

परिच्छेद १ प्रारम्भिक

१.१. सक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :

यस कार्यविधिको नाम 'सामाजिक परिचालन कार्यविधि, २०७१' रहेको छ। यो कार्यविधि २०७१ साल श्रावण १ गते देखि लागू हुनेछ।

१.२. कार्यविधिको उद्देश्य :

यस कार्यविधिको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेको छ।

- (क) सामाजिक परिचालनको क्षेत्रमा साझा अवधारणा बनाउने,
- (ख) सामाजिक परिचालन कार्यको प्रयोगमा एकरूपता ल्याउने र
- (ग) सामाजिक परिचालन कार्यको व्यवस्थापन गर्ने।

१.३. परिभाषा :

- (क) “ऐन” भन्नाले स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ सम्भन्धनु पर्दछ।
- (ख) “नियमावली” भन्नाले स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली, २०५६ सम्भन्धनु पर्दछ।
- (ग) “आर्थिक प्रशासन नियमावली” भन्नाले स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली, २०६४ सम्भन्धनु पर्दछ।
- (घ) “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय सम्भन्धनु पर्दछ।
- (ङ) “विषयगत मन्त्रालय” भन्नाले स्थानीय विकास मन्त्रालय बाहेकका नेपाल सरकारका विकास निर्माण एवं सेवा सुविधाको प्रवाहसँग सम्बन्धित अन्य विषयगत मन्त्रालयहरूलाई सम्भन्धनु पर्दछ।
- (च) “कार्यविधि” भन्नाले स्थानीय निकाय (स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि, २०६९ सम्भन्धनु पर्दछ।
- (छ) “स्थानीय निकाय” भन्नाले जिल्ला विकास समिति, महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका, नगरपालिका र गाउँ विकास समितिहरू सम्भन्धनु पर्छ।
- (ज) “वडा” भन्नाले गाउँ विकास समिति, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका र महानगरपालिका अन्तर्गतका वडाहरू सम्भन्धनु पर्दछ।
- (झ) “सेवा प्रदायक” भन्नाले नागरिकहरूलाई सेवा पुऱ्याउनका लागि गठन भएका सरकारी, गैर सरकारी, निजी संस्था तथा अन्य फर्महरू सम्भन्धनु पर्दछ।
- (ञ) “स्थानीय सेवा प्रदायक” भन्नाले स्थानीय निकायसँग सम्भन्धिता गरी सम्बन्धित गाउँ विकास समिति, नगरपालिका, उप महानगरपालिका तथा महानगरपालिका क्षेत्रमा सामाजिक परिचालनको कार्य गर्ने संस्थालाई सम्भन्धनु पर्दछ।
- (ट) “विषयगत कार्यालय” भन्नाले मन्त्रालय वा नेपाल सरकारका विषयगत मन्त्रालय अन्तर्गत सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका वा गाउँ विकास समिति कार्यक्षेत्र रहेका कार्यालय तथा डिभिजन कार्यालय समेत सम्भन्धनु पर्दछ।
- (ठ) “अनुदान” भन्नाले नेपाल सरकार, विकास साभ्नेदार तथा अन्य निकायबाट नगद वा वस्तुगत रुपमा जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका र गाउँ विकास समितिमा प्राप्त हुने निःशर्त, सःशर्त अनुदान तथा प्राविधिक सहयोगलाई समेत सम्भन्धनु पर्दछ।
- (ड) “सामाजिक परीक्षण” भन्नाले स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली, २०६४ को नियम २०१ (१) र सामाजिक परीक्षण कार्यविधि, २०६७ मा उल्लेख भए अनुसारको सामाजिक जिम्मेवारीको लेखाजोखा सम्भन्धनु पर्दछ।

- (ढ) “सार्वजनिक परीक्षण” भन्नाले स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली, २०६४ को नियम २०१ (२) र सार्वजनिक परीक्षण कार्यविधि, २०६७ बमोजिम स्थानीय निकायहरूले सञ्चालन तथा कार्यान्वयन गर्ने कार्यक्रम वा आयोजनाहरूको लेखाजोखा सम्झनु पर्दछ ।
- (ण) “लैङ्गिक परीक्षण” भन्नाले महिला र पुरुष बीचको भूमिका, सम्बन्ध, स्थान, स्तर, अवसर आदिको लेखाजोखा र महिला पुरुष बीच समानता कायम गर्नका लागि तय गरिएको कार्यक्रम र बजेट समेतको विश्लेषण कार्य सम्झनु पर्दछ ।
- (त) “उपभोक्ता समिति” भन्नाले आयोजनाबाट प्रत्यक्ष लाभ पाउने व्यक्तिहरूको भेलाले कुनै आयोजना निर्माण, सञ्चालन, व्यवस्थापन र मर्मत सम्भार गर्नको लागि आफूहरू मध्येबाट गठन गरेको समिति सम्झनु पर्दछ ।
- (थ) “गैर सरकारी संस्था” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको सरकारी कार्यालयमा दर्ता भई स्थानीय निकायहरूसँग समन्वय राखी कार्य गर्ने नाफारहित संघसंस्था सम्झनु पर्दछ ।
- (द) “योजना” भन्नाले जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका वा गाउँ विकास समिति क्षेत्रको समग्र विकासका लागि तयार गरिएको आवधिक, वार्षिक योजना वा विषयगत गुरु योजना वा यस्तै प्रकारका अन्य विकास योजना सम्झनु पर्दछ ।
- (ध) “कार्यक्रम” भन्नाले कुनै योजना अर्न्तगतका विभिन्न कार्यक्षेत्र जस्तै कृषि, उद्योग, यातायात आदिको योजनाबद्ध विकासका लागि निश्चित अवधि, भौगोलिक क्षेत्र तोकी तयार गरिएको विकास कार्यक्रमलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (न) “आयोजना/परियोजना” भन्नाले विकास कार्यक्रम अर्न्तगत कुनै भौगोलिक क्षेत्र वा कार्यक्षेत्रमा निश्चित अवधि र लगानी रकम तोकी पूर्व निर्धारित उद्देश्य प्राप्तिका लागि गरिने समग्र क्रियाकलापलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (प) “विकास साभेदार” भन्नाले नेपाल सरकारसँग भएको सम्झौता बमोजिम नगद, वस्तुगत एवं प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने द्विपक्षीय, बहुपक्षीय तथा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय निकायहरू एवं अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था समेत सम्झनु पर्दछ ।
- (फ) “मूलप्रवाहीकरण” भन्नाले लक्षित समूहको समानता तथा अधिकार संरक्षण गर्न उनीहरूको समान र सक्रिय सहभागिता सम्झनु पर्दछ । साथै, स्थानीय निकायको उद्देश्य, क्रियाकलाप, संगठन र स्रोत विनियोजन (आर्थिक र मानवीय) मा लैङ्गिक समानता एवं सामाजिक र आर्थिक रूपले पिछडिएका अन्य वर्ग, समुदाय र क्षेत्रलाई समायोजन गर्ने कार्य समेत सम्झनु पर्दछ ।
- (व) “लक्षित समूह” भन्नाले सवै जातजातिका विपन्न परिवार तथा आर्थिक र सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गहरू (महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, दलित, आदिवासी/जनजाति, भिन्न क्षमता भएका व्यक्तिहरू, मधेसी, मुशिलम तथा पिछडावर्ग) एवं दुर्गम तथा पिछडिएको क्षेत्रका साथै नेपाल सरकारले सूचना प्रकाशन गरी लक्षित समूह भनी तोकेका वर्ग एवं समुदायलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (भ) “अपाङ्गता भएका व्यक्ति” भन्नाले मन्त्रालयद्वारा जारी गरिएको सामाजिक सुरक्षा निर्देशिकाले गरेको परिभाषा र वर्गिकरण सम्झनु पर्दछ ।
- (ब) “बालबालिका” भन्नाले १८ वर्ष पुरा नभएका जुनसुकै जात/जाति, भौगोलिक क्षेत्र, आर्थिकस्तर लिङ्ग, वर्ग भित्र पर्ने बालबालिका भनेर सम्झनु पर्दछ ।

परिच्छेद २

परिभाषा, उद्देश्य र रणनीति

२.१. परिभाषा:

सामाजिक परिचालन भन्नाले आम नागरिकहरूलाई समूहमा संगठित गरी आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक सशक्तिकरणका माध्यमबाट उनीहरूको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामाजिक जीवनमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउने प्रक्रियालाई जनाउँदछ । सामाजिक परिचालनले समूहका सदस्यहरू बीच आपसी सहयोग, सद्भाव, विश्वास, समन्वय र सहकार्य वृद्धि गरी सामाजिक पूँजी निर्माण गर्न सहयोग पुऱ्याउछ ।

२.२. सामाजिक परिचालनको उद्देश्य :

सामाजिक परिचालनका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन् ।

१. सामाजिक सशक्तिकरण र सामाजिक रूपान्तरणको माध्यमबाट आम नागरिकको जीविकोपार्जनमा सुधार ल्याउनु,
२. सार्वजनिक क्षेत्रबाट प्रदान गरिने सार्वजनिक सेवा र सुविधालाई प्रभावकारी बनाई यस्ता सेवाहरूमा नागरिकको पहुँच सहज गराउनु,
३. नागरिक र नागरिक संस्थाहरूलाई आफ्नो अधिकार प्रतिको सचेतता, कर्तव्य र जिम्मेवारी प्रति जागरुक गराउनु,
४. नागरिकहरू विशेष गरी विपन्न वर्गको विकासका लागि विद्यमान आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक तथा अन्य संरचनागत अवरोधहरू हटाई नागरिकहरूको जीवनस्तर माथि उठाउनु,
५. सामाजिक पुँजीको निर्माणबाट समुदायहरूलाई आफ्ना समस्याहरू समाधान गर्न सक्षम तुल्याउनु,
६. आपसी सद्भाव, मेलमिलाप र सहयोगबाट सामाजिक पुँजी निर्माण गरी सामाजिक सहिष्णुता बढाउनु र
७. स्थानीय लोकतन्त्रको संस्थागत विकासमा सहयोग पुऱ्याउनु ।

२.३. सामाजिक परिचालन रणनीति :

सामाजिक, आर्थिक रूपमा पछि परेका नागरिक तथा समुदायहरूलाई स्थानीयस्तरका निर्णय प्रक्रियाहरूमा सक्रिय रूपमा सहभागी गराई सार्वजनिक स्रोत, साधन, सेवा र अवसरहरूमा समतामूलक पहुँच स्थापित गरी नागरिकहरूको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन निम्न रणनीतिहरू अनुशरण गरिनेछ :

१. नागरिक सचेतना केन्द्र गठन गर्दा सहकारी तथा गरीबी निवारण मन्त्रालय मार्फत पहिचान भएका विपन्न परिवारहरूलाई संलग्न गराइने छ । नागरिक सचेतना केन्द्रलाई गाउँ विकास समितिका हरेक वडा तथा नगरपालिकाका विपन्न वस्तीहरूमा क्रमशः विस्तार गर्दै लगिनेछ । नागरिक सचेतना केन्द्रलाई सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय र आवद्धता गराउदै लगिने छ ।
२. वडा नागरिक मञ्चलाई नागरिक अनुगमन, गुणस्तर नियन्त्रण तथा सहजीकरण मञ्चको रूपमा विकास गरिनेछ ।
३. स्थानीयस्तरमा नेपाल सरकारका सबै विकास गतिविधिहरू सञ्चालन गर्दा वडा नागरिक मञ्च प्रवेश विन्दुको रूपमा रहने छन् ।
४. लक्षित वर्ग तर्फका कार्यक्रमहरू नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरूको जीविकोपार्जन सुधारमा केन्द्रीत गरिनेछ ।
५. नागरिक सचेतना केन्द्रले परिपक्वता हासिल गरे पश्चात यी केन्द्रहरूलाई सहकारीमा रूपान्तरण गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
६. स्थानीय निकायसँग आवद्ध भई अन्य निकाय वा संस्थाबाट गठन गरिएका नागरिक सचेतना केन्द्र वा अन्य यस्तै संस्थाहरूलाई यस कार्यक्रमको मूलभूत मान्यतामा असर नपर्ने गरी नागरिक सचेतना केन्द्रको मान्यता दिई कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

परिच्छेद ३

संस्थागत व्यवस्था

३.१. केन्द्रीय सामाजिक परिचालन समिति :

सामाजिक परिचालनको कामलाई राष्ट्रव्यापी रूपमा कार्यान्वयन गर्न तथा गराउनका लागि सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयका सह-सचिवको संयोजकत्वमा देहाय अनुसारको केन्द्रीय सामाजिक परिचालन समिति गठन गरिनेछ । समितिले सामाजिक परिचालनको कार्यमा संलग्न रहेका संस्थाहरूलाई सामाजिक परिचालनको विधि र प्रक्रियामा प्रष्टता ल्याउन, उनीहरूको क्षमता विकास गर्न, यी निकायहरू बीच समन्वयात्मक रूपमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयन गराउन स्थानीय निकायलाई निर्देशित गर्नुका साथै केन्द्रीयस्तर देखि नै नीतिगत समन्वय गर्नेछ ।

क. केन्द्रीय सामाजिक परिचालन समितिको गठन :

१. सह सचिव, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय (सामाजिक परिचालन कार्यक्रम हेर्ने महाशाखा प्रमुख)	अध्यक्ष
२. कार्यक्रम प्रबन्धक, स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम	सदस्य
३. उप सचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग	सदस्य
४. उप सचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
५. उप सचिव, कृषि विकास मन्त्रालय	सदस्य
६. उप सचिव, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	सदस्य
७. उप सचिव, शिक्षा मन्त्रालय	सदस्य
८. उप सचिव, शहरी विकास मन्त्रालय	सदस्य
९. उप सचिव, वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय	सदस्य
१०. उप सचिव, महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	सदस्य
११. उप सचिव, सहकारी तथा गरीबी निवारण मन्त्रालय	सदस्य
१२. शाखा प्रमुख, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण शाखा, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	सदस्य
१३. कार्यकारी निर्देशक, गरिबी निवारण कोष	सदस्य
१४. प्रतिनिधि, गैर सरकारी संस्थाका महासंघहरू (महासंघहरू मध्येबाट प्रतिनिधित्व गर्ने बढिमा दुईजना)	सदस्य
१५. नगरपालिका व्यवस्था शाखा प्रमुख, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	सदस्य-सचिव (आवश्यकता अनुसार विकास साभेदार तथा अन्य सरोकारवालाहरूलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सकिने छ ।)

ख. काम, कर्तव्य र अधिकार:

केन्द्रीय सामाजिक परिचालन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय अनुसार हुनेछ ।

१. सामाजिक परिचालन सम्बन्धि विभिन्न नीति नियमहरू तर्जुमा गर्ने,
२. केन्द्रीयस्तरमा रहेका सामाजिक परिचालन गर्ने निकायहरू बीच कार्यगत समन्वय कायम गर्ने,
३. स्थानीय निकायहरूलाई सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वय गर्न आवश्यक निर्देशन दिने र
४. स्थानीय निकाय र क्षेत्रीय समन्वय इकाईको समन्वयमा जिल्ला र नगर सामाजिक परिचालन समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

ग. केन्द्रीय सामाजिक परिचालन समितिको बैठक :

केन्द्रीय सामाजिक परिचालन समितिको बैठक सामान्यतया वर्षको २ पटक बस्नेछ । आवश्यकता अनुसार समितिको बैठक जुनसुकै बेला पनि बस्न सक्नेछ । केन्द्रीय समितिको बैठकमा विषयगत विज्ञहरुलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

३.२ जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समिति :

जिल्ला भित्रका सम्पूर्ण गाउँ विकास समितिहरुमा समन्वयात्मक रूपमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नका लागि जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समिति गठन गरिनेछ ।

क. जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समिति :

१. जिल्ला विकास समितिको सामाजिक विकास समितिका संयोजक (निर्वाचित जनप्रतिनिधि वहाल नभएसम्मका लागि स्थानीय विकास अधिकारी)	संयोजक
२. स्थानीय विकास अधिकारी	सदस्य
३. महिला तथा बाल बालिका र कृषि विकास कार्यालयका प्रमुख १/१ जना	सदस्य
४. जिल्ला लैङ्गिक समानता तथा समाजिक समावेशीकरण समितिको प्रतिनिधि १ जना	सदस्य
५. जिल्ला भित्रका नगरपालिकाहरु मध्येबाट संयोजकले तोकेको कार्यकारी अधिकृत १ जना	सदस्य
६. जिल्ला वातावरण मैत्री स्थानीय शासन समन्वय समितिका प्रतिनिधि १ जना	सदस्य
७. जिल्ला गैरसरकारी संस्था महासंघहरुका प्रतिनिधि मध्येबाट एक जना महिला सहित बढिमा २ जना	सदस्य
८. गाउँ विकास समिति राष्ट्रिय महासंघ जिल्ला समिति प्रतिनिधि १ जना	सदस्य
९. स्थानीय विकास कोषका कार्यकारी सचिव	सदस्य
१०. जिल्ला शासन विज्ञ	सदस्य
११. जिल्ला विकास समितिको सामाजिक विकास शाखा प्रमुख	सदस्य-सचिव

(आवश्यकता अनुसार विकास साभेदारका प्रतिनिधिहरुलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सकिने छ ।)

ख) जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय वमोजिम हुनेछ ।

१. जिल्लामा सञ्चालित सामाजिक परिचालन सम्बन्धी विभिन्न निकायका कार्यक्रमहरुलाई संयोजन र समन्वय गर्ने,
२. सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने तथा कार्यान्वयनमा देखिएका बाधा, व्यवधान र समस्या समाधानका लागि आवश्यक सुझाव तथा निर्देशन दिने,
३. सामाजिक परिचालन कार्यान्वयन कार्यतालिका अनुसार काम भए/नभएको यकीन गर्ने र कार्यतालिका अनुसार काम नगरेको पाइएमा सम्बन्धित पक्षलाई कार्यक्रम संचालन गर्न निर्देशन दिने/सचेत गराउने,
४. विषयगत कार्यालय र अन्य सरकारी क्षेत्रबाट सञ्चालित सम्बन्धित कार्यक्रम वा आयोजनाको अनुगमन गर्ने,
५. जिल्लामा स्थानीय निकाय लगायत अन्य विभिन्न संस्थाहरुद्वारा सञ्चालित सामाजिक परिचालन कार्यको समग्र रूपमा अनुगमन गर्ने र सोको चौमासिक तथा बार्षिक प्रतिवेदन जिल्ला विकास समितिमा पेश गर्ने ।

जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको बैठक कम्तीमा द्वैमासिक रूपमा बस्नेछ र आवश्यक परेको बेला जुनसुकै समयमा पनि बस्न सक्नेछ । समितिका पदाधिकारीहरुले जिल्ला विकास समितिका पदाधिकारीहरुले पाए सरह बैठक भत्ता पाउने छन् ।

नोट: समितिले आफ्नो बैठकमा बैठकको विषय र प्रकृति हेरी सामाजिक परिचालनको काम गर्ने सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थाको प्रतिनिधिलाई आमन्त्रण गर्न सक्नेछ । यस्तो बैठकमा जिल्ला भित्र सामाजिक परिचालनको काम गर्ने विभिन्न निकायहरूले जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समितिलाई आ-आफ्ना कार्यक्षेत्र, कार्य प्रगति लगायत अन्य माग भएका विविध विषयहरूमा जानकारी गराउने, सल्लाह, सुझाव तथा पृष्ठपोषण लिने/दिने र समितिको निर्णयलाई पालना गर्न अग्रसर हुनु पर्नेछ ।

३.३. नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समिति :

नगरपालिकामा नगर भित्रका वडाहरूमा समन्वयात्मक रूपमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नका लागि नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समिति गठन गरिनेछ ।

क. नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको गठन:

१. नगरपालिकाको सामाजिक विकास समितिका संयोजक (निर्वाचित जनप्रतिनिधि वहाल नभएसम्मका लागि कार्यकारी अधिकृत)	संयोजक
२. नगरपालिका कार्यकारी अधिकृत	सदस्य
३. संयोजकले तोकेको विषयगत कार्यालयका अधिकृत स्तरका प्रतिनिधि - २ जना	सदस्य
४. नगर लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समितिबाट प्रतिनिधि- १	सदस्य
५. नगर बालमैत्री स्थानीय शासन समितिबाट प्रतिनिधि -१	सदस्य
६. नगरस्तरीय वातावरण मैत्री स्थानीय शासन समितिका प्रतिनिधि -१	सदस्य
७. जिल्ला/नगरस्तरीय, गैरसरकारी संस्था महासंघहरू मध्येबाट एक जना महिला सहित बढिमा २ जना प्रतिनिधि	सदस्य
८. वडा नागरिक मञ्च मध्येबाट कम्तिमा एक महिला सहित प्रतिनिधि- २ जना	सदस्य
९. जेष्ठ नागरिकका प्रतिनिधि (एक जना महिला र एक पुरुष) २ जना	सदस्य
१०. नगर शासन विज्ञ	सदस्य
११. नगरपालिका सामाजिक विकास शाखा प्रमुख	सदस्य-सचिव

ख. नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय अनुसार हुनेछ ।

१. नगर क्षेत्रमा सञ्चालित सामाजिक परिचालन सम्बन्धी विभिन्न निकायका कार्यक्रमहरूलाई संयोजन र समन्वय गर्ने,।
२. सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने तथा कार्यान्वयनमा देखिएका बाधा, व्यवधान र समस्या समाधानका लागि आवश्यक सुझाव र निर्देशन दिने,
३. सामाजिक परिचालन कार्यान्वयन कार्यतालिका अनुसार काम भए नभएको यकिन गर्ने र कार्यतालिका अनुसार काम नगरेको पाइएमा सम्बन्धित पक्षलाई कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सुझाव दिने/सचेत गराउने,
४. विषयगत कार्यालय र अन्य सरकारी क्षेत्रबाट सञ्चालित कार्यक्रम वा आयोजनाको समेत अनुगमन गर्ने र
५. नगर क्षेत्रमा स्थानीय निकाय लगायत अन्य विभिन्न संस्थाहरूद्वारा सञ्चालित सामाजिक परिचालन कार्यको समग्र रूपमा अनुगमन गर्ने र सोको चौमासिक र वार्षिक प्रतिवेदन जिल्ला विकास समितिमा पेश गर्ने ।

नोट: समितिले आफ्नो बैठकमा बैठकको विषय र प्रकृति हेरी सामाजिक परिचालनको काम गर्ने सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थाको प्रतिनिधिलाई आमन्त्रण गर्न सक्नेछ । यस्तो बैठकमा नपाभित्र सामाजिक परिचालनको काम गर्ने विभिन्न निकायहरूले नपा सामाजिक परिचालन समन्वय समितिलाई आ-आफ्ना कार्यक्षेत्र, कार्य प्रगति लगायत अन्य माग भएका

विविध विषयहरूमा जानकारी गराउने, सल्लाह, सुझाव तथा पृष्ठपोषण लिने/दिने र समितिको निर्णयलाई पालना गर्न अग्रसर हुनु पर्नेछ ।

३.४ गाउँ विकास समिति सामाजिक परिचालन समन्वय समिति

गाउँ विकास समितिस्तरमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको समन्वयात्मक रूपमा कार्यान्वयन, रेखदेख, सुपरीवेक्षण र अनुगमन गरी गाउँ विकास समितिलाई प्रतिवेदन पेश गर्न गाउँ सामाजिक परिचालन समन्वय समिति गठन गरिनेछ ।

क. गाउँ सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको गठन :

१. गाउँ विकास समितिको अध्यक्ष वा अध्यक्षको काम गर्न तोकिएको पदाधिकारी	संयोजक
२. गाउँ विकास समितिको सचिव	सदस्य
३. वडा नागरिक मञ्च मध्येबाट कम्तीमा एक महिला सहित दुईजना प्रतिनिधि	सदस्य
४. नागरिक सचेतना केन्द्रबाट एकजना महिला प्रतिनिधि	सदस्य
५. संयोजकले तोकेको विषयगत इलाका वा गाउँस्तरको कार्यालयको प्रमुख एकजना	सदस्य
६. स्थानीय सामुदायिक संस्था वा आमा समूहबाट एक जना	सदस्य
७. गाउँ कृषि, वन तथा वातावरण समितिका प्रतिनिधि	सदस्य
८. जेष्ठ नागरिकका प्रतिनिधि (१ महिला र १ पुरुष) २ जना	सदस्य
९. गाउँ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समितिबाट महिला प्रतिनिधि -१	सदस्य
१०. गाउँ बालमैत्री स्थानीय शासन समितिबाट प्रतिनिधि -१	सदस्य
११. सामाजिक परिचालक	सदस्य सचिव

गाउँ विकास समितिस्तरमा सामाजिक परिचालनको काम गर्ने अन्य निकाय वा संस्थाहरूले नेपाल सरकारबाट सञ्चालित यस कार्यक्रमसंग निकटतम सहकार्य र कार्यगत तालमेल गर्नु ती संस्थाहरूको कर्तव्य हुनेछ । यसरी सहकार्य तथा साभेदारीमा काम गर्ने संघ संस्थाका प्रतिनिधिहरूलाई गाउँ सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको बैठकमा आमन्त्रित गरिने छ ।

ख. गाउँ सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको काम कर्तव्य र अधिकार

१. जिल्ला तथा नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको समन्वयमा गाउँ विकास समिति क्षेत्रमा गाउँ विकास समिति तथा अन्य निकायहरूद्वारा सञ्चालित सामाजिक परिचालन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने, सुझाव दिने तथा सामाजिक परिचालन सम्बन्धी स्थानीयस्तरका नीति नियमहरूको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गराउने,
२. गाउँ विकास समिति लगायत अन्य विभिन्न संस्थाहरूद्वारा सञ्चालित सामाजिक परिचालन कार्य बीच समन्वय गर्ने र सोको चौमासिक र वार्षिक प्रतिवेदन जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समिति मार्फत जिल्ला विकास समितिमा पठाउने,
३. सामाजिक परिचालन कार्यान्वयन कार्यतालिका अनुसार काम भए नभएको यकीन गर्ने र कार्यतालिका अनुसार काम नगरेको पाइएमा सम्बन्धित पक्षलाई कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सुझाव दिने/सचेत गराउने,
४. जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रमको नियमित रूपमा अनुगमन गरी सुझाव तथा पृष्ठपोषण दिने,
५. वडा नागरिक मञ्च र नागरिक सचेतना केन्द्रको अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने,
६. वडा नागरिक मञ्च र नागरिक सचेतना केन्द्रबाट प्राथमिकीकरण भएका कार्यक्रमहरू एकिकृत योजना तर्जुमा समितिमा पेश गर्न सहयोग गर्ने र
७. गाउँ विकास समितिस्तरमा सामाजिक परिचालन सम्बन्धी अन्य क्रियाकलापहरू गर्न गाउँ विकास समिति, वडा नागरिक मञ्च र नागरिक सचेतना केन्द्रलाई सहयोग पुऱ्याउने ।

३.५. राष्ट्रिय सेवा प्रदायक संस्था :

मन्त्रालयलाई सामाजिक परिचालनका क्षेत्रमा आवश्यक सल्लाह सुझाव दिन, नीतिगत निर्णयहरुकमा सहयोग पुऱ्याउन, गाउँ विकास समिति, नगरपालिका र जिल्ला विकास समिति तथा स्थानीय सेवा प्रदायकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्न, सामाजिक परिचालन सम्बन्धी तालिम म्यानुअल, हाते पुस्तिका आदि सामग्रीहरु तयार गर्न तथा सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको समग्र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्न राष्ट्रिय सेवा प्रदायकको रूपमा स्थानीय विकास प्रशिक्षण केन्द्रलाई परिचालन गरिनेछ ।

(क) राष्ट्रिय सेवा प्रदायकका कार्यहरु :

१. सामाजिक परिचालन कार्यको वारेमा तोकिएका तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने, गुणस्तर नियन्त्रण गर्ने र सो सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धानका कार्यहरु सञ्चालन गर्ने,
२. सामाजिक परिचालन हाते पुस्तिका, सूचना, शिक्षा र सञ्चार सामग्री, स्रोत परिचालन निर्देशिका तथा स्रोत वाँडफाँडका आधारहरु, कृषि विकास, पशु सेवा, जन स्वास्थ्य, जोखिम व्यवस्थापन, वातावरणीय सरसफाई तथा जलवायू परिवर्तन, बालमैत्री स्थानीय शासन, वातावरण मैत्री स्थानीय शासन, लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरण लगायतका विषयहरु समावेश भएको हाते पुस्तिकाहरु तयार गर्ने,
३. केन्द्रीय सामाजिक परिचालन समितिको बैठकमा सामाजिक परिचालन सम्बन्धमा भएका कामहरुको कार्य प्रगति पेश गरी सोमा पृष्ठपोषण लिने,
४. सामाजिक परिचालन र यसँग सम्बन्धित मान्यता प्राप्त तालिमका पाठ्यक्रम प्रयोग गरी तालिम सञ्चालन गर्ने,
५. सामाजिक परिचालकहरुको काम कर्तव्य अधिकार, तालिम सहजीकरण सीप, अन्तरव्यैक्तिक सञ्चार सीप, सामुदायिक संस्था परिचालन, बाल अधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धन, नागरिक अनुगमन, सञ्जाल गठन तथा परिचालन र तिनको काम कर्तव्य, वडा नागरिक मञ्चको काम र भूमिका विषयक तालिम पुस्तिका, तालिम सामाग्रीहरुको एकमुष्ट खाका तयार गर्ने,
६. स्थानीय सेवा प्रदायक तथा सामाजिक परिचालकहरुलाई आवश्यकता अनुसारको क्षमता अभिवृद्धि तालिम, कोचिङ्ग, परामर्श सेवा, सामाजिक उत्तरदायित्व, सामाजिक परिचालन तथा अन्य समसामयिक विषयहरुमा तालिम तथा पुर्नताजगी तालिम प्रदान गर्ने,
७. स्थानीय सेवा प्रदायकहरुले सामाजिक परिचालकहरुलाई प्रदान गरेको तालिमको प्रभावकारिता र सामाजिक परिचालकहरुको कार्यसम्पादन अनुगमन गरी क्षमता विकासका क्षेत्रहरुको पहिचान गर्ने,
८. स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमसँगको सम्बन्धितामा आधारित रहेर सामाजिक परिचालनसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण तालिम कार्यक्रमको समन्वय र व्यवस्थापन गर्न तालिम व्यवस्थापक नियुक्त गर्ने,
९. सामाजिक परिचालनसँग सम्बन्धित तालिमका लागि विषयगत रूपमा दक्ष प्रशिक्षकहरुको पहिचान सूचि तयारी र परिचालन गर्ने,
१०. स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमले तयार गरेका प्रशिक्षकहरुको सूची प्राप्त गरी दक्षताका आधारमा सम्बन्धित तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रमहरुमा परिचालन गर्ने,
११. स्थानीय सेवा प्रदायकहरुले सामाजिक परिचालकहरुलाई प्रदान गर्ने तालिमको अनुगमन गर्ने र पृष्ठपोषण दिने,
१२. स्वीकृत मापदण्ड भित्र रहेर सामाजिक परिचालनसँग सम्बन्धित क्षेत्रमा प्रशिक्षकहरु तयार गर्ने र कार्यक्रमसँग सम्बन्धित विविध प्रकृतिका तालिमहरु सञ्चालन गर्ने र
१३. सामाजिक परिचालनका क्षेत्रमा स्थानीय सेवा प्रदायकको भूमिकालाई सशक्त गराई सामाजिक परिचालन कार्यलाई प्रतिफलयुक्त बनाउने ।

३.६. स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था :

जिल्ला भित्रका तोकिएका गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाका वडाहरुमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ तथा सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ ले निर्धारण गरेको खरिद प्रकृया/विधि बमोजिम स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाहरु अनुसूचि १ मा उल्लेख भए अनुसारको संख्यामा खुला प्रतिस्पर्धाको

माध्यमबाट छनोट गरिनेछ । यसरी छनोट भएका संस्थाहरूले सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिकाले तोकेका गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाका वडाहरूमा तोकिए बमोजिमका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछन् ।

क. स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाका लागि न्यूनतम योग्यता:

स्थानीय सेवाप्रदायकका लागि न्यूनतम योग्यता देहाय अनुसार हुनेछ ।

१. सम्बन्धित जिल्लामा दर्ता भएका गैरसरकारी संस्था, परामर्शदाता फर्म, प्रशिक्षण संस्था,
२. स्थानीय शासन तथा सामाजिक परिचालन सम्बन्धी कम्तीमा ३ वर्षको कार्य अनुभव भएको,
३. गत आर्थिक वर्षसम्मको अन्तिम लेखापरीक्षण सम्पन्न गरेको,
४. चालु आर्थिक वर्षको लागि सम्बन्धित सरकारी निकायबाट संस्था नवीकरण भएको,
५. गत तीन आर्थिक वर्षको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन अनुसार औषत वार्षिक रु पाँच लाख वा सो भन्दा बढी रकम बराबरको कारोवार गरेको,
६. सम्बन्धित जिल्ला भित्र आफ्नै भवन वा भाडामा कार्यालय सञ्चालन भएको, न्यूनतम संख्यामा कार्यालय फर्निचर, कम्प्युटर, टेलिफोन, इमेल, इन्टरनेट लगायत कर्मचारीहरूको व्यवस्था भएको,
७. विगतमा अन्य कुनै संघ संस्थाहरूसँग काम गर्दा कालो सूचिमा नपरेको र
८. मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएको ।

ख. स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था छनोट प्रकृया:

स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था छनोट सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ तथा नियमावली, २०६४ ले निर्धारण गरेको खरिद विधि र प्रकृया बमोजिम हुनेछ ।

स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमको कार्यक्रम समन्वय इकाइले सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि उल्लेखित योग्यता पुगेका स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाहरूबाट प्रस्तावना पत्र आव्हान सम्बन्धी सूचना सार्वजनिक गर्नेछ । सामाजिक परिचालनको काम गर्न योग्यता पुगेका स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाले सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति र नगरपालिकामा तोकिएको ढाँचामा प्रस्तावना पेश गर्नेछन् । तोकिएको समयावधि भित्र रितपूर्वक पर्न आएका आशय पत्र तथा प्रस्तावनाहरूको मूल्यांकन गर्न जिल्ला तथा नगरपालिकाले सामाजिक परिचालन समन्वय समितिका अध्यक्षको संयोजकत्वमा प्रस्तावना मूल्यांकन प्राविधिक समिति गठन गरी सेवाप्रदायक संस्थाहरूको मूल्यांकन गरी स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमको क्षेत्रीय समन्वय इकाइमा पठाउनेछ । जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिकाले प्राविधिक प्रस्तावहरू मूल्यांकनका लागि आवश्यकता महशुस भएमा विषय विज्ञहरूबाट प्राविधिक सेवा लिन सक्नेछन् ।

स्थानीय शासन तथा सामुदायिक कार्यक्रमको क्षेत्रीय समन्वय इकाइले यसरी जिल्ला तथा नगरपालिकाबाट प्राप्त भएका प्रस्तावहरूको मूल्यांकनको आधारहरू र गरिएको मूल्यांकनको प्रकृया स्पष्ट रहे नरहेको, सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ तथा सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ बमोजिम भए नभएको छानविन गरी प्राप्त भएको ७ दिनभित्र आफ्नो सुझाव सहित सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति वा नगरपालिकामा फिर्ता पठाउने छ । यसरी प्राप्त परामर्शको आधारमा सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति वा नगरपालिकाले ७ दिन भित्र निर्णय गरी संभौता सम्पन्न गर्नु पर्नेछ ।

ग. स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था छनोटका आधारहरू :

- (१) सम्बन्धित जिल्लाका स्थानीय निकायसँग काम गरेको अनुभव,
- (२) सामाजिक परिचालन कार्यप्रतिको अनुभव र दक्षता,
- (३) विपन्न तथा सीमान्तकृत समुदायसँग काम गरेको अनुभव,
- (४) संस्थामा कार्यरत जनशक्ति, कार्यालय तथा उपकरणहरूको उपलब्धता,
- (५) संस्थाको लेखा परीक्षण तथा आन्तरिक सुशासनको अवस्था तथा संस्था नवीकरण,
- (६) संस्थाले सामाजिक परिचालन कार्यक्रमका लागि प्रस्ताव गरेका जनशक्तिको योग्यता, अनुभव र कार्यक्रम अवधिभरको लागि उपलब्धता ।

नोट : स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमको कार्यक्रम समन्वय इकाइले सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाहरुवाट प्रस्तावना पत्र आह्वान सम्बन्धी सूचना सार्वजनिक गर्दा स्थानीय सेवा प्रदायकहरुको छनौटका अन्य आधारहरु सूचनामा प्रकाशित गरे बमोजिम हुनेछन् ।

घ. स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाको संख्या :

सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालनका लागि स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था छनोट गर्दा हिमाली जिल्लाको हकमा सरदर सात गाउँ विकास समितिका लागि एक, पहाडी जिल्लाका लागि सरदर दश गाउँ विकास समितिका लागि एक र तराईका जिल्लाका लागि सरदर तेह्र गाउँ विकास समितिका लागि एक सेवा प्रदायक संस्था छनोट गरिनेछ । यसैगरी नगरपालिकाको हकमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा अनुसूचि १ मा उल्लेख भएको संख्यामा स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था छनोट गर्न सक्नेछ ।

ङ. स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाको काम, कर्तव्य र भूमिका :

१. कार्यक्रमले निर्धारित गरेको प्रकृया/विधि/मापदण्ड अनुसार जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका तथा जिल्ला तथा नगरपालिका सामाजिक परिचालन समन्वय समितिसँगको समन्वयमा सामाजिक परिचालन संयोजक र सामाजिक परिचालकहरु छनोट गर्ने,
२. राष्ट्रिय सेवाप्रदायकसँगको समन्वयमा सामाजिक परिचालकहरुलाई तोकिए अनुसारको तालिमको सञ्चालन गर्ने,
३. कार्यक्रमको समग्र व्यवस्थापनका लागि पुर्णकालीन कार्यक्रम संयोजक छनोट गर्ने र कम्तीमा महिनाको दुई पटक स्थलगत रुपमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाउने,
४. सामाजिक परिचालकहरुलाई कार्यक्रम सञ्चालन गर्न (गाउँ विकास समिति तथा नगर वडास्तरमा निर्वाचित प्रतिनिधि, राजनीतिक दल, नागरिक सामाज, समुदायमा आधारित संस्थाहरुलाई कार्यक्रमवारे अनुशिक्षण, सञ्चालन गर्ने, वडा नागरिक मञ्च गठन तथा पुर्नगठन, नागरिक सचेतना केन्द्र सञ्चालन तथा विस्तार, जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन, अन्य सामाजिक परिचालन निकायहरूसँग कार्यगत सम्बन्ध र समन्वय विस्तार गर्ने तथा सामाजिक परिचालकहरुलाई निरन्तर रुपमा सहजीकरण तथा प्राविधिक सहयोग र पृष्ठपोषण दिने,
५. सामाजिक परिचालकहरुको नियमित बैठक राख्ने र एक अर्काबीच अनुभव, सिकाई तथा राम्रा कामहरुको आदान प्रदान गर्ने । कार्यक्रमसँग सम्बन्धित कुनै समस्या भएमा समाधानका उपायहरुवारे छलफल गरी समाधानका लागि तत्काल पहल गर्ने,
६. बाल वचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास, बाल सहभागिता र समग्रमा बाल अधिकार, वातावरण मैत्री दिगो विकास, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, आय आर्जन, सामुदायिक मेलमिलाप, सामुदायिक विकास, सामाजिक सद्भाव अभिवृद्धि, जेष्ठ नागरिकको आदर र सम्मान, सामाजिक विकृति उन्मूलन, नागरिक अधिकार, कर्तव्य आदि वारे जानकारी दिने खालका सूचना, शिक्षा र सञ्चारका सामग्रीहरु संकलन गर्ने र सामाजिक परिचालकहरुका माध्यमवाट समुदायलाई सचेतीकरण गर्ने,
७. मन्त्रालय, स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम, जिल्ला तथा नगरपालिका सामाजिक परिचालन समन्वय समितिले दिएका सुझाव तथा पृष्ठपोषणहरु लागू गर्ने,
८. नागरिक सचेतना केन्द्रलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्न नियमित रुपमा अनुगमनको व्यवस्था मिलाउने,
९. तोकिएको ढाँचा र मिति भित्र जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका र गाउँ विकास समितिमा आर्थिक तथा प्राविधिक प्रतिवेदन पेश गर्ने,
१०. जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिकावाट प्राप्त गर्नुपर्ने सामाजिक परिचालनसँग सम्बन्धित बजेट सामाजिक विकास शाखा मार्फत समयमै निकाशा माग गरी तोकिएका क्षेत्रहरुमा खर्च गर्ने र कार्यक्रम संयोजकको पारिश्रमिक बैंक मार्फत भुक्तानी दिने,
११. आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पछिपरेका वर्गहरुको पहिचान गर्न तथा सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रकृयाका हरेक चरणहरुमा यी वर्गहरुको आवश्यकता र चाहनाहरुलाई समावेश गर्न एकीकृत योजना तर्जुमा समितिको कामलाई सहजीकरण गर्ने,

१२. स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमले समय-समयमा माग गरेका विवरणहरू उपलब्ध गराउने, सामाजिक परिचालनका गतिविधिहरूमा दोहोरोपन हटाउने, स्थानीय ज्ञान सीप र अनुभवहरूको आदान प्रदान गर्ने र सामाजिक परिचालनका सर्वोत्तम अभ्यासहरूको प्रचार प्रसार गर्ने । विद्यमान संगठन, संस्था, विषयगत कार्यालय, अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूसँग समन्वय र सम्बन्ध स्थापना गर्ने, गाउँ, कृषि वन तथा वातावरण समिति सञ्जाल निर्माण गर्ने,
१३. जिल्ला स्थित प्राकृतिक स्रोत, कृषि, पशु, स्वास्थ्य, खानेपानी, सिंचाई, विद्युत, शिक्षा र अन्य विविध गतिविधिहरूमा संलग्न सरकारी, गैरसरकारी निकायहरू तथा दातृ संस्थाहरूसँग जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्न समन्वय र सहकार्यको वातावरण स्थापित गर्ने,
१४. नागरिक सचेतना केन्द्रहरूको बैंक खाता सञ्चालन गर्न र नागरिक सचेतना केन्द्रहरूका लागि प्राप्त हुने अनुदान तथा कार्यक्रम बजेट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मार्फत कारोवार गर्न सहयोग गर्ने,
१५. जीविकोपार्जन कार्यक्रम सञ्चालन, व्यवस्थापन तथा कार्यक्रमको प्रभाव मूल्यांकन गर्न नागरिक सचेतना केन्द्रलाई निरन्तर रूपमा सहयोग गर्ने र
१६. कार्यक्रमसँग सम्बन्धित विषयमा स्थानीय निकाय, सामाजिक परिचालन समन्वय समिति, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय र स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम तथा राष्ट्रिय सेवा प्रदायकबाट प्राप्त सुझाव, पृष्ठपोषणहरूको पालना गर्ने ।

च. स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाको लागि बजेट निकासी:

१. जिल्ला विकास समिति/नगरपालिकाले मन्त्रालय तथा कार्यक्रमले निर्धारण गरे बमोजिमको कार्यक्रम खर्च, शिरोभार खर्च, कार्यक्रम संयोजक र स्वयंसेवकहरूको पारिश्रमिक सम्भौतामा उल्लेख भए अनुसारको रकम स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाको नाममा एकाउन्टपेयी चेक मार्फत भुक्तानी गर्नेछ ।
२. जिल्ला विकास समिति र नगरपालिकाले सम्भौता अनुसारको रकम कार्य प्रगति तथा खर्च विवरण प्रतिवेदनको आधारमा चौमासिक रूपमा स्थानीय सेवा प्रदायकलाई भुक्तानी दिनेछ र सोको जानकारी सम्बन्धित क्षेत्रीय समन्वय ईकाईलाई गराउनुपर्नेछ ।

पुनश्च : वडा नागरिक मञ्च तथा नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरूले माग गरेका सामुदायिक विकास तथा आय आर्जन सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्न माग भई आएमा स्थानीय सेवा प्रदायकले सोको विवरण जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिका लगायत सम्बन्धित निकायमा पेस गरी स्रोत व्यवस्थापन तथा परिचालन गर्न सहजीकरण गर्नेछ ।

छ. स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाको कार्य सम्पादन मापनका आधारहरू :

स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाले स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम दस्तावेजको नतिजा खाकामा राखिएका अतिरिक्त निम्नानुसारका सूचकहरू न्यूनतम ८०% (प्रतिशत) पुरा गर्नु पर्नेछ ।

१. गाउँ विकास समिति र नगरपालिकाका वडामा विपन्न वर्गको नक्शांकन तयार गरी अद्यावधिक गरेको तथा सो अद्यावधिक नक्सा सम्बन्धित स्थानीय निकायमा सोको डिजिटल फर्म तयार भएको,
२. सामाजिक परिचालक तथा निजको सहयोगमा स्थानीय स्वयं सेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्तिले नागरिक सचेतना केन्द्रमा लगातार रूपमा कम्तिमा ५२ वटा सेशन सञ्चालन गरेको गरी सोको स्पष्ट प्रमाणित अभिलेख खडा गरेको,
३. नागरिक सचेतना केन्द्र व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित रूपमा बस्ने गरेको र केन्द्रको व्यवस्थापकीय क्षमता विकासको लागि छलफलहरू भई निर्णय भएका विषयहरू कार्यान्वयन हुने गरेको,
४. सामाजिक परिचालन पुस्तिकामा व्यवस्था गरिएका सबै सहभागीमूलक विधिहरूको प्रयोग गरेको र त्यसबाट प्राप्त नतिजाहरू योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्यांकनका क्रममा प्रयोग हुने गरेको,
५. स्थानीय निकाय तथा अन्य सेवा प्रदायकहरूले सञ्चालन गरेको बैठक तथा कार्यक्रमहरूमा नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरूले सहभागी भई कार्यक्रम वारे जानकारी प्राप्त गरेको,
६. रिफ्लेक्ट कक्षाबाट पहिचान गरिएका कम्तिमा २ वटा सवाल तथा क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन भएको,

७. समुदायको वास्तविक अवस्था र सोका आधारमा कम्तिमा एक योजना माग गरेको वा सञ्चालन गरेको,
८. नागरिक सचेतना केन्द्र सञ्चालन हुनुपूर्व र विद्यमान अवस्थालाई तुलना गर्दा हाल सामुदायहरूमा सामाजिक कुरीतिहरू- बाल विवाह, बहुविवाह, अनमेल विवाह, दहेज प्रथा, जातिगत भेदभाव, वोक्सीको आरोप, मादक पदार्थ (जाँड, रक्सी) सेवन, महिला विरुद्ध हिंसा, बाल बालिका विरुद्ध हिंसा, खुल्ला दिसा प्रथा आदिको संख्यामा तुलनात्मक रूपमा कमी आएको प्रमाण सहितको अभिलेख,
९. वडा नागरिक मञ्चको कामप्रति विपन्न वर्गका नागरिकहरूको समर्थन रहेको,
१०. गाउँ विकास समितिसँग वडा नागरिक मञ्च तथा नागरिक सचेतना केन्द्रको सम्बन्ध स्थापना भएको (गाउँ विकास समितिमा नागरिक सचेतना केन्द्र तथा वडा नागरिक मञ्चको अभिलेख भएको) ।
११. गाउँ कृषि वन तथा वातावरण समिति तथा वातावरण मैत्री स्थानीय शासन समितिसँग समन्वय गरी कृषि तथा वातावरण विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको,
१२. तोकिएको ढाँचामा समयमा नै प्रतिवेदन बुझाएको,
१३. गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाको वडाले तय गरेका तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरू मध्ये कम्तीमा ७० प्रतिशत सञ्चालन भएको,
१४. सामाजिक परिचालकहरूसँग स्थलगत रूपमै कम्तीमा महिनाको एक पटक बैठक बसेको र गाउँ विकास समिति र नगरपालिकाका आधिकारिक पदाधिकारीहरूसँग समन्वय गरेको अभिलेख (बैठक पुस्तिका आदि),
१५. सामाजिक उत्तरदायित्व (सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई आदि) कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न वडा नागरिक मञ्चलाई सहजीकरण गरेको । कार्यक्रमहरूमा वडा नागरिक मञ्च र नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरूको उल्लेखनीय सहभागिता रहेको,
१६. वस्ति र वडास्तरमा आम नागरिकहरूको भेला आयोजना गरी योजना तथा कार्यक्रम प्राथमिकीकरण गरिएको,
१७. गाउँ विकास समितिस्तरमा भए गरेका असल कामहरू, सफलताका कथाहरू स्थानीय निकायलाई उपलब्ध गराएको,
१८. गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाका योजना तर्जुमा कार्यान्वयन र अनुगमनका चरणहरूमा वातावरण, बालमैत्री, लैङ्गिक समानताका पक्षहरू समावेश भएको र यसबाट बालबालिका, महिला तथा समग्र वातावरणमा पर्ने असरहरूवारे सरोकारवालाहरूसँग छलफल तथा विश्लेषण हुने गरेको,
१९. कार्यक्रमसँग सम्बन्धित विषयमा स्थानीय निकाय, सम्बन्धित सामाजिक परिचालन समिति, मन्त्रालय, क्षेत्रीय समन्वय इकाईले दिएका सुझाव तथा पृष्ठपोषणहरूको पालना गरेको,
२०. तोकिएको समयअवधि भित्र निकासालिई तोकिएका क्षेत्रहरूमा पारदर्शी रूपमा खर्च गरेको,

(माथि उल्लेख भएका सबै सूचकहरूको मापन गर्ने आधारहरू सहित स्पष्ट अभिलेख राखिएको हुनु पर्नेछ ।

द्रष्टव्य : स्थानीय निकाय तथा सम्बन्धित सामाजिक परिचालन समितिले स्थानीय अवस्था र परिस्थितिका आधारमा अन्य सूचकहरू पनि समावेश गर्न सक्नेछ ।

ज. स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाहरूलाई पुरस्कृत गर्ने र सजग गराउने :

माथि उल्लेखित कार्य सम्पादन सूचकहरूको आधारमा प्रत्येक वर्ष स्थानीय सेवाप्रदायक संस्थाको कार्य सम्पादन समीक्षा गरिनेछ । ८० प्रतिशत वा सो भन्दा माथिका सूचकहरू पुरा गर्ने स्थानीय सेवा प्रदायकलाई प्रोत्साहन स्वरूप कदर गरिनेछ भने कार्यसम्पादन मापन सूचकहरूका आधारमा ६५ देखि ७९ प्रतिशत काम सम्पन्न गर्ने सेवाप्रदायक संस्थाको कामलाई सन्तोषजनक मानिनेछ र सो भन्दा कम सूचकहरू पुरा गर्ने स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थालाई सचेत गराई कार्यसम्पादनमा सुधार गर्न तीन महिनाको समय दिइनेछ । उक्त अवधि भित्र पनि सेवाप्रदायक संस्थाले ६५ प्रतिशतसम्म पनि सूचक पुरा गर्न नसकेमा जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिकाले सामाजिक परिचालन तथा समन्वय समितिको परामर्शमा समझौता रद्द गर्नेछ । ६५ प्रतिशत भन्दा कम प्रगति गर्नेको हकमा भने समझौता स्वतः रद्द हुनेछ र सोको जानकारी सम्बन्धित स्थानीय सेवाप्रदायकलाई गराइनेछ ।

स्थानीय सेवाप्रदायक संस्थाको कार्य सम्पादन मापन गर्ने जिम्मेवारी सम्वन्धित जिल्ला तथा नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको हुनेछ । यसका लागि सम्वन्धित समितिले जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका, क्षेत्रीय समन्वय इकाई तथा राष्ट्रिय सेवा प्रदायक संस्थाको समेत सहयोग लिन सक्नेछ ।

३.७. पृष्ठ पोषण सहितको वार्षिक प्रतिवेदन तयारी :

कार्यक्रम दस्तावेजमा उल्लेख भए अनुसारका नतिजाहरु पुरा भए नभएको पहिचान गर्ने र त्यसको लागि पृष्ठपोषण गर्ने प्रकृया थालनी गरिनेछ । पृष्ठ पोषण सहितको सामाजिक परिचालनको जिल्लागत वार्षिक प्रतिवेदन जिल्ला/नगर शासन विज्ञले तयार पारी आर्थिक वर्ष समाप्त भएको १५ दिन भित्र क्षेत्रीय समन्वय इकाईमा पेश गर्नेछन् र क्षेत्रीय समन्वय इकाईहरुले आर्थिक वर्ष समाप्त भएको २५ दिन भित्र आफ्नो क्षेत्रको एकीकृत प्रतिवेदन तयार गरी कार्यक्रम समन्वय इकाईमा पेश गर्नेछन् र सामाजिक परिचालन विज्ञले सोको आधारमा राष्ट्रिय वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी आर्थिक वर्ष समाप्त भएको ३५ दिन भित्र केन्द्रीय सामाजिक परिचालन समिति समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ । दिइएका पृष्ठपोषणहरु कार्यान्वयन भए नभएको नियमित रूपमा राष्ट्रिय सामाजिक परिचालन समितिले यकीन गर्ने/गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

परिच्छेद ४

जनशक्ति तथा कार्य जिम्मेवारी

४.१. सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजकको छनोट:

सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वय गर्न र सरोकारवाला निकायहरूसँग नियमित रूपमा समन्वय गर्न प्रत्येक सेवा प्रदायक संस्थाले जिल्ला/ नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिसँगको निकटतम समन्वयमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजकको छनोट गर्नेछ ।

(क) सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजकका लागि न्यूनतम योग्यता:

सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजकका लागि न्यूनतम योग्यता देहाय अनुसार हुनेछ ।

- (१) मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट कम्तिमा स्नातक वा सो सरहको योग्यता हासिल गरी सामाजिक परिचालन, जीविकोपार्जन वा सामाजिक विकासमा कम्तीमा ३ वर्षको कार्य अनुभव भएको,
- (२) स्थानीय निकाय लगायत अन्य सरकारी, गैर सरकारी संस्था तथा समुदायमा आधारित संस्थसँग कार्य गरेको अनुभव भएको,
- (३) समन्वय, सहजीकरण, सञ्चार तथा कार्यक्रम व्यवस्थापन सम्बन्धि व्यवहारिक ज्ञान र सीप भएको,
- (४) स्थानीय महिला तथा आर्थिक सामाजिक रूपले पछि परेका वर्गलाई सहजीकरण र सशक्तिकरण गर्न प्रतिबद्ध एवम् अग्रसर रहेको र
- (५) प्रतिवेदन लेखन सीप, MS Word, Power Point / Excel, Email, Internet चलाउन सक्ने सीप भएको ।

(माथि उल्लेखित योग्यता र अनुभव भएको भन्ने प्रमाणित प्रमाणपत्रहरु पेश गर्नुपर्ने)

(ख) सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजकको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी :

सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजकको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी निम्नानुसार हुनेछ ।

- (१) तोकिएका गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाका वडाहरुका सम्बन्धित सरोकारवालाहरुलाई सामाजिक परिचालन सम्बन्धी अनुशिक्षण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने,
- (२) वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्रहरुको नियमित रूपमा अनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति र नगरपालिकालाई उपलब्ध गराउने,
- (३) सामाजिक परिचालकहरुको कामको नियमित रूपमा अनुगमन गरी पृष्ठपोषण दिने,
- (४) सामाजिक परिचालनसँग सम्बन्धित विभिन्न तालिम कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न राष्ट्रिय तथा स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थालाई सहयोग पुर्याउने,
- (५) आफ्नो कार्यक्षेत्रमा सामाजिक परिचालन गर्ने निकायहरु बीच कार्यगत सम्बन्ध तथा समन्वय कायम गर्ने,
- (६) नागरिक सचेतना केन्द्रका विपन्न परिवारहरुलाई जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- (७) तोकिएको ढाँचामा, गाउँ विकास समिति र नगरपालिका वडाहरुबाट प्रतिवेदन सङ्कलन तथा विश्लेषण गरी जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिकामा पेश गर्ने,
- (८) जिल्ला/नगरपालिका सामाजिक परिचालन समितिको बैठकमा उपस्थित भई कार्यक्रमको प्रगति प्रस्तुत गर्ने,
- (९) गाउँ विकास समिति र नगरपालिका वडाहरुलाई सहभागीहरुलाई सहभागीमूलक योजना तर्जुमा गर्न सहयोग पुर्याउने र
- (१०) स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था, जिल्ला/नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समिति, जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका, मन्त्रालय तथा स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमले दिएका निर्देशनहरुको पालना गरी सो अनुरूपका तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरु सम्पादन गर्ने ।

(ग) सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजकको पारिश्रमिक र भुक्तानी प्रकृया :

सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजकको तलव र सुविधा स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमले तोके बमोजिम हुनेछ । स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाले सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजकका लागि मन्त्रालयले तोकेको पारिश्रमिकको भुक्तानी अनिवार्य रूपमा सम्बन्धित व्यक्तिको बैंक खाता मार्फत गर्नेछ ।

(घ) करार अवधि :

कार्यसम्पादन मापनको आधारमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेसम्म करार सेवा कायम रहनेछ ।

४.२. सामाजिक परिचालकको व्यवस्था :

सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नका लागि निम्नानुसार सामाजिक परिचालकहरूको व्यवस्था गरिनेछ :

- (क) सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नका लागि स्थानीय सेवा प्रदायकहरूको करार अन्तर्गत प्रत्येक गाउँ विकास समितिमा एक जना सामाजिक परिचालक र नगरपालिकाको हकमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम लागू हुने वडामा मन्त्रालयबाट तोकिएको मापदण्डका आधारमा सामाजिक परिचालकहरूको व्यवस्था गरिनेछ ।
- (ख) नेपाल सरकारको निर्णय अनुसार कुनै गाउँ विकास समितिहरू नगरपालिका घोषणा भएमा त्यसरी नगरपालिका घोषणा भएका गाउँ विकास समितिहरूमा कार्यरत सामाजिक परिचालकहरूलाई कार्य सम्पादन सन्तोषजनक भएको हदसम्म सोही नगरपालिकाका सामाजिक परिचालन कार्यक्रम लागू भएका वडाहरूमा परिचालन गरिनेछ । यसरी नयाँ गठन हुने नगरपालिकाका वडाहरूको संयुक्त वडा हेर्ने गरी सामाजिक परिचालकको व्यवस्था हुनेछ ।

४.३. सामाजिक परिचालकको योग्यता :

सामाजिक परिचालकको न्यूनतम योग्यता मान्यता प्राप्त शैक्षिक संस्थाबाट कम्तीमा कक्षा १२ वा सो सरह उत्तीर्ण वा प्रवेशिका परीक्षा उत्तीर्ण गरी सिटिईभिटीबाट सम्बन्धन प्राप्त संस्थाहरूबाट सामाजिक परिचालन सम्बन्धी १२ महिने तालिम उत्तीर्ण गरेका विवाहित महिला वा एकल महिला वा अन्य महिला हुनु पर्नेछ । यसमध्ये अर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक रूपमा पछि परेका विवाहित महिला उम्मेदवारलाई प्राथमिकता दिइनेछ । यसका अतिरिक्त अन्य योग्यता देहाय बमोजिम हुनेछ ।

- क. २१ वर्ष उमेर पूरा भएको,
- ख. उम्मेदवार सम्बन्धित गाउँ विकास समितिको र स्थानीय रूपमै बसोवास गरेको हुनु पर्नेछ । नगरपालिकाको हकमा सम्बन्धित वडामा स्थायी बसोवास भएको हुनुपर्नेछ । तर यो कार्यविधि लागूहुनु पूर्व नै यसै कार्यक्रममा सामाजिक परिचालकका रूपमा काम गर्दै आएका व्यक्तिको हकमा यो व्यवस्थाले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन,
- ग. सामाजिक परिचालन तथा सामुदायिक विकासका क्षेत्रमा कम्तीमा २ वर्षको अनुभव भएको र
- घ. प्रचलित कानूनले दोषी नठहऱ्याएको महिला हुनुपर्नेछ ।

४.४. सामाजिक परिचालकको छनोट तथा व्यवस्थापन प्रकृया :

- (१) हाल कार्यरत सामाजिक परिचालकलाई गाउँ विकास समितिको सचिव, वडा नागरिक मञ्चका संयोजकहरू, नागरिक सचेतना केन्द्रका संयोजकले संयुक्त रूपमा गरेको सिफारिशका आधारमा सम्बन्धित जिल्ला विकास समितिको सामाजिक विकास शाखा प्रमुख, जिल्ला शासन विज्ञले र नगरपालिकाको हकमा वडा सचिव, वडा नागरिक मञ्चका संयोजक, नागरिक सचेतना केन्द्रका संयोजकको सिफारिशका आधारमा नगरपालिकाको सामाजिक विकास शाखा प्रमुख र नगर शासन विज्ञले गरेको सिफारिश अनुसार तत्तत् गाविस/नपाको वडामा सामाजिक परिचालनको काम गर्ने जिम्मेवारी पाएको स्थानीय सेवा प्रदायकलाई हस्तान्तरण गरिनेछ । यसरी प्राप्त सिफारिशको आधारमा स्थानीय सेवाप्रदायकले नियुक्ति दिनुपर्नेछ । स्थानीय सेवा प्रदायक छनोट नहुन्जेल सम्मको लागि यस आधारमा गरिएको सिफारिशमा क्षेत्रीय समन्वय इकाइले सामाजिक परिचालकको करार नवीकरण गर्नेछ ।
- (२) स्थानीय सेवा प्रदायकले हाल सामाजिक परिचालक रिक्त रहेका गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाका वडाहरूका हकमा जिल्ला तथा नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको स्वीकृति लिई गाउँ विकास समितिको हकमा गाउँ विकास समितिको रोहवरमा र नगरपालिकाको हकमा सम्बन्धित वडाको रोहवरमा पन्ध्र

दिनको म्याद सहित सार्वजनिक सूचना जारी गरी दरखास्त आव्हान गर्ने र सो को जानकारी जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिकालाई दिनु पर्नेछ ।

- (३) जिल्ला वा नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिले सम्बन्धित स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाका प्रमुख वा निजले तोकेको पदाधिकारी, गाउँ विकास समितिको सचिव वा नगरपालिकको सम्बन्धित वडा सचिव, सम्बन्धित गाउँ विकास समिति भित्रका वडा नागरिक मञ्चका संयोजकहरु मध्ये एक जना गरी ३ सदस्यीय सामाजिक परिचालक छनौट समिति गठन गर्नेछ । समितिले लिखित परीक्षा र अन्तरवार्ताको माध्यमद्वारा रिक्त गाउँ विकास समिति तथा नपाको वडामा सामाजिक परिचालकको छनौट गर्नेछ । यस प्रकृयाका लागि जिल्ला शासन विज्ञ वा नगर शासन विज्ञले सम्बन्धित समितिलाई प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्नेछ । छनौट भएका उम्मेदवारलाई सम्बन्धित स्थानीय सेवाप्रदायकले नियुक्ति दिनेछ र सोको जानाकारी सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति, सामाजिक परिचालन समिति, गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाका सम्बन्धित वडा र सम्बन्धित क्षेत्रीय समन्वय इकाईलाई तीनदिन भित्र गराउनु पर्नेछ ।

४.५. सामाजिक परिचालकको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी :

१. वडा नागरिक मञ्च र नागरिक सचेतना केन्द्रको गठन, सञ्चालन र सहजीकरण गर्ने,
२. सामुदायिक सहजीकरण, बाल क्लव गठन परिचालन र तिनीहरुको क्षमता विकासका कामहरु गर्ने,
३. नागरिक अनुगमन र सामाजिक उत्तरदायित्व सम्बन्धि कार्यहरुमा वडा नागरिक मञ्च र नागरिक सचेतना केन्द्रलाई सहयोग गर्ने,
५. अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरूसँग निकटतम समन्वय र सम्बन्ध विस्तार गर्ने,
६. सामाजिक विकाससँग सम्बन्धित क्षेत्रमा गाउँ विकास समिति तथा वडा कार्यालयको काममा सहयोग गर्ने,
७. गाउँ विकास समिति तथा नगर वडाको वस्तुस्थिति विवरण तयार गर्न सहयोग गर्ने,
८. स्थानीय आवश्यकता तथा प्राथमिकताको पहिचान तथा योजना तर्जुमाका लागि सरोकारवालाहरुलाई आवश्यक सूचना तथा विवरणहरु उपलब्ध गराउने,
९. स्थानीयस्तरमा योजना तर्जुमा गर्न, बालबालिकाको आवाज सुनिश्चित गर्न बाल भेला सञ्चालन गर्ने र बालबालिकाको आवश्यकताहरुलाई वडा नागरिक मञ्चमा छलफल गराई एकीकृत योजना तर्जुमा समितिमा पेश गर्ने,
१०. लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्न सहयोग गर्ने,
११. विपन्न समूहका घरधुरी नक्साङ्कन तथा अद्यावधिक गर्ने,
१२. नागरिक अनुगमनका लागि वडा नागरिक मञ्च र नागरिक सचेतना केन्द्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
१३. स्थानीय सेवाप्रदायकलाई तोकिएको ढाँचामा प्रतिवेदन पेश गर्ने,
१४. वातावरण मैत्री स्थानीय शासनका सूचकहरु कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने र
१५. करार सम्भौतामा उल्लेख भई तोकिए बमोजिमका अन्य कामहरु गर्ने ।

४.६. सामाजिक परिचालकको पारिश्रमिक तथा सुविधा र भुक्तानी प्रकृया :

सामाजिक परिचालकको तलव र सुविधा मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुनेछ । जिल्ला विकास समिति/नगरपालिकाले सामाजिक परिचालकलाई मन्त्रालयले तोकेको पारिश्रमिकको भुक्तानी अनिवार्य रुपमा सामाजिक परिचालकहरुको बैंक खाता मार्फत गरिनेछ ।

४.७. सामाजिक परिचालकको करार सेवा अवधि :

कार्यसम्पादन सन्तोषजनक देखिएमा सामाजिक परिचालकलाई सम्भौता अवधि तोकिएको अवधिका लागि थप गर्न सकिनेछ । कुनै कारण खुलाई वा नखुलाई स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमले जिल्ला विकास समिति/नगरपालिका मार्फत एक महिनाको पूर्व सूचना दिएर गाविस तथा नपाको वडामा करार सम्भौतामा कार्यरत सामाजिक परिचालकहरुको करार सेवा कुनै पनि समयमा कुनै पनि वा सबै सामाजिक परिचालकसँगको यस्तो करार सेवा सम्भौताको अन्त्य गर्न सक्नेछ ।

४.८. सामाजिक परिचालन स्वयंसेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्तिको छनोट :

गाउँ विकास समितिस्तरमा नागरिक सचेतना केन्द्र विस्तार भएपछि आवश्यकताका आधारमा हरेक नागरिक सचेतना केन्द्रलाई नियमित रूपमा सहयोग र सहजीकरण गर्न सामाजिक परिचालन स्वयंसेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।

(क) स्वयंसेवक तथा स्थानीय स्रोत व्यक्तिको न्यूनतम योग्यता देहाय अनुसार हुनेछ ।

१. उमेर २१ वर्ष पुगेको,
२. नागरिक सचेतना केन्द्र रहेको गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको सम्बन्धित वडामा बसोवास भएको,
३. कम्तीमा आठ कक्षा पास गरेका विवाहित महिला वा एकल महिला वा अन्य महिला,
४. छनोट गर्दा अनुभवी र सामाजिक आर्थिक रूपले पछाडि परेका समुदायहरूका महिला उम्मेदवारहरूलाई प्राथमिकता दिईनेछ र
५. सामाजिक सेवाभाव भएको ।

(ख) छनोट प्रक्या :

- (१) सामाजिक परिचालन स्वयंसेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्तिको नियुक्तिका लागि नागरिक सचेतना केन्द्रको कार्यकारी समिति, सम्बन्धित वडाका वडा नागरिक मञ्चका संयोजक, गाउँ विकास समिति सचिव तथा स्थानीय सेवा प्रदायक समेत रहेको संयुक्त बैठकले सामाजिक आर्थिक रूपले पछाडी परेका समुदायबाट एकजना मुख्य महिला उम्मेदवार र १ जना महिला बैकल्पिक उम्मेदवार छनोट गरी स्थानीय सेवा प्रदायकलाई सिफारिश गर्नेछ ।
- (२) स्थानीय सेवाप्रदायक संस्थाले सिफारिश प्राप्त भएको मितिले ७ दिन भित्र मुख्य महिला उम्मेदवारलाई नियुक्ति गर्ने छ ।
- (३) मुख्य महिला उम्मेदवारले नियुक्ति नलिएमा वा कुनै कारणले रिक्त हुन आएमा बैकल्पिक महिला उम्मेदवारलाई नियुक्ति दिइने छ ।

(ग) सामाजिक परिचालन स्वयम् सेवक तथा स्थानीय स्रोत व्यक्तिको जिम्मेवारी :

सामाजिक परिचालन स्वयंसेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्तिको मुख्य जिम्मेवारी रिफ्लेक्ट प्रक्यालाई सहजीकरण गर्नु हुनेछ । यसका अतिरिक्त निजले सामाजिक परिचालकलाई निम्न कार्यहरूमा सहयोग पुऱ्याउनु पर्नेछ ।

१. विपन्न घरधुरी नक्साङ्कन तथा आद्यावधि गर्न,
२. स्थानीय आवश्यकता तथा प्राथमिकताको मूल्याङ्कन गर्न,
३. लैङ्गिक विश्लेषण गर्न,
४. गरिबी, वञ्चितीकरण र सशक्तिकरण विश्लेषण गर्न,
५. नागरिक सचेतना केन्द्र, समुदायमा आधारित संस्था, टोलस्तरीय संस्था परिचालन गर्न,
६. टोल विकास संस्थाहरूको क्षमता तथा आवाज अभिवृद्धि गर्न,
७. गाउँ विकास समितिको योजना तर्जुमा तथा स्रोत विनियोजनमा नागरिकहरूलाई संलग्न गराउन,
८. योजना चक्रका सम्पूर्ण चरणहरूमा नागरिक अनुगमनको भूमिका निर्वाह गर्न सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्न,
९. कार्यक्रम कार्यान्वयनमा नागरिकहरूलाई सक्रिय रूपमा सहभागी गराउन तथा नागरिक सहभागिता वृद्धि गर्न,
१०. जीविकोपार्जन कार्यक्रम सञ्चालन तथा कार्यान्वयन गर्न र
११. नागरिक सचेतना केन्द्रले पहिचान गरेका सवालहरूको कार्यान्वयन गर्न ।

(घ) सामाजिक परिचालन स्वयम् सेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्तिको पारिश्रमिक:

सामाजिक परिचालन स्वयम् सेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्तिलाई निजले रिफ्लेक्ट प्रकृया सहजीकरण गरेको संख्याको आधारमा तोकिए वमोजिमको पारिश्रमिक उपलब्ध गराइने छ ।

(ङ) पारिश्रमिक भुक्तानीको व्यवस्था

- (१) सामाजिक परिचालन स्वयम् सेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्तिले हरेका रिफ्लेक्ट सेशन सञ्चालन गरिसकेपछि सोको माईन्युट र सहभागीहरूको हाजिरी विवरण राख्नुपर्नेछ ।
- (२) नागरिक सचेतना केन्द्रले सो माईन्युट र हाजिरी विवरण प्रमाणित गरिसकेपछि सामाजिक परिचालक मार्फत स्थानीय सेवा प्रदायकलाई पेश गर्नेछ र
- (३) स्थानीय सेवाप्रदायक संस्थाले सामाजिक परिचालक मार्फत स्थानीयस्तरमै स्वयम् सेवकलाई पारिश्रमिक उपलब्ध गराउनेछ ।

(च) सामाजिक परिचालन स्वयंसेवक/स्थानीय श्रोत व्यक्तिको करार अवधि :

कार्यसम्पादन सन्तोषजनक देखिएमा सामाजिक परिचालन स्वयम् सेवक/स्थानीय श्रोत व्यक्तिको करार सम्भौता अवधि तोकिएको अवधिका लागि थप गर्न सकिनेछ । कुनै कारण खुलाई वा नखुलाई स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमले जिल्ला विकास समिति/नगरपालिका मार्फत एक महिनाको पूर्व सूचना दिएर कुनै पनि समयमा कुनै पनि वा सबै सामाजिक परिचालन स्वयम् सेवक/स्थानीय श्रोत व्यक्तिसँग गरिएको यस्तो करार सेवा सम्भौताको अन्त्य गर्न सक्नेछ ।

(छ) प्रशिक्षण : सामाजिक परिचालन स्वयंसेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्ति :

- (१) सामाजिक परिचालन स्वयम् सेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्तिको कार्य विवरणका आधारमा व्यावहारिक अभ्यासहरु सहितको तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
- (२) तालिम प्रयोजनका लागि राष्ट्रिय सेवा प्रदायकलाई परिचालन गरिनेछ ।

परिच्छेद ५

वडा तथा वस्ती तहका नागरिक संयन्त्र

५.१ वडा नागरिक मञ्चको गठन :

सामाजिक परिचालन कार्यक्रमलाई सवै गाउँ वस्तीहरूमा कार्यान्वयन गर्न सम्पूर्ण गाउँ विकास समितिका सवै वडाहरू र सामाजिक परिचालन कार्यक्रम लागू भएका नगरपालिकाका वडाहरूमा कम्तीमा ३३ प्रतिशत महिला सम्मिलित वडा नागरिक मञ्च गठन हुनेछ । वडा नागरिक मञ्च गठन गर्दा वडा भित्रका अन्य कुनै समूह वा संस्थामा आवद्ध हुन नपाएका सामाजिक तथा आर्थिक रूपमा पछि परेका वर्ग महिलाहरूलाई प्राथमिकताका साथ समावेश गरिनेछ ।

क) वडा नागरिक मञ्चका सदस्यहरू :

१. सामाजिक आर्थिक रूपले पछाडि परेका, सवै जातजाति समुदायको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी कम्तीमा ३ जना महिला सहित ६ जना
२. सामुदायिक संस्था (सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, आमा समूह, ऋण तथा वचत समूह, स्थानीय क्लव, उपभोक्ता तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरू मध्येबाट) ४ जना
३. गाउँ कृषि तथा वातावरण समितिका सदस्य १ जना
४. वडा भित्रका विद्यालय व्यवस्थापन समितिका प्रतिनिधि १ जना
५. वडा भित्रका स्वास्थ्य समितिका प्रतिनिधि १ जना
६. वडा भित्रका बालकलवहरूले आफूमध्येबाट छनोट गरेका बाल प्रतिनिधिहरू^१(१ बालक, १ बालिका) २ जना
७. विपन्नता स्तरीकरण अनुसार अति विपन्नको सूचिमा परेका २ महिला र २ पुरुष गरी ४ जना
८. वडा भित्रका जानिफकार व्यक्तिहरू मध्येबाट वडा भेलाको छानेको व्यक्ति १ जना
९. अपाङ्गता भएका नागरिकहरू मध्येबाट निजहरूले छानेका प्रतिनिधि १ जना
१०. जेष्ठ नागरिकहरू मध्ये निजहरूले छानेका प्रतिनिधि (१ महिला र १ पुरुष) गरी २ जना
११. वडा भित्रका महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका १ जना
१२. सम्बन्धित नागरिक सचेतना केन्द्रको संयोजक १ जना
१३. नगर वडा भित्र टोल विकास संस्था तथा टोल सुधार समिति विद्यमान रहेको भए निजहरूले आफूमध्येबाट छानेका प्रतिनिधि १ महिला र १ पुरुष गरी २ जना

नोट : वडा नागरिक मञ्चका कूल पदाधिकारीहरू मध्ये कम्तीमा ३३ प्रतिशत सदस्य अनिवार्य रूपमा महिला हुनुपर्नेछ तथा संयोजक हरेक वर्ष परिवर्तन हुनेछ । एक पटक संयोजक पुरुष भएमा अर्को पटक महिला संयोजक हुनेछ । प्रत्येक वर्ष वडा नागरिक मञ्चका एक चौथाई सदस्यहरूको पदावधि सकिने छ र तिनको स्थानमा सम्बन्धित क्षेत्रबाट नयाँ सदस्य आउनेछन् । यो कार्यविधि लागू भएपछि पहिलो पटकको लागि पदावधि सकिने सदस्यहरू निर्धारण गर्दा सम्बन्धित सामाजिक परिचालकले गोला प्रथाद्वारा निश्चित गर्नेछ ।

ख) वडा नागरिक मञ्चको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी

१. स्थानीय निर्वाचन पश्चात वडा नागरिक मञ्चले आफ्नो वडा भित्र सञ्चालन भएका विकास निर्माण सम्बन्धी कामहरूको नागरिक निगरानीकर्ताको रूपमा काम गर्नुका साथै सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, संयुक्त अनुगमन जस्ता कामहरूमा क्रियाशील रहने,

^१ बालबालिकाको प्रतिनिधिको हकमा कुनै बालबालिका १८ वर्ष नाघेमा बालकलव संजालस्तरमा छलफल भई नयाँ सदस्यको निमित्त सिफारिस भई अनुमोदन गरिने प्रकृया स्वतः लागू हुनेछ ।

२. वडा तहमा सञ्चालित सार्वजनिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनवाई जस्ता नागरिक तथा सामाजिक उत्तरदायीमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न र यस्ता कार्यक्रमहरूमा नागरिक सहभागिता वढाउन सहयोग गर्ने । नागरिकहरूबाट प्राप्त गुनासो तथा सुभावालाई सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी सम्बोधन गराउन पहल गर्ने,
३. विपन्न एवम् बञ्चितमा परेका घरपरिवारका (विपन्न, दलित, जनजाति, मधेसी, मुस्लिम, पिछडिएका वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, महिला, बालबालिका लगायत) आवश्यकता, प्राथमिकता, आवाज, विचार एवम् सवालहरूलाई वडा नागरिक मञ्चमा स्पष्टसँग व्यक्त गर्ने वातावरण तयार गर्ने ।
४. योजना तर्जुमा प्रक्रियाको प्रत्येक चरणमा स्थानीयस्तरमा रहेका सरकारी, गैर सरकारी निकायको स्रोत उपयोग र उपभोगमा पहुँच र सहभागिता जनाउने अवसर जुटाउने,
५. सरकारी एवं गैर सरकारी निकायबाट आफ्नो क्षेत्रमा सञ्चालित कार्यक्रम/आयोजनाको आवश्यक अनुगमन एवं सहजीकरण गर्ने,
६. वडामा विद्यमान सामाजिक विसंगति, अन्धविश्वास (छाउपडी प्रथा, बाल विवाह, बहु विवाह, वोक्सी/डायन, दाइजो/दहेज प्रथा, छुवाछुत, जातीय भेदभाव, निरक्षरता, महिला विरुद्ध हिंसा, बालबालिका विरुद्ध हिंसा, बालश्रम आदि) हटाउने । खुल्ला दिशामुक्त गाँउ/वस्ती/वडा अभियानमा साथ दिने,
७. स्थानीय टोल, वस्तीबाट प्राथमिकता प्राप्त आयोजना/परियोजनाका कृयाकलाप, परियोजना प्राथमिकीकरण गर्ने, वडा समिति समक्ष प्राथमिकताका आधारमा कार्यक्रम बजेट विनियोजनका लागि सिफारिश गर्ने,
८. वडा भित्रको विपद् जोखिम व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तनको असरको पहिचान गरी व्यवस्थापन गर्न सहयोग गर्ने । वडा भित्र वातावरणीय स्वच्छता सम्बन्धी कामहरू गर्ने, गराउने र वातावरणीय मैत्री वडा/वस्ती बनाउने,
९. बजेट सिलिग भित्र रही प्राथमिकताको आधारमा सञ्चालन गर्न सकिने योजनाहरू एकीकृत योजना तर्जुमा समितिमा पेश गर्ने । प्राप्त बजेट सिलिगबाट सम्पन्न हुन नसक्ने योजना तथा कार्यक्रमहरू पनि गाउँ परिषद् मार्फत अन्य निकायहरूमा पेश गर्ने काममा अग्रसरता लिने,
१०. योजना स्वीकृत भए पश्चात समावेशीका आधारमा उपभोक्ता समिति गठनमा सहयोग र सहजीकरण गर्ने,
११. वडा, टोल र वस्तीमा स्थानीय सरोकारका एवम् राष्ट्रिय प्राथमिकतामा परेका विषयलाई अभियानका रूपमा संचालन गर्ने तथा सामाजिक सद्भाव वृद्धि गर्ने काममा अग्रसर रहने,
१२. सम्पन्न भएको योजना/परियोजनाले नागरिकहरूको जीविकोपार्जनमा पारेको प्रभावको सहभागितामूलक मूल्याङ्कन गर्न विपन्न तथा बञ्चितमा परेका घरपरिवारलाई सहयोग गर्ने,
१३. नागरिक सचेतना केन्द्रलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न सहयोग गर्ने । नागरिक सचेतना केन्द्रले तय गरेका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न आवश्यक सहयोग गर्ने,
१४. वस्ति तथा वडा तहका नागरिक सरोकारका सवालहरू स्थानीय निकाय तथा अन्य सेवाप्रदायक संस्थाहरूसँग छलफल र समन्वय गरी समाधानका उपायहरूको खोजी गर्ने,
१५. वस्ति, वडा, टोलका सामाजिक-आर्थिक मुद्दाहरूमा नियमित बैठक गरी छलफल गर्ने र गाउँ विकास समिति तथा गाउँ सामाजिक परिचालन समन्वय समितिसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,
१६. स्थानीय वस्तुस्थिति विश्लेषणलाई सहजीकरण गर्ने, महिला, बालबालिका र विपन्न समूहका आवश्यकता तथा प्राथमिकताहरू पहिचान गर्ने,
१७. बालभेलाबाट माग भई संकलन गरिएका योजनाहरूवारे समीक्षा, छलफल तथा प्राथमिकीकरण गरी कार्य योजना सहित एकीकृत योजना समितिमा पठाउने,
१८. आफ्नो वडा भित्रका विद्यालयहरूको अनुगमन गर्ने, विद्यालय भर्ना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, विद्यालय छाड्ने दर कम गर्न सहयोग गर्ने, विद्यालयमा पूर्वाधार वृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने,
१९. वडा भित्र खोपका कार्यक्रमहरूमा सघाउने तथा स्वास्थ्य संस्थामा जलवायु अनुकूलन सम्बन्धी कार्य गर्ने प्रसुति सेवा लिन प्रोत्साहन गर्ने,
२०. लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्न सहयोग गर्ने,

२१. सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने नागरिकहरूको नामावली अद्यावधिक गर्न तथा भत्ता वितरणका लागि गाउँ विकास समितिलाई आवश्यक सहयोग गर्ने । व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्न सहयोग पुर्याउने,
२२. व्यवसायिक कृषि र पशु पालनलाई प्रवर्द्धन गर्ने तथा आय आर्जन र रोजगारीका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने र
२३. बाल मैत्री तथा वातावरण मैत्री स्थानीय शासनका सूचकहरू कार्यान्वयन गर्न वडावासी तथा वडालाई सहयोग गर्ने ।

ग) वडा नागरिक मञ्चको बैठक :

वडा नागरिक मञ्चको बैठक कम्तीमा दुई महिनामा एकपटक वा आवश्यकता अनुसार जुनसुकै बेला पनि बस्न सक्नेछ । मञ्चको बैठकमा आवश्यकता अनुसार गाउँ विकास समितिमा कार्यरत सरकारी एवम् गैर सरकारी संस्थाका प्रतिनिधि, गाउँ विकास समितिको सचिव वा नगरपालिकाको हकमा वडा सचिवलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

घ) वडा नागरिक मञ्चको पदावधि :

- (१) वडा नागरिक मञ्चको पदावधि चार वर्षको हुनेछ ।
- (२) वडा नागरिक मञ्चले निर्वाह गर्ने भूमिकाप्रति सबैले जिम्मेवारी लिने र स्वामित्वभाव हुनका लागि प्रत्येक वर्ष मञ्चका एक चौथाई सदस्यहरू नयाँ आउने र पुराना हट्टै जानेछन् ।
- (३) पहिलो पटक, दोश्रो र तेस्रो पटक हट्टै सदस्य गोलाप्रथाबाट चयन हुनेछन् ।
- (४) जुन वर्गको प्रतिनिधि हटेको हो सोही वर्गको सदस्यलाई नयाँ सदस्य बनाइनेछ ।
- (५) अठार वर्ष उमेर पुगीसकेका कारण हट्टै बालबालिकाका स्थानमा बालकको ठाउँमा बालक र बालिकाको ठाउँमा बालिका नै रहने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

ङ) वडा नागरिक मञ्च व्यवस्थापन समिति:

- (१) वडा नागरिक मञ्चको कार्यलाई नियमित रूपमा सहजीकरण गर्न, निर्णय कार्यान्वयनमा सहयोग पुर्याउन वडा नागरिक मञ्चले आफूहरू मध्येबाट निम्नानुसार पाँच सदस्य रहेको व्यवस्थापन समिति गठन गर्नेछ । वडा नागरिक मञ्च र वडा नागरिक मञ्च व्यवस्थापन समितिको बैठकको अध्यक्षता व्यवस्थापन समितिको संयोजकले गर्नेछन् ।

संयोजक	१ जना
सह संयोजक	१ जना
सदस्य	२ जना
सदस्य सचिव	१ (सामाजिक परिचालक)
जम्मा	५ जना

- (२) व्यवस्थापन समितिमा पनि कम्तीमा ३३ प्रतिशत सदस्य अनिवार्य रूपमा महिला हुनुपर्नेछ । व्यवस्थापन समितिको बैठक महिनामा एक पटक बस्नेछ ।

च) वडा नागरिक मञ्चको क्षमता विकास :

१. स्थानीय सेवा प्रदायक तथा सामाजिक परिचालकहरूले वडा नागरिक मञ्चका सदस्यहरूलाई स्थानीय योजना तर्जुमा, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई र सामाजिक परीक्षण लगायत सामाजिक जवाफदेहिताका अन्य साधन संयन्त्रको प्रयोग गरी नागरिक अनुगमन संयन्त्रको रूपमा विकास गर्न आवश्यक क्षमता विकास गरिनेछ । बाल मैत्री स्थानीय शासन, अन्तर्गतका बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बाल सहभागिता, बाल/युवा सहभागिता, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, बजेट विश्लेषण, सामाजिक परीक्षण तथा अन्य जवाफदेहिता सम्बन्धी विषयमा जानकारी गराइनेछ ।
२. जवाफदेहिता अभिवृद्धिका लागि नागरिक सचेतना केन्द्र तथा वडा नागरिक मञ्चलाई नागरिक निगरानी प्रकृया वारे सुसूचित गर्ने एंव गाउँ परिषद् तथा एकीकृत योजना तर्जुमा समितिका गतिविधिहरू पारदर्शी गराउन सक्रिय गराइनेछ ।

३. आवश्यकता अनुसार स्थानीय निकाय योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन, विषयमा तालिम तथा अनुशिक्षण आयोजना गरिनेछ ।
४. सामाजिक परिचालकको अगुवाईमा समुदायमा आधारित संस्थाहरू, वडा नागरिक मञ्च र एकीकृत योजना समितिका सदस्यहरूलाई अनुगमन सम्बन्धी विधि एवम् तौरतरिकाहरूको अभिमुखीकरण/तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
५. लक्षित समूह वा संस्थाबाट नै लाभान्वित अनुगमन समितिको गठन गरी अनुगमन गर्ने विभिन्न विधि एवम् तौरतरिकाहरू (सार्वजनिक सुनुवाइ, लैङ्गिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण, नागरिक वडापत्र) मा रिफ्लेक्टबाट तालिम दिने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
६. अनुगमन सम्बन्धी वार्षिक कार्ययोजना तयार गरी सोही अनुसार अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
७. अनुगमन प्रतिवेदन तयारी र कार्यक्रमको समीक्षाको विश्लेषण गर्ने तरिकाबारे जानकारी गराइनेछ ।
८. विषयगत कार्यालय एवं गैर सरकारी निकायहरूद्वारा सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरूमा वडा नागरिक मञ्चलाई परिचालन गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।

५.२ नागरिक सचेतना केन्द्र :

सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछि परेका विपन्न परिवारहरूलाई सशक्तिकरण गर्ने उद्देश्यले विभिन्न सहभागितामूलक विधिहरूको प्रयोग गरी गाउँ विकास समिति भित्रका पनि अति विपन्न वडामा पर्ने वस्तीहरूमा नागरिक सचेतना केन्द्र गठन गरिनेछ । नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरूलाई रुपान्तरणीय सामाजिक परिचालनका विधिहरूको प्रयोग गरी सामाजिक रूपमा सशक्तिकरण गर्ने प्रकृत्यासंगै उनीहरूको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउन जिविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम संचालनका लागि सामाजिक परिचालन कार्यक्रमका अतिरिक्त अन्य विभिन्न संघ संस्थाहरूसँग समन्वय सहकार्य गरिनेछ ।

क) नागरिक सचेतना केन्द्रका कार्यहरू

१. साक्षरताद्वारा सशक्तिकरण कक्षामा सवै सदस्यहरू सहभागी हुने वातावरण मिलाउने,
२. नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरूलाई नागरिकहरूको काम कर्तव्य र अधिकार र राज्यले प्रदान गर्ने विभिन्न प्रकृतिका सेवाहरू र सेवा प्राप्तिका प्रकृत्याहरू वारे जानकारी लिने र संरक्षणका कामहरू गर्ने,
३. वातावरण, जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायू परिवर्तनको जोखिम पहिचान गर्ने र पूर्व सतकर्ता अपनाउने,
४. स्थानीय आवश्यकता अनुसारको कृषि, पशुपालन तथा अन्य आय आर्जन सम्बन्धी सीप तथा क्षमता विकास योजना तयार गर्ने,
५. नागरिकताको प्रमाण पत्र, जन्म, मृत्यु, विवाह आदि जस्ता व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्न उत्साहित गर्ने,
६. जातिगत भेदभाव, बाल विवाह, बहु विवाह, अनमेल विवाह, वोक्सी, धामी, भोक्ती, जुवा, तास, निरक्षरता, दहेज प्रथा, छुवाछुत, छाउपडी तथा महिला विरुद्धको हिंसा, बालश्रम बाल हिंसा जस्ता सामाजिक विसंगतिहरू वारे छलफल चलाउने र समाजबाट हटाउन पहल गर्ने,
७. आफ्नो वस्ती तथा समुदायलाई खुल्ला दिसामुक्त बनाउने । वातावरणीय तथा घरेलु सरसफाई गर्ने,
८. प्राकृतिक प्रकोप (भुकम्प, बाढी, पहिरो, आँधिबेरी, आगलागी, शीतलहर, हिमपात आदि) वारे पूर्व सर्तकता अपनाउने र त्यसबाट बच्ने उपायहरू वारे छलफल गर्ने,
९. निर्वाचन शिक्षा, बाल अधिकार, महिला अधिकार, जातिगत एवं सामाजिक सद्भाव बढाउने,
१०. बालबालिकालाई बाल विकास केन्द्र, विद्यालय भर्ना, विद्यालयमा निरन्तर हाजिरी, बालक्लवमा सहभागी गराउने,
११. पाँच वर्ष मुनिका सवै बालबालिकाहरूलाई समयमै खोप लगाउने, गर्भवती महिलाहरूलाई स्वास्थ्य संस्थामा लगेर सुत्केरी गराउने व्यवस्था मिलाउने,
१३. सीप विकास, आय आर्जन तथा जीविकोपार्जन सहयोग कार्यक्रम सञ्चालनको लागि विभिन्न सरकारी, गैर सरकारी तथा निजी संस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने, वकालत गर्ने, पैरवी गर्ने र स्रोत जुटाउने,

१४. राहदानी प्राप्त गर्ने प्रकृया, वैदेशिक रोजगारीमा जादा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु, रेमिट्यान्स पठाउने विधि र यसको उपयोग जस्ता समसामयिक विषयका अतिरिक्त नेपाल सरकार तथा अन्य गैर सरकारी र निजी क्षेत्रबाट जनसरोकारका विषयमा जारी भएका नयाँ विषयहरुमा छलफल तथा जानकारी लिने र

१५. नागरिक सचेतना केन्द्रलाई परिपक्व बनाई सहकारी तथा संस्थागत विकासका लागि प्रयत्नशील रहने ।

ख) नागरिक सचेतना केन्द्र गठन र सञ्चालन

गरीबीका अर्न्तनीहित कारणहरुको खोजी लगायत विभिन्न सहभागीमूलक विधिहरुको प्रयोग गरी गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाका वडा भित्रका पनि अति विपन्न वडा तथा वस्तीहरुको छनोट गरी अति विपन्न, महिला, सामाजिक रुपमा पछिपरेका वर्गका नागरिकहरु सम्मिलित २५ - ३० जना सदस्यहरु रहेको नागरिक सचेतना केन्द्र गठन गरिनेछ । त्यस्तो समुदायमा सोही प्रकृतिको समूह पहिले नै गठन भएको छ भने त्यसलाई समेत नागरिक सचेतना केन्द्रको मान्यता दिन सकिनेछ । नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरुलाई साक्षरताद्वारा सशक्तिकरण (*ReFLECT*) विधिहरुको प्रयोग गरी नागरिकका अधिकार, कर्तव्यवारे सुसूचित गराउने, गरीबीका अर्न्तनीहित कारणहरुको खोजी र विश्लेषण गर्न सहयोग पुऱ्याउने, आफ्ना आवश्यकता तथा प्राथमिकताहरु वारे आवाज उठाउन सक्ने, राज्य लगायत सेवा प्रवाहका लागि जिम्मेवार निकायहरूसँग आफ्ना मागहरु राख्न र उत्तरदायीपूर्ण व्यवहारको दावी गर्न, लैङ्गिक समविकास तथा बाल बालिकासँग सम्बन्धित विषयहरुमा छलफल गरी के उपायद्वारा यस्ता समस्या हटाउन सकिन्छ भन्ने जस्ता विषय र पक्ष वारेमा विश्लेषण गर्नसक्ने क्षमताको विकास गरी नागरिक सशक्तिकरणको प्रकृत्यामा अगाडि बढाइनेछ । नागरिक सचेतना केन्द्र गठन गर्दा महिलाहरुलाई विशेष प्राथमिकता दिइनेछ । नागरिक सचेतना केन्द्रमा एक परिवारबाट एकजनालाई मात्र सदस्य हुनेछन् ।

ग) नागरिक सचेतना केन्द्र संयोजन समिति

नागरिक सचेतना केन्द्रलाई नियमित रुपमा सञ्चालन गर्न नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरु मध्येबाट आम सहमतिमा निम्नानुसार ५ सदस्य रहेको नागरिक सचेतना व्यवस्थापन समिति गठन गरिनेछ ।

नागरिक सचेतना केन्द्र संयोजक	१ जना
नागरिक सचेतना केन्द्र सचिव	१ जना
सदस्य	२ जना
सदस्य सचिव (सामाजिक परिचालक)	१ जना

संयोजन समितिमा पनि कम्तीमा ३३ प्रतिशत सदस्य अनिवार्य रुपमा महिला हुनु पर्नेछ । व्यवस्थापन समितिको बैठक महिनामा एक पटक र आवश्यकता अनुसार जुनसुकै समयमा पनि बस्नेछ ।

घ) नागरिक सचेतना केन्द्रको सञ्चालन प्रकृत्या :

नागरिक सचेतना केन्द्र सञ्चालन गर्दा रिफ्लेक्ट प्रकृत्यामा सदस्यहरु आफै विषय वस्तु चयन गर्ने, त्यसको वारेमा छलफल गर्ने, समस्या पहिचान गर्ने, समाधानका उपायहरु पनि खोजी गर्नेछन् । तर सबै विषयहरुमा उनीहरुको ज्ञान र सीप नहुन सक्छ । सदस्यहरुले उठान गरेका सवालको समाधान सामाजिक परिचालक तथा स्वयंसेवकबाट समाधान गर्न नसकिने अवस्थामा ती विषय वस्तुहरुको टिपोट गर्नुपर्नेछ र स्थानीय सेवा प्रदायक, गाउँ विकास समिति, जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका तथा तत् विषयसँग सम्बन्धित सरकारी, गैर सरकारी वा निजी संस्थाका सम्बन्धित कर्मचारी, विशेषज्ञ वा स्रोत व्यक्तिलाई बोलाई रिफ्लेक्ट प्रकृत्यामा सहजीकरण गर्ने वातावरण मिलाउनु पर्नेछ ।

रिफ्लेक्ट कक्षा सञ्चालन गर्ने क्रममा सामाजिक परिचालक वा सामाजिक परिचालन स्वयंसेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्तिले सामुहिक भावना र सामुहिक कार्यको महत्व वारे जानकारी गराउदै उनीहरुलाई संगठित गरी सरकारी, गैर सरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट सेवाहरु लिन तथा दावी गर्न सक्षम बनाउन निरन्तर रुपमा सहयोग र सहजिकरण गर्नेछ ।

ङ) नागरिक सचेतना केन्द्र सञ्चालन अवधि :

(१) सामान्यतया नागरिक सचेतना केन्द्रमा कम्तीमा ५२ साता रिफ्लेक्ट कक्षा सञ्चालन गरिनेछ ।

(२) नागरिक सचेतना केन्द्रको परिपक्वता मापन गर्दा न्युनतम सूचकहरु पुरा हुन नसकेको पाइएमा गाउँ विकास समिति सामाजिक परिचालन समन्वय समितिसँगको परामर्शमा थप सेसन सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

- (३) परिपक्व भइसकेका सचेतना केन्द्रहरूलाई स्थानीय सम्भावना र उपलब्धताको आधारमा त्यस क्षेत्रमा विद्यमान संघ संस्थाहरूसँग आवद्ध गराउन सहजीकरण गरिने छ ।
- (४) परिपक्व भई सकेका नागरिक सचेतना केन्द्रमा रिफ्लेक्ट कक्षा सञ्चालन नगरिएता पनि यी केन्द्रको बैठकले महिना सञ्चालन गरिने बैठकको विषय, त्यसको लागि आवश्यक व्यवस्थापन जस्ता विषयमा अधिल्लो बर्ष नै तय गरी सामाजिक परिचालक मार्फत गाउँ/नगर सामाजिक परिचालन समितिमा पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (५) गाउँ/नगर सामाजिक परिचालन समितिले परिपक्व नागरिक सचेतना केन्द्रहरूबाट यसरी प्राप्त सञ्चालन योजनामा छलफल गरी वार्षिक बढिमा रु. ३ हजारसम्म बजेट व्यवस्था सहित स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था मार्फत सामाजिक परिचालक वा स्थानीय स्वयंसेवकलाई सहजीकरण तथा अनुगमन मूल्यांकन गर्न खटाउन सक्नेछ ।

५.३ नागरिक सचेतना केन्द्र परिपक्वताका आधारहरू :

देहायका आधारमा नागरिक सचेतना केन्द्रलाई परिपक्व भएको मानिनेछ ।

- क. सहजकर्ता (सामाजिक परिचालक) को सहयोगमा कम्तिमा ५२ वटा रिफ्लेक्ट कक्षा सञ्चालन गरेको,
- ख. नागरिक सचेतना केन्द्र व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित रूपमा बस्ने गरेको र केन्द्रको व्यवस्थापनको विकासको लागि छलफलहरू हुने गरेको,
- ग. सामाजिक परिचालन हाते पुस्तिकामा व्यवस्था गरिएका सबै सहभागीतामूलक विधिहरूको अभ्यास गरी प्राप्त नतिजाहरूको अभिलेख राखिएको,
- घ. स्थानीय निकाय तथा अन्य सेवा प्रदायकहरूले सञ्चालन गरेको बैठक तथा कार्यक्रमहरूमा नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरूले भाग लिएको,
- ङ. रिफ्लेक्टको माध्यमबाट कम्तीमा २ वटा क्रियाकलापहरू पहिचान तथा छनोट गरी काम शुरु गरेको,
- च. समुदायको वास्तविक अवस्था र यसको आधारमा कम्तीमा एउटा योजना सञ्चालन गरेको,
- छ. नागरिक सचेतना केन्द्र स्थापना हुनुभन्दा पहिलेको अवस्थालाई तुलना गर्दा हाल सामाजिक कुरीतिहरू (वाल विवाह, बहुविवाह, अनमेल विवाह, दहेज प्रथा, वोक्सीको आरोप, जाड/रक्सी, महिला विरुद्ध हिंसा, वाल हिंसा आदि) मा कमी आएको अभिलेख तथा प्रमाण उपलब्ध भएको,
- ज. सरसफाई र शौचालय प्रयोग गर्ने परिवारको संख्यामा वृद्धि भएको,
- झ. व्यक्तिगत घटना दर्ता, (जन्म, मृत्यु, विवाह, सम्बन्ध विच्छेद, बसाई सराई आदि), निर्धारित अवधि भित्रै दर्ता हुने गरेको,
- ञ. सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी भत्ता, पेन्सन वितरण, आदि वारे जानकारी भई समयमै सोको दावी गर्नसक्ने भएको,
- ट. पाँच वर्ष मुनिका वाल बालिकाहरूलाई नियमित खोप, गर्भवती परीक्षण, स्वास्थ्य केन्द्रमा प्रसूति सेवा लिनपर्ने विषय वारे जानकारी भएको,
- ठ. स्थानीयस्तरका योजना तर्जुमा, कार्यान्वय तथा अनुगमन प्रकृया वारे सामान्य जानकारी भएको,
- ड. स्थानीयस्तरमा कार्यरत संघ संस्थाहरू र ती संस्थाहरूबाट प्रवाह गरिने सेवाहरू वारे जानकारी भएको र
- ढ. नागरिक सचेतना केन्द्रले गर्ने भनी तोकिएका अन्य कार्यहरू गर्ने क्षमता विकास भएको ।

तर माथि उल्लेखित सूचकमा कम उपलब्धी हासिल भएको आधारमा मात्र २ वर्ष पुराना नागरिक सचेतना केन्द्रलाई परिपक्व नभएको भनी हालको निरन्तर सहयोग जारी राखिने छैन ।

५.४ नागरिक सचेतना केन्द्र तथा सामुदायिक संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि :

नागरिक सचेतना केन्द्रको प्राविधिक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय सेवा प्रदायकको हुनेछ । यसका लागि जीविकोपार्जन सुधार तथा उद्यम विकासका तालिमहरू सञ्चालन गरिनेछ । यसका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रमबाट विकास गरिएको उद्यम विकासको मोडेलको समेत उपयोग गर्न सकिनेछ । नागरिक सचेतना केन्द्रका

प्रतिनिधिहरूलाई सामान्य प्रस्ताव लेखन, समुह सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, कार्यक्रम अनुगमन मुल्याङ्कन सम्बन्धमा, बाल सुचना पाटीको प्रयोगबारे पनि तालिम प्रदान गरिनेछ ।

गाउँ विकास समिति अर्न्तगत स्थानीयस्तरमा रहेका समुदायमा आधारित संस्थाहरू, वडा नागरिक मञ्च र एकीकृत योजना तर्जुमा समितिका सदस्यहरूलाई सञ्चालित योजना/कार्यक्रमहरूको अनुगमनमा प्रयोग गरिने विधि एवम् तौरतरिकाहरू (सार्वजनिक सुनुवाई, लैङ्गिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण, नागरिक बडापत्र) का बारेमा जानकारी गराई अनुगमन कार्यमा सहभागी गराइने छ ।

५.५. नागरिक सचेतता केन्द्र सहयोग वर्धगमन नीति

१. सामान्यतया स्थापना भएको २ वर्षमा नागरिक सचेतना केन्द्रलाई परिपक्वताको अवस्थामा लगिने छ । परिपक्वताको लागि प्रस्तावित नागरिक सचेतना केन्द्रमा सामाजिक परिचालकले नियमित रूपमा गरी आएको सहजीकरण कार्यलाई नयाँ नागरिक सचेतना केन्द्रमा स्थानान्तरण गरिनेछ । परिपक्व नागरिक सचेतना केन्द्रमा सामाजिक परिचालन स्वयंसेवक/स्थानीय स्रोत व्यक्ति मार्फत निश्चित अवधिसम्म सेवा प्राप्त हुनेछ ।
२. सामाजिक परिचालन सदा सर्वदा स्व:चालित हुनुपर्ने भएकाले एक चरणको परिपक्वता पश्चात सहकारीमा परिणत हुन प्रेरित गरिनेछ ।
३. नागरिक सचेतना केन्द्रले जिविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम मार्फत विभिन्न आय आर्जनका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरी नागरिकहरूको सामाजिक आर्थिक पुँजीको विकास गर्नेछ । यस्ता कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिनको लागि नागरिक सचेतना केन्द्रहरूलाई स्थापित सहकारीको सदस्य बन्न उत्प्रेरित गरिनेछ ।
४. सामाजिक परिचालनका क्रममा गठित नागरिक सचेतना केन्द्र तथा वडा नागरिक मञ्चहरूलाई गाविस क्षेत्रभित्र काम गर्ने अन्य संस्थाहरूसँग मिलेर आफ्ना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ, ती संस्थाहरूसँग साभेदारिता अभिवृद्धि गर्न उत्प्रेरित गरिनेछ ।
५. जीविकोपार्जनको कार्यक्रम सञ्चालनका लागि प्राप्त हुने स्रोतहरू संकलन गरी त्यसको समुचित व्यवस्थापन गर्न सहजीकरण गरिनेछ ।
६. नागरिक सचेतना केन्द्रलाई गाउँ विकास समितिमा सूचीकृत गरी अन्य संघ संस्थाहरूसँग समन्वय र साभेदारिता विकासका लागि प्रेरित गरिनेछ ।

परिच्छेद ६

जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम

६.१ जीविकोपार्जन :

स्व:रोजगार वा ज्यालामा आधारित रोजगारीको माध्यमबाट व्यक्ति, घरपरिवार तथा समुदायका सदस्यहरूको जीवनस्तर सुधारका लागि सञ्चालन गरिने आर्थिक तथा गैर आर्थिक क्रियाकलापहरूको योजना नै जीविकोपार्जन सुधार योजना हो । जीविकोपार्जन सुधार योजना नागरिकहरूको दिगो आर्थिक सशक्तिकरणसँग सम्बन्धित हुने गर्दछ । यसले गरीबी न्यूनीकरणमा सहयोग गर्ने गर्दछ ।

सामाजिक परिचालनको माध्यमबाट विभिन्न सहभागीतामूलक विधिहरूको प्रयोग गरी गाउँ विकास समिति भित्र सबैभन्दा बढी विपन्न परिवारहरूको घनत्व रहेको वडा तथा वस्ती पहिचान गरी नागरिक सचेतना केन्द्र स्थापना गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ । यसरी स्थापना भएका नागरिक सचेतना केन्द्रमा विभिन्न समसामयिक विषयमा छलफल गर्ने, गरिबीका अन्तर्निहित कारणहरूको पहिचान र विश्लेषण गर्ने, सार्वजनिक सेवाहरूमा विपन्न तथा लक्षित वर्गहरूको पहुँच बढाउने जस्ता कार्यहरूका साथै नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरूको आर्थिक सशक्तिकरणका लागि आय आर्जनका कार्यक्रमहरू, व्यवसाय विकास, उत्पादनमूलक आर्थिक पुर्वाधारहरूको निर्माण जस्ता पक्षहरूमा सहयोग पुऱ्याउन नागरिक सचेतना केन्द्रस्तरदेखि जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम लागू गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

६.२ जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रमका उद्देश्यहरू :

- (१) नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरूको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउन सहयोग पुऱ्याउने,
- (२) नागरिक सचेतना केन्द्रका अति विपन्न र गरिब सदस्यका मागहरू सम्बोधन गर्न सहयोग गर्ने,
- (३) जीविकोपार्जन सुधार योजना तर्जुमा गरी कार्यक्रम सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्न सहयोग गर्ने,
- (४) स्थानीय निकाय र समुदाय बीचको अन्तर्सम्बन्ध बलियो बनाउने र
- (५) सरकारी तथा गैर सरकारी सेवा र श्रोतमा विपन्न परिवारहरूको पहुँच स्थापित गर्दै लैजाने ।

६.३ जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम अन्तरगत सञ्चालन गर्न सकिने कार्यक्रमहरू :

जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम अन्तरगत निम्न क्रियाकलापहरू सञ्चालन तथा कार्यान्वयन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

- (१) व्यवसायिक सामुदायिक खेती/पशुपालन, कवुलियती बन व्यवस्थापन, गैर काष्ठ बन पैदावार उत्पादन र प्राकृतिक स्रोतमा आधारित आय आर्जन तथा लघु उद्यम विकास,
- (२) रोजगारीमूलक र उत्पादकत्व बढाउने विभिन्न किसिमका सीपमूलक तालिम,
- (३) आय र उत्पादन बृद्धि गर्ने ग्रामीण प्रविधि विकास तथा प्रयोग,
- (४) वैकल्पिक ऊर्जा (सोलार, बायोग्यास, ब्रिकेट सुधारिएको घट्ट, उन्नत चुल्हो आदि) निर्माण,
- (५) आयमूलक कार्यक्रम वा लघु उद्यम विकास,
- (६) पानी घट्ट, साना सिचाई, मिल, आरन, घरेलु शिल्पकला, लुगा कटाई सिलाई, बुनाई आदि,
- (७) सहकारी पसल, खुद्रा पसल,
- (८) तरकारी खेती, नगदे वाली, पशु पालन र
- (९) साना व्यवसाय तथा व्यापार ।

आयमूलक कार्यक्रम/लघु उद्यम विकास सम्बन्धी आयोजना छनोट गर्दा बजारको उपलब्धता तथा व्यवस्था, मर्मत सम्भार सीपको उपलब्धता, सामानको बजार मूल्य बारे सामान्य विश्लेषण गर्नुपर्नेछ ।

६.४ योजना कार्यान्वयनको लागि नागरिक सचेतना केन्द्र छनौट :

- (१) जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रमको प्रभावकारिता र नतिजाको आधारमा यो कार्यक्रमलाई क्रमश अन्य गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाका नागरिक सचेतना केन्द्र सञ्चालन भएका वडाहरूमा पनि विस्तार गर्दै लगिनेछ ।
- (२) जीविकोपार्जन कार्यक्रम संचालन गर्न नागरिक सचेतना केन्द्र छनोट गर्दा तल उल्लेखित शर्तहरू पुरा गरेको हुनुपर्नेछ :

- (क) नागरिक सचेतना केन्द्र नियमित रूपमा सञ्चालन भइरहेको,
- (ख) सामाजिक परिचालन कार्यविधि र अन्य पुस्तिकामा उल्लेख भए अनुसार सहभागीमूलक विधिहरूको अभ्यास भई नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरूले आफ्नो अवस्था विश्लेषण गरेको,
- (ग) नागरिक सचेतना केन्द्रले समुदायस्तरबाट गर्नसक्ने कार्यहरू नियमित रूपमा गरिरहेको र
- (घ) नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरूले सहभागीमूलक विधिद्वारा सदस्यहरूको विपन्नता स्तरीकरण गरेको ।

(जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम लागू गर्न माथि उल्लेखित शर्तहरू सहित नागरिक सचेतना केन्द्र परिपक्वताका सूचकहरूलाई समेत आधार बनाउन सकिनेछ)

६.५ जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रकृया :

- (१) जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम प्रारम्भ गर्नुपूर्व सम्बन्धित स्थानीय सेवाप्रदायक र गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाका सामाजिक परिचालकहरूलाई जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रमको अवधारणा, कार्यक्रम सञ्चालन प्रकृया, व्यवसायिक योजना निर्माण लगायत विभिन्न पक्षहरूको जिम्मेवारी वारे प्रष्टता ल्याउन जीविकोपार्जन सुधार अभिमुखीकरण कार्यक्रम प्रदान गरिनेछ ।
- (२) अभिमुखीकरण पश्चात सामाजिक परिचालकले नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरूलाई जीविकोपार्जन सुधार योजना तयारी र सञ्चालन गर्न सहजिकरण गर्नेछन् । योजना तयार गर्दा निम्न कुराहरूलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ:
  - (क) नागरिक सचेतना केन्द्रका बहुसंख्यक सदस्यहरूको रोजगारी र आम्दानी वृद्धि गर्ने,
  - (ख) स्थानीय स्तरमा उपलब्ध श्रोत, सीप, प्राविधिको प्रयोग हुने,
  - (ग) थोरै लागतबाट धेरै मानिस लाभान्वित हुने, महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक तथा युवा वर्गलाई प्रत्यक्ष लाभ हुने र
  - (घ) वातावरणीय अनुकूलन हुने, कृषि, गैर कृषि, वन तथा अन्य सेवामा उत्पादकत्व बढ्ने ।

६.६ जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन र बजेट निकासी प्रकृया

- (१) सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले यस कार्यक्रमका लागि स्वीकृत बजेट सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिकालाई उपलब्ध गराउनेछ ।
- (२) जीविकोपार्जन सुधार अभिमुखीकरण पश्चात सामाजिक परिचालक तथा स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाहरूले नागरिक सचेतना केन्द्रलाई योजनाहरूको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्न तथा कार्यक्रमहरूको प्राथमिकता निर्धारण गर्न सहयोग गर्नेछन् ।
- (३) नागरिक सचेतना केन्द्रका लागि जीविकोपार्जन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाको वडास्थित अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूसँग समन्वय गरेर कार्यान्वयन गराउनका लागि प्राथमिकता दिइनेछ । यसरी नागरिक सचेतना केन्द्रको पूर्ण बैठकबाट प्राथमिकतामा परेका व्यवसायिक योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई नागरिक सचेतना केन्द्रले वडा नागरिक मञ्च मार्फत गाउँ विकास समिति/नगरपालिका पठाउने छ ।
- (४) यसरी प्राप्त हुन आएका कार्यक्रमहरूलाई गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाको वडाले स्वीकृत गरी पेश भएको मितिले ७ दिन भित्र सिफारिश सहित सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिका कार्यालयमा पेश गर्नेछन् ।
- (५) गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिका वडाबाट सिफारिश भई आएका कार्यक्रमहरू उपर आवश्यक छलफल गरी गाउँ विकास समितिको हकमा जिल्ला विकास समितिले र नगरपालिका वडाको हकमा नगरपालिकाले उक्त कार्यक्रमहरू स्वीकृत गरी सो अनुसारको बजेट गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाको वडालाई निकासी गर्नेछन् ।
- (६) गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाले नागरिक सचेतना केन्द्रको अनुदान रकम नागरिक सचेतना केन्द्रको बैंक खाता मार्फत निकासी दिनेछ ।
- (७) नागरिक सचेतना केन्द्रका नाममा खाता नभए गाउँ विकास समिति, जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिकाले बैंक खाता खोल्न नागरिक सचेतना केन्द्रलाई सहयोग गर्नेछ ।

(द) वडा कार्यालय नभएको नगरपालिकाका हकमा नगरपालिकाको कार्यालयले स्वीकृत रकम सिधै नागरिक सचेतना केन्द्रलाई बैंक मार्फत निकास्या दिनेछ ।

६.७ जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम सञ्चालन प्रकृया :

- (१) जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम पूर्वाधारसँग सम्बन्धित भएमा नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरुले स्थानीय निकाय श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०६९ अनुसार लाभान्वित परिवारहरु मध्येबाट उपभोक्ता समिति गठन गरी कार्यान्वयन गर्नेछन् ।
- (२) उपभोक्ता समितिलाई सम्बन्धित गाउँ विकास समिति, जिल्ला विकास समिति/नगरपालिकाले प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउनेछ ।
- (३) यदि जीविकोपार्जन सुधार आयोजना सीप विकास तालिम तथा आयमूलक व्यवसायसँग सम्बन्धित भएमा नागरिक सचेतना केन्द्रको व्यवस्थापन समितिले कार्यान्वयन गर्नेछ । उक्त कार्यमा स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था, गाउँ विकास समिति/नपा र गाउँ विकास समिति तथा नगर वडा स्थित संघ संस्थाहरुले सहयोग गर्नेछन् ।
- (४) जीविकोपार्जन सुधार आयोजना छनोट गर्दा अति गरिब र सिमान्तकृत समुदायलाई फाइदा हुने आयोजनालाई पहिलो प्राथमिकता दिनुपर्नेछ । खर्चको अनुगमन र सञ्चालन नागरिक सचेतना केन्द्र व्यवस्थापन समितिले लिनेछ । छनोट भएका जीविकोपार्जन सुधारसँग सम्बन्धित पूर्वाधार विकास कार्यक्रम अन्य निकायहरुबाट कार्यान्वयन भइरहेको र लाभान्वित वर्गहरु पनि तिनै घरपरिवार भएको खण्डमा सोही काममा खर्च गर्न पाइने छैन ।
- (५) यो कार्यक्रमलाई सुचारु रुपमा सञ्चालन गर्ने र गराउने प्रमुख जिम्मेवारी नागरिक सचेतना केन्द्र व्यवस्थापन समिति, सम्बन्धित वडा नागरिक मञ्च, स्थानीय सेवा प्रदायक र सामाजिक परिचालकको हुनेछ । यसका साथै गाउँ विकास समिति सामाजिक परिचालन समन्वय समिति, गाउँ विकास समिति, जिल्ला तथा नगरपालिका र क्षेत्रीय समन्वय इकाइले यसको निरन्तर रुपमा अनुगमन र कार्यप्रगतिको अवस्था वारेमा चासो राख्ने छन् ।

६.८ जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रमको बजेट बाँडफाँडका आधारहरु :

जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिने गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाको नागरिक सचेतना केन्द्र व्यवस्थापन समितिले प्राप्त अनुदान निम्न बमोजिमको दुई किसिमका कामका लागि बाँडफाँड गर्नेछ ।

- क) नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरुलाई उत्पादन तथा आयमूलक काम संचालन गर्न कम्तीमा ८० प्रतिशत
  - ख) नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरुलाई आयमूलक तालिम प्रदान गर्नका लागि बढीमा २० प्रतिशत
- (यो परिधिमा रहेर कुन प्रयोजनका लागि कति रकम विनियोजन गर्ने निर्णय नासकेको पूर्ण बैठकले गर्नेछ)

६.९ जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सामाजिक परिचालकको भूमिका :

१. जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम सम्बन्धी तालिममा सक्रिय रुपमा सहभागी हुने,
२. जीविकोपार्जन सुधारसँग सम्बन्धित आधारभूत सर्भेक्षण र अन्य तथ्याङ्कहरु संकलन गर्ने,
३. नागरिक सचेतना केन्द्रका सदस्यहरु र समुदायको लागि जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम तयार गर्न सहयोग गर्ने,
४. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका तहमा उपलब्ध अन्य सेवा प्रदायक संस्था वा विषयगत निकायसँग सम्पर्क र समन्वय कायम गर्न नागरिक सचेतना केन्द्रलाई सघाउने,
५. गाउँ विकास समिति/नगरपालिका तथा जिल्लास्तरका अन्य निकायहरूसँग जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम सम्बन्धी कार्यमा निरन्तर रुपमा समन्वय र साभेदारिता वृद्धि गर्न सहयोग गर्ने,
६. नागरिक सचेतना केन्द्रलाई समयमा बजेट प्राप्तिको सुनिश्चित गर्न सहयोग गर्ने,
७. नियमित रुपमा कार्यक्रमको प्रगति प्रतिवेदन पेश गर्ने । घुम्ती कोष परिचालन गर्न नागरिक सचेतना केन्द्रलाई सहयोग पुऱ्याउने र
८. जीविकोपार्जन कार्यक्रमबाट प्राप्त प्रतिफल र नतिजाहरुको अभिलेख राख्ने तथा प्रगति प्रतिवेदन पेश गर्ने ।

६.१० स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाको जिम्मेवारी :

१. जीविकोपार्जन सुधार तथा आयमूलक प्रयोजनका लागि व्यवसायिक योजना तर्जुमा गर्न सामाजिक परिचालकलाई आवश्यक सहजीकरण र प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने,
२. नागरिक सचेतना केन्द्रले छनोट गरेका आयमूलक तालिम संचालन गर्न तालिम दिने संस्थाहरुको विषयमा र आयमूलक कार्यक्रमको लागि दिइने वस्तुगत सहयोगको जानकारी गराउने,
३. सामाजिक परिचालकलाई विभिन्न तथ्याङ्क संकलन गर्न प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने,

४. जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रमको नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने र
५. सामाजिक परिचालकबाट जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम सम्बन्धी प्रगति प्रतिवेदन संकलन गरी जिल्ला विकास समिति र नगरपालिकामा पेश गर्ने ।

६.११ जिल्ला तथा नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिको जिम्मेवारी

१. नागरिक सचेतना केन्द्रले पठाएको जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम आयोजनाको विश्लेषण गरी जिल्ला विकास समिति तथा नगरपालिका कार्यालयमा पेश गर्ने,
२. जिल्ला तथा नगरस्तरका विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूसँग जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम आयोजनाहरू बीच कार्यगत सम्बन्ध, साभेदारिता र समन्वय गर्ने,
३. नागरिक सचेतना केन्द्रले माग गरेका आयोजना कार्यान्वयनका लागि रकम उपलब्ध गराउने,
४. जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम आयोजनाको अनुगमन गर्ने, जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम आयोजनाहरूको सार्वजनिक परीक्षण गराई समयमै वित्तीय प्रगति प्रतिवेदन पठाउने,
५. क्षेत्रीय समन्वय इकाईलाई जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रमको आवश्यक प्रगति प्रतिवेदन पठाउने र
६. जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम आयोजनाको निरन्तर अनुगमन गरी समयमा आयोजना सम्पन्न गर्न मद्दत गर्ने ।

६.१२ कार्यक्रम अनुगमन

- (१) सामाजिक परिचालकले जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम शुरु हुनु अगाडि अनुगमनका लागि आधारभूत तथ्याङ्क संकलन गर्नेछ ।
- (२) कार्यक्रमबाट लाभान्वित घरधुरीबाट निरन्तर रूपमा यसको नतिजा, समस्या र समाधानका उपाय सम्बन्धी सूचना संकलन गरिराख्ने छ ।
- (३) स्थानीय निकाय श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०६९ बमोजिम गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिले निरन्तर रूपमा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रमको रकम प्रवाह सम्बन्धी कार्यको अनुगमन गरी प्रतिवेदन पेश गर्नेछ ।
- (४) सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम, कार्यक्रम समन्वय इकाई, गाउँ विकास समिति/नगरपालिका/नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समिति, स्थानीय सेवा प्रदायक, क्षेत्रीय समन्वय इकाईले जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रमको नियमित रूपमा अनुगमन गर्नेछन् ।

६.१३ प्रगति प्रतिवेदन व्यवस्था :

सामाजिक परिचालकले तोकिएको ढाँचाको प्रगति प्रतिवेदन सम्बन्धित स्थानीय सेवा प्रदायकलाई बुझाउनु पर्नेछ । स्थानीय सेवा प्रदायकले उक्त प्रगति प्रतिवेदन संकलन गरी एकीकृत प्रतिवेदन सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति/नगरपालिका सामाजिक परिचालन समन्वय समितिलाई बुझाउनु पर्नेछ । जिल्ला विकास समिति/नगरपालिकाले आफ्नो जिल्ला/नगरको प्रगति संकलन गरेर सम्बन्धित क्षेत्रीय समन्वय इकाईमा पठाउनु पर्नेछ । सबै क्षेत्रीय समन्वय इकाईहरूले आफ्नो क्षेत्रको प्रगति प्रतिवेदन सकारात्मक पक्ष, समस्याहरू, सुधारका उपायहरू समेत उल्लेख गरी सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, नगरपालिका व्यवस्था शाखा र स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रममा संश्लेषित प्रतिवेदन पेश गर्नेछ ।

६.१४ सार्वजनिक परीक्षण र सार्वजनिक सुनुवाई :

सार्वजनिक परीक्षण र सार्वजनिक सुनुवाई निर्देशिकाको उपयोग गरी सामाजिक परिचालनका क्रियाकलापहरूको आम नागरिकहरूलाई जानकारी गराउने र उनीहरूको पृष्ठपोषण लिने, क्रियाकलापहरूलाई पारदर्शी बनाउने र कार्यक्रमप्रति जवाफदेही बनाउने व्यवस्था सम्बन्धित सामाजिक परिचालक र गाउँ विकास समितिको सचिव वा नगरपालिकाको बडा सचिवले संयुक्त रूपमा मिलाउने छन् ।

परिच्छेद ७

सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको समीक्षा तथा मूल्यांकन

७.१. सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको समीक्षा :

- (१) जिल्ला र नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समिति, गाउँ सामाजिक परिचालन समन्वय समिति, स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाहरूले सरोकारवालाहरूको सहभागितामा सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको नियमित रूपमा समीक्षा गर्ने र सुधारका उपायहरूको खोजी गर्नुपर्नेछ ।
- (२) वडास्तरमा वडा नागरिक मञ्चले आफ्नो वडा भित्रका कामहरूको निरन्तर रूपमा समीक्षा गर्नेछ ।

७.२. स्थानीय सेवा प्रदायकको कार्य सम्पादन समीक्षा :

स्थानीय सेवाप्रदायकले गरेका कामहरूको वार्षिक रूपमा वस्तुनिष्ठ मूल्यांकन अनिवार्य हुनेछ । यसका लागि स्थानीय सेवाप्रदायक संस्थाहरूको कामको निरन्तर रूपमा समीक्षा गरी भविष्यमा गर्नुपर्ने कार्यदिशा निर्धारण गर्नका लागि जिल्ला तथा नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिले कार्यक्रमको नियमित रूपमा अनुगमन गरी चौमासिक रूपमा स्थानीय सेवा प्रदायकहरूसँग समीक्षा बैठक गर्नेछ । अनुगमनबाट प्राप्त निष्कर्षहरू र तल उल्लेखित सूचकमा आधारित भएर जिल्ला तथा नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिले राष्ट्रिय सेवा प्रदायकको सहयोगमा स्थानीय सेवा प्रदायकहरूको कार्यसम्पादनको वार्षिक मूल्याङ्कन गरी आवश्यक निर्णय लिनेछ । कार्यसम्पादन मूल्यांकन मूलतः निम्न विषयहरूमा केन्द्रीत गरिनेछः

१. स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमको कार्यक्रम दस्तावेजमा उल्लेख भए अनुसार सामाजिक परिचालन अन्तरगतका प्रतिफल तहका सूचकहरू प्राप्तिको अवस्था,
२. नागरिकहरूले प्राप्त गर्नुपर्ने सेवा र सुविधाहरू प्राप्त गर्न सामाजिक परिचालन कार्यबाट सहयोग प्राप्त भए, नभएको अवस्था,
३. स्थानीय शासन प्रकृत्यामा गरीब, महिला, बालबालिका र अन्य वर्गहरूको सहभागिताको भए, नभएको,
४. सामाजिक परिचालन कार्यक्रमबाट विपन्न वर्ग लाभान्वित भए, नभएको,
५. स्थानीयस्तरमा विभिन्न विकास साभेदारहरू बीच सहयोग, साभेदारिता र समन्वय हुन सकेको, नसकेको,
६. नागरिक सचेतना केन्द्रमा तोकिएको मात्रामा लजिस्टिक सहयोग पुगे नपुगेको,
७. नियमित रूपमा तोकिएको ढाँचामा प्रतिवेदन पेश गरे नगरेको, गाविस तथा नपाको वडाहरूको श्रोत नक्सा, गरिवी नक्सांकन जस्ता तथ्याङ्कहरू तोकिए बमोजिम अद्यावधिक गरी अभिलेख तयार गरे नगरेको र सम्बन्धित निकायमा पेश गरे नगरेको,
८. तोकिएको अवधिभित्र आवश्यक विवरणहरू पेश गरी निकाशा लिए नलिएको, काममा पारदर्शिता कायम भए नभएको,
९. सामाजिक परिचालन संयोजक र सामाजिक परिचालकलाई तोकिएको पारिश्रमिक समयमै उपलब्ध हुने अवस्था सिर्जना भएको वा नभएको र
१०. गाउँ विकास समिति वा नपाको वडास्तरमा सामाजिक रूढीवादी, दाइजो प्रथा, जातिगत भेदभाव, अन्धविश्वास, छुवाछुत, बाल विवाह, बहु विवाह, महिला विरुद्ध हिंसा, वोक्सी प्रथा, छाउपडी प्रथा जस्ता सामाजिक विकृतिहरूका संख्यामा कमी आउन सके नसकेको ।

द्रष्टव्य : जिल्ला तथा नगर सामाजिक परिचालन परिचालन समितिले स्थानीय अवस्थाको आधारमा माथि उल्लेख भएका सूचकका अतिरिक्त अन्य सूचकहरू निर्धारण गरी स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाहरूको कामको समीक्षा गर्नेछ ।

७.३ वडा नागरिक मञ्च र सामाजिक परिचालकको कार्यसम्पादन समीक्षा :

- (१) गाउँ विकास समिति तथा नगर वडा कार्यालय, गाउँ सामाजिक परिचालन समन्वय समिति, स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाले नियमित रूपमा वडा नागरिक मञ्चका गतिविधिहरूको समीक्षा गर्नेछन् ।
- (२) वडा नागरिक मञ्चको कार्यसम्पादन अवस्था समीक्षा गर्दा निम्न पक्षहरूलाई मूल आधार मानिनेछ ।

- (क) वडा नागरिक मञ्चमा विपन्न, महिला, बालबालिका र वञ्चित/सिमान्तकृत नागरिकहरूको समतामूलक प्रतिनिधित्व छ, छैन,
- (ख) वडा नागरिक मञ्चको बैठक नियमित रूपमा सञ्चालन भएको छ, छैन,
- (ग) वडा नागरिक मञ्चले आफ्नो वडा भित्रका आवश्यकताहरूको पहिचान र प्राथमिकीकरण गरी तोकिएको समय भित्र एकीकृत योजना समितिमा पेश गरेका छन्, छैनन्,
- (घ) नागरिकहरू विशेषगरी गरीब र सामाजिक रूपमा वञ्चितीकरणमा परेका समूहहरूलाई समयमा नै गाउँ विकास समितिको योजना तर्जुमा प्रक्रियाका बारेमा जानकारी गराई उनीहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने प्रयत्न भए नभएको,
- (ङ) वडा नागरिक मञ्च र एकीकृत योजना तर्जुमा समितिले गरीब र वञ्चितीकरणमा परेकाहरूलाई प्राथमिकता दिँदै गाउँ विकास समितिको वार्षिक योजनामा उनीहरूका प्राथमिकता अनुसार कार्यक्रमहरू छनौट गरिएको छ, छैन,
- (च) विभिन्न निकायहरूद्वारा वडा भित्र सञ्चालित कार्यक्रमको गुणस्तर र आर्थिक पारदर्शिताको अवस्था के छ, सञ्चालित कार्यक्रमहरूको सार्वजनिक परीक्षण गरियो, गरिएन, उपभोक्ता समितिहरू आम भेलाबाट गठन भएका र समावेशी प्रकृतिका छन्, छैनन् भन्ने विषयमा छलफल भए, नभएको,
- (छ) गाउँ विकास समितिले सामाजिक परिचालन कार्यविधि, बालमैत्री स्थानीय शासन रणनीति, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति, वातावरण मैत्री स्थानीय शासन प्रारूप, स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०६९ लाई प्रभावकारी तरिकाले अवलम्बन गरेको छ, छैन ,
- (ज) नागरिकहरू विशेषगरी गरीब र सामाजिक रूपमा वञ्चित समूहहरूले समयमा नै गाउँ विकास समिति/नगरपालिका योजना तर्जुमा र बजेट विनियोजनका बारेमा जानकारी पाएका छन्, छैनन्,
- (झ) सामाजिक परिचालकलाई विषयगत कार्यालय, सरकारी गैरसरकारी संस्था तथा अन्य सेवा प्रदायक निकायहरू र निजी क्षेत्रलाई एक अर्कासँग समन्वय र साभेदारी गर्न सहजीकरण भूमिका निर्वाह गर्न प्रोत्साहन गर्ने गरेको छ, छैन,
- (ञ) राजनीतिक दल र अन्य सरोकारवालाहरूलाई एकीकृत योजना समिति र अनुगमन समितिमा प्रतिनिधित्वका लागि समयमा नै जानकारी दिइएको छ, छैन,
- (ट) एकीकृत योजना तर्जुमा समितिमा सामुदायिक संस्था, समुदायमा आधारित संस्था र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था, महिला, बालबालिका, दलित र आदिवासी जनजातिहरूको समतामूलक प्रतिनिधित्व गराउन पहल भएको छ, छैन,
- (ठ) स्थानीय सरकारी निकायको कार्यान्वयन प्रक्रियामा गरीब, महिला, बालबालिका र वञ्चितमा परेकाहरूको विशिष्ट आवश्यकता र समस्याहरूलाई सम्बोधन गरे नगरेको विषयमा छलफल हुने गरेको छ, छैन,
- (ड) विपन्नतम घरधुरीहरूलाई उनीहरूको जीविकोपार्जन सुधारका लागि समन्वयात्मक रूपमा कार्यक्रम सञ्चालनको प्रयत्न गर्दै राष्ट्रिय मूलधारमा ल्याउने कार्यको बारेमा छलफल भएको छ, छैन,
- (ढ) गरीब, वञ्चित र गण्यमान्यहरूको संलग्नतामा गरीबी र विभेदका कारणहरूको निरन्तर छलफल विश्लेषण भइरहेको छ, छैन,
- (ण) समुदायमा अन्धविश्वास, रुढीवादी परम्परा, भाग्यवादी चिन्तन, घरेलु हिंसा, जातीय भेदभाव, छुवाछुत, दाइजो, बाल विवाह, बहु विवाह, वोक्सी प्रथा, छाउपडी प्रथा आदि के कस्तो मात्रामा थियो र अहिले के कति घट्यो घटेन,
- (त) स्थानीयस्तरका साना भै भगडाहरू, वैमनस्यताहरू के कसरी समाधान गरिन्छ, गाउँ विकास समितिमा स्थानीय मुद्दा मामिलाहरू घटेको, बढेको स्थिति र
- (थ) गाउँ विकास समितिको योजनाहरूसँग सम्बन्धित निर्णयहरू सामुदायिक एफ.एम. रेडियोमा एक हप्ताभित्र प्रसारण गर्ने गरिएको छ, छैन, सार्वजनिक सुनुवाइको माध्यमबाट सामाजिक परिचालकहरू, स्थानीय सेवा प्रदायकहरू र सामुदायिक सहजकर्ताहरूको काममा पारदर्शिता कायम गरिएको छ, छैन ।

७.४. नागरिक सचेतना केन्द्रको कामको समीक्षा :

स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था, वडा नागरिक मञ्च र सामाजिक परिचालकले नागरिक सचेतना केन्द्रका कार्यहरुको समीक्षा गर्नेछन् । उक्त कार्यक्रममा गाउँ विकास समिति/नगरपालिका वडा सचिव, वडा नागरिक मञ्च, एकीकृत योजना तर्जुमा समिति, स्थानीयस्तरका सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरु र स्थानीय सेवा प्रदायकहरु सहभागी हुनेछन् । नागरिक सचेतना केन्द्रको समीक्षा गर्दा विशेष गरी गरीब, महिला र वञ्चिता परेका व्यक्तिहरुको जीविकोपार्जनमा आएका परिवर्तनहरु, व्यक्तिगत घटना दर्ता, दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित विषयहरुमा देखिने गरेका सकारात्मक परिवर्तनहरु, अन्य निकायहरुसँगको कार्यगत सम्बन्ध, परम्परागत संस्कार र भाग्यवादी चिन्तनको अवस्था आदि जस्ता पक्षहरुका अतिरिक्त निम्न कुराहरुमा आधारित हुनेछ ।

१. सचेतना केन्द्रका सहभागीहरुमा व्यक्तिगत घटना दर्ता वारे जानाकारी छ कि छैन र यी घटनाहरु समयमै दर्ता हुने क्रम बढ्दो क्रममा छ वा छैन,
२. सवै वाल बालिकाहरु विद्यालय जान्छन् की जादैनन् । ५ वर्ष मुनिका सवै वालबालिकाहरुले समयमै पूरा मात्रामा खोप प्राप्त गरे, गरेनन्,
३. विपन्न समुदाय र सामाजिक रुपमा वञ्चिता परेका परिवारमा सामाजिक चेतना (रूढीवादी परम्परा, छुवाछुत, छाउपडी प्रथा, बोक्सी प्रथा, दहेज प्रथा, वाल विवाह, बहु विवाह जस्ता घटनाहरु घटे घटेनन्,
४. स्थानीयस्तरका योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा आर्थिक सामाजिक रुपमा वञ्चिता परेका वर्गहरुको सहभागीता के कति मात्रामा वृद्धि भयो र उनीहरुका आवाज, माग र प्राथमिकता सम्बोधन भए वा भएनन्,
५. नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरुको वस्तीमा व्यक्तिगत सरसफाइको अवस्थामा के कस्तो सुधार आएको छ, चर्पी प्रयोग गर्ने परिवार संख्यामा के कति वृद्धि भयो वा भएन,
६. कार्यान्वयन गरिएका कार्यक्रमहरुलाई दिगो रुपमा सञ्चालन गर्नका लागि नागरिक सचेतना केन्द्रमा छलफल भई कुनै ब्यवस्था गरिएको छ, छैन,
७. नागरिक सचेतना केन्द्रमा नागरिकहरुका समसामयिक समस्या तथा मुद्दाहरुलाई सम्बोधन गराउन र छलफललाई सहजीकरण गर्न विशेषज्ञहरुको प्रयोग भएको छ, छैन,
८. विपन्न परिवार र वञ्चिता परेका परिवार/समुदायलाई सहकारीका माध्यमबाट बचत गर्न लगाउन र बचत तथा कर्जाका सेवाहरुमा पहुँच वृद्धिका लागि सहज कर्जा उपलब्ध गराउन गरिएका प्रयासहरु प्रभावकारी छन्, छैनन् र
९. जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम शुरु गरिएका नासकेमा कार्यक्रम के कति प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन भएको छ, कार्यक्रमबाट के कस्ता परिवारहरु लाभान्वित हुन सके वा सकेनन् ।

७.५. राष्ट्रिय सेवा प्रदायकको कार्य सम्पादन समीक्षा :

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमले प्रत्येक वर्ष राष्ट्रिय सेवा प्रदायक संस्थाको अर्धवार्षिक कार्यसम्पादन समीक्षा गर्नेछ । कार्य सम्पादन मापन गर्दा कार्यक्रमको दस्तावेजमा उल्लेखित प्रतिफल र नतिजा सहित कार्यक्रम सञ्चालनमा देखाएको दक्षतालाई प्रमुख आधार मानिनेछ । राष्ट्रिय सेवा प्रदायक संस्थाको कार्यसम्पादन समीक्षा गर्ने विधि र प्रक्रिया तोकिए बमोजिम हुनेछ । राष्ट्रिय सेवा प्रदायक संस्थाको कार्यसम्पादनको अर्धवार्षिक समीक्षा गर्दा कार्यसम्पादनमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएका विषयहरुमा मन्त्रालयले निर्देशित गर्नेछ । तोकिएका कार्यहरु गुणस्तरीय ढंगबाट कार्यसम्पादन हुन नसक्ने देखिएमा राष्ट्रिय सेवा प्रदायक संस्थाको वारेमा पुनरावलोकन गर्न सकिनेछ ।

द्रष्टव्य : माथि उल्लेख गरिएका सूचकहरुका अतिरिक्त स्थानीय परिवेश अनुसार अन्य पक्षहरुको आधारमा पनि वडा नागरिक मञ्च, सामाजिक परिचालक तथा नागरिक सचेतना केन्द्रका गतिविधिहरुको समीक्षा गर्न सकिन्छ । समीक्षाबाट प्राप्त यथार्थ निष्कर्ष सामाजिक परिचालन गतिविधिको प्रगतिमा उल्लेख गर्ने र हाम्रो अवस्थामा यी यी कुरामा सुधार देखियो र यी यी कुराहरुमा अब सुधार आवश्यक छ भन्ने कुराको गाउँ विकास समितिमा प्रष्ट अभिलेख राखिनेछ । यसरी गरिने वार्षिक समीक्षाको आधारमा वार्षिक रुपमा निश्चित संख्याका वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्र र सामाजिक परिचालकलाई राष्ट्रिय रुपमा पुरस्कृत गर्ने कार्यक्रम राख्न सकिनेछ ।

परिच्छेद ८

विविध

८.१ कार्यविधिको कार्यान्वयन :

सामाजिक परिचालन कार्यविधि, २०६६, नगरपालिका सामाजिक परिचालन दिग्दर्शन २०६७ र गाउँ विकास सामाजिक परिचालन दिग्दर्शन, २०६८ स्वतः खारेज गरिएको छ र ती निर्देशिका र दिग्दर्शन वमोजिम हालसम्म भएका कार्यहरू यसै कार्यविधि वमोजिम भएको मानिनेछ ।

८.२ जिल्ला विकास समितिको भूमिका :

- (१) यो कार्यविधिको कार्यान्वयनमा जिल्ला विकास समितिको भूमिका मूलतः सहजकर्ता, नियामक, समन्वयकर्ता, अनुगमन र मूल्यांकनकर्ताको रूपमा रहनेछ ।
- (२) स्थानीय निकायबाट सञ्चालित सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि जिल्ला विकास समितिले अन्य संघ संस्थाहरूसँग साभेदारिताको वातावरण तयार गर्न नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।

८.३ कार्यविधिमा थपघट र हेरफेर :

यस कार्यविधिमा कुनै थप घट वा संसोधन गरी समयनुकूल गर्नु परेमा सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले गर्नेछ ।

८.४ निर्देशनको पालना:

स्थानीय निकाय, राष्ट्रिय सेवा प्रदायक संस्था, सामाजिक परिचालन समिति, स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था लगायत सामाजिक परिचालन गर्ने निकायहरू लगायत सबै सम्बन्धित पक्षहरूले यस कार्यविधिको अतिरिक्त वजेत अख्तियारीमा तोकिएका शर्तहरू, मन्त्रालयबाट गरिएका परिपत्र र निर्देशनहरूको समेत पालना गर्नुपर्नेछ ।

८.५ वाधा अडकाउ फुकाउने:

यो कार्यविधिको कार्यान्वयनको क्रममा कुनै वाधा अवरोध र अस्पष्टता भएमा त्यस्तो वाधा अडचन फुकाउने र आवश्यकता अनुसार व्याख्या गर्ने अधिकार सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयलाई हुनेछ ।

८.६ कार्यविधिको प्रयोग:

सामाजिक परिचालन कार्यक्रमलाई सुचारु र समन्वयात्मक रूपमा सञ्चालन गरी स्थानीय शासन प्रकृत्यालाई सुदृढ गर्न नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले जारी गरेको यो कार्यविधिलाई स्थानीय स्तरमा अन्य सरकारी संघ संस्थाहरूले मार्गदर्शनको रूपमा लिई सहयोग र समन्वयका लागि प्रयोग गर्न सक्नेछन् ।

८.७ कार्यविधिको वचाउ :

यस कार्यविधिका कुनै प्रावधान स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५, स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली, २०५६ र स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली, २०६४, स्थानीय निकाय श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०६९ सँग बाँझिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछ ।

सामाजिक परिचालनका लागि जिल्ला तथा नगरपालिकामा निर्धारण गरिएको स्थानीय सेवाप्रदायक संस्थाहरूको संख्या

स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था गाउँ विकास समिति				सेवा प्रदायक संस्था	क्र.सं	नगरपालिका	वडा संख्या	सरदर	सेवा प्रदायक संस्था
क्र.सं	जिल्ला	गाविस संख्या	सरदर						
१	भापा	४१	१३	३	१	मेचीनगर	१३	१०	१
२	इलाम	४५	१०	५	२	दमक	१९	१०	२
३	पांचथर	३८	१०	४	३	भद्रपुर	१५	१०	२
४	ताप्लेजुङ्ग	४८	७	७	४	इलाम	९	१०	१
५	खोटाङ्ग	७२	१०	७	५	खाँदवारी	१३	१०	२
६	संखुवासभा	२८	७	४	६	विराटनगर	२२	१०	२
७	ओखलढुङ्गा	५०	१०	५	७	धरान	१९	१०	२
८	तेह्रथुम	२६	१०	३	८	इनरुवा	१०	१०	१
९	मोरङ्ग	५२	१३	४	९	धनकुटा	९	१०	१
१०	सुनसरी	४७	१३	४	१०	राजविराज	१०	१०	१
११	सप्तरी	९९	१३	८	११	सिरहा	९	१०	१
१२	सिराहा	९९	१३	८	१२	त्रियुगा	१७	१०	२
१३	उदयपुर	४०	१०	४	१३	लहान	१०	१०	१
१४	भोजपुर	५९	१०	६	१४	इटहरी	९	१०	१
१५	सोलुखुम्बु	३४	७	५	१५	ताप्लेजुङ्ग	९	१०	१
१६	धनकुटा	३५	१०	४	१६	फिदिम	११	१०	१
१	काठमाण्डौ	५७	१०	६	१७	उर्लावारी	९	१०	१
२	ललितपुर	४१	१०	४	१८	म्याङ्गलुङ्ग	१३	१०	१
३	भक्तपुर	१६	१०	२	१९	भोजपुर	११	१०	१
४	धादिङ्ग	४६	१०	५	२०	दिक्तेल	९	१०	१
५	नुवाकोट	६१	१०	६	२१	कटारी	११	१०	१
६	रसुवा	१८	७	३	२२	शम्भुनाथ	११	१०	१
७	काभ्रेपलाञ्चोक	८२	१०	८	२३	कञ्चनरुप	१०	१०	१
८	सिन्धुपाल्चोक	७४	१०	७	२४	मिर्चैया	११	१०	१
९	दोलखा	५१	१०	५	२५	सूयौदय	१५	१०	२
१०	रामेछाप	५५	१०	६	२६	शानि अर्जुन	९	१०	१
११	चितवन	३१	१३	३	२७	कन्काई	९	१०	१
१२	मकवानपुर	४०	१०	४	२८	चैनपुर	१९	१०	२
१३	वारा	९०	१३	७	२९	बेलवारी	११	१०	१
१४	पर्सा	८२	१३	६	३०	पथरी शनिश्चरे	१५	१०	२
१५	रौतहट	९१	१३	७	३१	सुन्दर दुलारी	११	१०	१
१६	सर्लाही	८९	१३	७	३२	कोशी हरैचा	१५	१०	२
					३३	रंगेली	११	१०	१

१७	महोत्तरी	७३	१३	६
१८	धनुषा	९३	१३	७
१९	सिन्धुली	५३	१०	५
१	तनहु	४१	१०	४
२	गोरखा	६६	१०	७
३	लम्जुङ्ग	५७	१०	६
४	मनाङ्ग	१३	७	२
५	कास्की	४३	१०	४
६	श्याङ्गजा	५७	१०	६
७	पर्वत	४७	१०	५
८	वाग्लुङ्ग	५९	१०	६
९	म्याग्दी	३५	१०	४
१०	मुस्ताङ्ग	१६	७	२
११	पाल्पा	६०	१०	६
१२	अर्घाखाची	३५	१०	४
१३	गुल्मी	७५	१०	८
१४	रुपन्देही	५२	१३	४
१५	कपिलवस्तु	६९	१३	५
१६	नवलपरासी	५९	१३	५
१	वांके	४४	१३	३
२	वर्दिया	२५	१३	२
३	दाङ्ग	३९	१३	३
४	दैलेख	४९	१०	५
५	रुकुम	४३	१०	४
६	रोल्पा	५१	१०	५
७	जाजरकोट	३०	१३	२
८	सुर्खेत	५०	१०	५
९	कालीकोट	३०	७	४
१०	जुम्ला	२६	७	४
११	मुगु	२४	७	३
१२	डोल्पा	२३	७	३
१३	हुम्ला	२७	७	४
१४	प्युठान	४२	१०	४
१५	सल्यान	४०	१०	४
१	अछाम	६२	१०	६
२	वैतडी	६२	१०	६

३४	दुहवी भलुवा	१४	१०	१
३५	सिद्धिचरण	१३	१०	१
३६	वेल्टार वसाहा	११	१०	१
३७	वित्तामोड	९	१०	१
१	काठमाण्डौ	३५	१०	४
२	ललितपुर	२२	१०	२
३	भक्तपुर	१७	१०	२
४	बनेपा	११	१०	१
५	गौर	१३	१०	१
६	जलेश्वर	१३	१०	१
७	कमलामाई	१८	१०	२
८	मलंगवा	१०	१०	१
९	विरगञ्ज	१९	१०	२
१०	जनकपुर	१६	१०	२
११	कलैया	१४	१०	१
१२	भिमेश्वर	१३	१०	१
१३	पनौति	१३	१०	१
१४	विदुर	११	१०	१
१५	भरतपुर	१४	१०	१
१६	हेटौंडा	११	१०	१
१७	मध्यपुर	१७	१०	२
१८	किर्तिपुर	१९	१०	२
१९	धलिखेल	९	१०	१
२०	रत्ननगर	१३	१०	१
२१	हरिवन	११	१०	१
२२	चन्द्रपुर	९	१०	१
२३	गढीमाई	११	१०	१
२४	चौतारा	९	१०	१
२५	निलकण्ठ	१३	१०	१
२६	धनुषाघाम	९	१०	१
२७	गौशाला	११	१०	१
२८	लालवन्दी	११	१०	१
२९	इश्वरपुर	११	१०	१
३०	थाहा	१५	१०	२
३१	निजगढ	१०	१०	१
३२	पाँचखाल	१५	१०	२
३३	छिंरेश्वरनाथ	९	१०	१
३४	चित्रवन	११	१०	१

३	वाजुरा	२७	७	४		३५	खैरहनी	१३	१०	१
४	वभाङ्ग	४२	७	६						
५	दार्चुला	३६	७	५		१	वाग्लुङ्ग	११	१०	१
६	डडेल्धुरा	२०	१०	२		२	बुटवल	१५	१०	२
७	कैलाली	३६	१३	३		३	गोरखा	११	१०	१
८	डोटी	५०	१०	५		४	कपिलवस्तु	१४	१०	१
९	कञ्चनपुर	१३	१३	१		५	लेखनाथ	१५	१०	२
						६	सिद्धार्थनगर	१३	१०	१
						७	बालिङ्ग	११	१०	१
						८	व्यास	११	१०	१
						९	पुतलीवजार	१३	१०	१
						१०	रामग्राम	१३	१०	१
						११	पोखरा	१८	१०	२
						१२	तानसेन	१५	१०	२
						१३	शुक्लागण्डकी	१७	१०	२
						१४	बन्दिपुर	९	१०	१
						१५	चापाकोट	१४	१०	१
						१६	कुशमा	१८	१०	२
						१७	रामपुर	१५	१०	२
						१८	सुनवल	१०	१०	१
						१९	रेसुङ्गा	१५	१०	२
						२०	कावासोती	१६	१०	२
						२१	सन्धिखर्क	१५	१०	२
						२२	देवचुली	१५	१०	२
						२३	वर्दघाट	११	१०	१
						२४	सैनामैना	१२	१०	१
						२५	लुम्बिनी सांस्कृतिक	१८	१०	२
						२६	देवदह	११	१०	१
						२७	तिलोत्तमा	२१	१०	२
						२८	कृष्णनगर	११	१०	१
						२९	शिवराज	१३	१०	१
						३०	वेनी	१४	१०	१
						३१	वेशी शहर	११	१०	१
						३२	गैडाकोट	१७	१०	२
						१	नेपालगञ्ज	१७	१०	२
						२	गुलेरिया	१४	१०	१
						३	वीरेन्द्रनगर	१२	१०	१
						४	नारायण	९	१०	१
						५	घोराही	११	१०	१

६	तुलसीपुर	११	१०	१
७	कोहलपुर	९	१०	१
८	दुल्लु	१०	१०	१
९	राजापुर	११	१०	१
१०	चन्दननाथ	९	१०	१
११	प्युठान	९	१०	१
१२	शारदा	१५	१०	२
१	टिकापुर	९	१०	१
२	धनगढी	१४	१०	१
३	भिमदत्त	१९	१०	२
४	अमरगढी	११	१०	१
५	दिपायल सिलगढी	१४	१०	१
६	दशरथचन्द्र	१३	१०	१
७	मंगलसेन	९	१०	१
८	साफेवगर	९	१०	१
९	जयपृथ्वी	९	१०	१
१०	लम्की चुहा	१५	१०	२
११	अत्तिरिया	१३	१०	१
१२	अपि हिमाल	१७	१०	२
१३	पुर्नवास	१५	१०	२
१४	बेलौरी	१४	१०	१

सेवा प्रदायक संस्थाको संख्या निर्धारण :

१. हिमाली जिल्ला : सात गाउँ विकास समितिका लागि एक सेवा प्रदायक संस्था ।
२. पहाडी जिल्ला दश गाउँ विकास समितिका लागि एक सेवा प्रदायक संस्था
३. तराई जिल्ला : तेह्र गाउँ विकास समितिका लागि एक सेवा प्रदायक संस्था र

नगरपालिकाहरूका हकमा सरदर १० वडाका लागि एक सेवा प्रदायक संस्था ।

नोट : माथि उल्लेखित बाहेक जिल्लामा नयाँ नगरपालिका घोषण भएमा वा एक आपसमा गाभिई जिल्लाका गाविस तथा नपाका वडामा भएको परिवर्तनका आधारमा स्थानीय सेवा प्रदायकहरूको संख्या मन्त्रालयबाट निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

जिल्ला विकास समिति र स्थानीय सेवा प्रदायक संस्था बीच द्विपक्षीय सम्झौता

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा ..... जिल्लाका ..... गाउँ विकास समितिहरूमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सामाजिक परिचालन कार्यविधि, २०७१ को बुदा नं .....मा व्यवस्था भए बमोजिमका प्रकृयाहरू सहित देहायमा उल्लेखित शर्तहरूको पालना गरी सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न जिल्ला विकास समितिको कार्यालय (यसपछि प्रथम पक्ष भनिने) र .....(यसपछि दोश्रो पक्ष भनिने) बीच मिति ..... साल .....महिना..... गते यो द्विपक्षीय सम्झौता गरियो ।

प्रथम पक्षको (जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, ...) को जिम्मेवारी

१. दोश्रो पक्षलाई सामाजिक परिचालन कार्यविधिमा तय गरिए बमोजिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेवापत रु..... चौमासिक रुपमा सम्झौतामा उल्लेख भएबमोजिमको देहायको बजेट उपलब्ध गराउने ।
प्रथम किस्ता रु .....आश्विन ७ गते भित्र
दोश्रो किस्ता रु .....
अन्तिम किस्ता रु .....भित्र
दोश्रो पक्षले किस्ता रकम निकाशा माग गर्न प्रगति प्रतिवेदनका साथै दोश्रो र अन्तिम किस्ताका लागि पहिले निकाशा लिएको रकमको तोकिएको ढाँचामा खर्च फाँटवारी समेत पेश गर्नुपर्नेछ ।
२. दोश्रो पक्षलाई सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न आवश्यक सहयोग, सल्लाह, सुझाव र निर्देशन दिने ।
३. सामाजिक परिचालनसँग आवद्ध दोश्रो पक्षका कर्मचारीहरूलाई राष्ट्रिय सेवा प्रदायक संस्था तथा स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम क्षेत्रीय समन्वय इकाई मार्फत सामाजिक परिचालन सम्बन्धी विभिन्न तालीम तथा अनुशिक्षण कार्यक्रमहरू प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्ने ।
४. समन्वयात्मक रुपमा सामाजिक परिचालन गर्न जिल्ला स्थित सामाजिक परिचालन निकायहरू बीच कार्यगत एकता तथा साभेदारिता वृद्धिका लागि सहजिकरण गर्ने ।
५. आवधिक रुपमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको स्थलगत अनुगमन गरी सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया, परामर्श गर्ने, सुझाव तथा पृष्ठपोषण दिने ।
६. नागरिक सचेतना केन्द्र तथा वडा नागरिक मञ्चवाट प्रार्थमिकीकरण भई आएका योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई जिल्ला विकास कार्यक्रममा प्राथमिकताका साथ समावेश गर्ने ।
७. सामाजिक परिचालन कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न गराउन जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समितिलाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।
८. सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालन गरेवापत प्रति गाउँ विकास समिति रु .....(अक्षरूपी .....) को निम्न भुक्तानी तालीका अनुसार चौमासिक रुपमा भुक्तानी दिने ।
९. मन्त्रालयले तोके बमोजिम सामाजिक परिचालकहरूको तलव, भत्ता तथा अन्य सुविधा जिल्ला विकास समितिले सम्बन्धित सामाजिक परिचालकको बैंक खाता मार्फत भुक्तानी गर्ने ।

दोश्रो पक्ष (.....स्थानीय सेवाप्रदायक) को जिम्मेवारी

१. सामाजिक परिचालन कार्यविधि, २०७१ मा उल्लेख भएका व्यवस्था र प्रकृयाका आधारमा .....(गाउँ विकास समितिहरूको नाम उल्लेख गर्ने) सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नेछ ।
२. सामाजिक परिचालन कार्यविधि, २०७१ मा व्यवस्था गरिए बमोजिमका प्रकृयाहरूको पालना गरी जिल्ला सामाजिक परिचालन समितिको परामर्शमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजक तथा सामाजिक परिचालन गरिने गाउँ विकास समितिहरूका लागि स्थानीय सामाजिक परिचालकहरूलाई करारमा नियुक्त गर्ने र तालीम पश्चात गाउँ विकास समितिमा खटाउने ।
३. जिल्ला विकास समिति, स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम तथा राष्ट्रिय सेवा प्रदायकले आयोजना गर्ने तालीम तथा अनुशिक्षण कार्यक्रमहरूमा अनिवार्य रुपमा तोकिएको कर्मचारी वा संस्थाको पदाधिकारीलाई सक्रिय रुपमा सहभागी गराउने ।
४. सामाजिक परिचालकहरूलाई कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नका लागि नियमित रुपमा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।
४. जिल्ला र गाउँ विकास समितिस्तरमा सामाजिक परिचालनको काम गर्ने निकाय, विषयगत कार्यालयहरू तथा अन्य सम्बन्धित सहकारी, विस्तीय तथा निजी संस्थाहरूसँग कार्यगत समन्वय र साभेदारिता विकास गर्ने ।
५. जिल्ला विकास समिति, गाउँ विकास समितिलाई वार्षिक तथा आवधिक विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन जस्ता कार्यहरूका अतिरिक्त सामाजिक परिचालनको सम्बन्धमा सहयोग सल्लाह र सुझाव, प्रदान गर्ने ।
६. नियमित रुपमा सामाजिक परिचालन संयोजक र सामाजिक परिचालकहरूको कार्यको अनुगमन गरी स्थानगत रुपमै सल्लाह, सुझाव र पृष्ठपोषण दिने ।
७. मासिक तथा चौमासिक रुपमा तोिएको ढाँचामा जिल्ला विकास समिति सामाजिक विकास शाखामा प्रतिवेदन पेश गर्ने ।

८. तोकिएका प्रक्याहरु पुरा गरी जिल्ला विकास समितिबाट चौमासिक रुपमा निकाशा लिने ।
८. सामाजिक परिचालन संयोजकलाई कार्यक्रमले निर्धारण गरेअनुसारको पारिश्रमिक सम्बन्धित व्यक्तिको बैंक खाता मार्फत भुक्तानी गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
९. नागरिक सचेतना केन्द्र तथा वडा नागरिक मञ्चलाई कार्यक्रमले उपलब्ध गराउने सञ्चालन खर्च (**Logistic**) समयमै निकाशा लिई नासकेको बैंक खातामा जम्मा गरिदिने र तोकिएको शीर्षकमा खर्च गर्ने र विल भर्पाई व्यवस्थित रुपमा राख्न सहयोग गर्ने ।
१०. संस्थाका जिम्मेवार कर्मचारीहरुबाट वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्रको अनुगमन गरी उनीहरुको कामको समीक्षा गर्ने, उनीहरुका आवाज र प्राथमिकताहरु सम्बन्धित निकायमा पुऱ्याउन सहयोग गर्ने ।
११. सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको प्रभाव स्वरुप समुदायस्तरमा देखिएका सकारात्मक नतिजाहरु, असल अभ्यासहरुको प्रचारप्रसार तथा अभिलेख राख्ने ।
१२. समन्वयात्मक रुपमा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न नागरिक सचेतना केन्द्रलाई निरन्तर रुपमा सहयोग गर्ने तथा समयमै जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम अनुदान निकाशा गर्न जिल्ला विकास समिति र गाउँ विकास समितिलाई प्रक्यागत सहयोग पुऱ्याउने ।
१३. जिल्ला विकास समिति, जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समिति, गाउँ विकास समिति, स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम, राष्ट्रिय सेवा प्रदायकबाट गरिने अनुगमन कार्यका लागि आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने तथा माग गरिएका विवरण तथा तथ्यांकहरु उपलब्ध गराउने ।
१४. जिल्ला विकास समिति, जिल्ला सामाजिक परिचालन समन्वय समिति, तथा स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमबाट दिइएका सुझाव तथा पृष्ठपोषणहरुको पालना गर्ने ।
१५. स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०६४ मा व्यवस्था भएवमोजिम जिल्ला विकास समितिबाट निकासा लिएको रकम छुट्टै खाता खोली संचालन, लेखा अभिलेख राख्ने र आवधिक रुपमा वित्तीय प्रतिवेदन जिल्ला विकास समितिमा पेश गर्ने ।

स्थानीय सेवा प्रदायकबाट अपेक्षा गरिएका परिणामहरु :

सामाजिक परिचालन कार्यक्रम प्रभावकरीरुपमा कार्यान्वयन भई स्थानीयस्तरका विकास योजना व्यवस्थापनमा विशेष गरी सामाजिक तथा आर्थिक रुपमा पछिपरेका नागरिकहरुको सहभागिता वृद्धि भएको हुनेछ । सरकारी तथा गैरसरकारी सेवा प्रदायक निकायहरुका कार्यक्रमहरुमा गरीब, महिला, बालबालिका, सामाजिक रुपमा पछि परेका वर्गहरुका लागि उल्लेख्य रुपमा श्रोतको व्यवस्था भएको हुनेछ । जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम समन्वयात्मक रुपमा कार्यान्वयन भई विपन्न परिवारहरुको आर्थिकस्तरमा अनुभूति योग्य परिवर्तन देखिन थाल्नेछन् । कार्यक्रमका हरेक चरणहरुमा सीमान्तकृत नागरिकहरुको सहभागिता मापन योग्य रुपमा वृद्धि भएको हुनेछ ।

कार्य अवधि :

यो द्विपक्षीय सम्झौताको अवधि .....देखि .....सम्म हुनेछ र वार्षिक रुपमा स्थानीय सेवा प्रदायकको कार्यसम्पादन समीक्षा गरी कार्यसम्पादन सन्तोषजनक देखिएमा सम्झौता अवधि तोकिएको अवधिका लागि थप गर्न सकिनेछ । कुनै कारण खुलाई वा नखुलाई स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमले जिल्ला विकास समिति मार्फत एक महिनाको पूर्व सूचना दिएर कुनै पनि समयमा कुनै पनि वा सबै स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थासंगको यो करार सम्झौता अन्त्य गर्न सक्नेछ ।

माथि उल्लेखित सेवा र शर्तहरुको अधिनमा रही सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न गराउन हाम्रो मञ्जुरी छ ।

.....

प्रथम पक्षका तर्फबाट

नाम :.....

पद :.....

मिति : .....

साक्षी

नाम :.....

पद :.....

मिति : .....

.....

दोश्रो पक्षका तर्फबाट

नाम :.....

पद :.....

मिति : .....

नाम :.....

पद :.....

मिति : .....

नगरपालिका र स्थानीय सेवाप्रदायक बीच सामाजिक परिचालन कार्यान्वयन गर्नका लागि द्विपक्षीय सम्झौताका शर्तहरू

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा ..... नगरपालिकाका ..... वडाहरूमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सामाजिक परिचालन कार्यविधि, २०७१ को बुदा नं .....मा व्यवस्था भए बमोजिमका प्रकृयाहरू सहित देहायमा उल्लेखित शर्तहरूको पालना गरी सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नगरपालिकाको कार्यालय (यसपछि प्रथम पक्ष भनिने) र .....(यसपछि दोश्रो पक्ष भनिने) बीच मिति ..... साल .....महिना..... गते यो द्विपक्षीय सम्झौता गरियो ।

प्रथम पक्षको (नगरपालिकाको कार्यालय .....) को जिम्मेवारी

१. दोश्रो पक्षलाई सामाजिक परिचालन कार्यविधिमा तय गरिए बमोजिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेवापत देहाय बमोजिम चौमासिक रुपमा बजेट उपलब्ध गराउने,
प्रथम किस्ता रु .....आश्विन ७ गते भित्र
दोश्रो किस्ता रु .....
अन्तिम किस्ता रु .....भित्र
दोश्रो पक्षले किस्ता रकम निकाशा माग गर्न प्रगति प्रतिवेदनका साथै दोश्रो र अन्तिम किस्ताका लागि पहिले निकाशा लिएको रकमको तोकएको ढाँचामा खर्च फाँटवारी समेत पेश गर्नुपर्नेछ ।
२. दोश्रो पक्षलाई सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न आवश्यक सहयोग, सल्लाह, सुझाव र निर्देशन दिने ।
३. स्थानीय निकायसंग सामाजिक परिचालनसँग आवद्ध दोश्रो पक्षका कर्मचारीहरूलाई राष्ट्रिय सेवा प्रदायक संस्था तथा स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम क्षेत्रीय समन्वय इकाई मार्फत सामाजिक परिचालन सम्बन्धी विभिन्न तालीम तथा अनुशिक्षण कार्यक्रमहरू प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्ने ।
४. समन्वयात्मक रुपमा सामाजिक परिचालन गर्न नगरस्थित सामाजिक परिचालन निकायहरू बीच कार्यगत एकता तथा साभेदारिता वृद्धिका लागि सहजिकरण गर्ने ।
५. आवधिक रुपमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको स्थलगत अनुगमन गरी सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया, परामर्श गर्ने, सुझाव तथा पृष्ठपोषण दिने ।
६. नागरिक सचेतना केन्द्र तथा वडा नागरिक मञ्चवाट प्रारम्भिकीकरण भई आएका योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई नगर विकास योजनामा प्रारम्भिकताका साथ समावेश गर्ने ।
७. सामाजिक परिचालन कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न गराउन नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समितिलाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।
८. सम्झौता बजेट प्रति वडा रु .....(अक्षरूपी .....) को निम्न भुक्तानी तालीका अनुसार चौमासिक रुपमा भुक्तानी दिने ।
९. मन्त्रालयले तोके बमोजिम सामाजिक परिचालकहरूको तलब, भत्ता तथा अन्य सुविधा नगरपालिकाले सम्बन्धित सामाजिक परिचालकको बैंक खाता मार्फत भुक्तानी गर्ने ।

दोश्रो पक्ष (.....स्थानीय सेवाप्रदायक) को जिम्मेवारी

१. सामाजिक परिचालन कार्यविधि, २०७१ मा उल्लेख भएका व्यवस्था र प्रकृयाका आधारमा .....(नगरपालिकाको नाम उल्लेख गर्ने) सामाजिक परिचालन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नेछ ।
२. सामाजिक परिचालन कार्यविधि, २०७१ मा व्यवस्था गरिए बमोजिमका प्रकृयाहरूको पालना गरी नगर सामाजिक परिचालन समितिको परामर्शमा सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संयोजक तथा सामाजिक परिचालन गरिने वडाहरूका लागि स्थानीय सामाजिक परिचालकहरू करारमा नियुक्त गर्ने र तालीम पश्चात नगरपालिकाको वडामा खटाउने ।
३. नगरपालिका, स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम तथा राष्ट्रिय सेवा प्रदायकले आयोजना गर्ने तालीम तथा अनुशिक्षण कार्यक्रमहरूमा अनिवार्य रुपमा तोकिएको कर्मचारी वा संस्थाको पदाधिकारीलाई सक्रिय रुपमा सहभागी गराउने ।
४. सामाजिक परिचालकहरूलाई कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नका लागि नियमित रुपमा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।
४. नगरपालिकास्तरमा सामाजिक परिचालनको काम गर्ने निकाय, विषयगत कार्यालयहरू तथा अन्य सम्बन्धित सहकारी, वित्तीय तथा निजी संस्थाहरूसँग कार्यगत समन्वय र साभेदारिता विकास गर्ने ।
५. नगरपालिकालाई वार्षिक तथा आवधिक विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन जस्ता कार्यहरूका अतिरिक्त सामाजिक परिचालनको सम्बन्धमा सहयोग सल्लाह र सुझाव, प्रदान गर्ने ।
६. नियमित रुपमा सामाजिक परिचालन संयोजक र सामाजिक परिचालकहरूको कार्यको अनुगमन गरी स्थलगत रुपमै सल्लाह, सुझाव र पृष्ठपोषण दिने ।
७. मासिक तथा चौमासिक रुपमा तोिएको ढाँचामा नगरपालिकाको सामाजिक विकास शाखामा प्रतिवेदन पेश गर्ने ।

८. तोकिएका प्रकृयाहरू पुरा गरी नगरपालिकाबाट चौमासिक रूपमा निकाशा लिने ।
८. सामाजिक परिचालन संयोजकलाई कार्यक्रमले निर्धारण गरे अनुसारको पारिश्रमिक निजहरूको बैंक खाता मार्फत भुक्तानी गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
९. नागरिक सचेतना केन्द्र तथा वडा नागरिक मञ्चलाई कार्यक्रमले उपलब्ध गराउने सञ्चालन खर्च (*Logistic*) समयमै निकाशा लिई नासकेको बैंक खातामा जम्मा गरिदिने र तोकिएको शीर्षकमा खर्च गर्न र विल भर्पाइ व्यवस्थित रूपमा राख्न सहयोग गर्ने ।
१०. वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्रको संस्थाका जिम्मेवार कर्मचारीहरूबाट अनुगमन गरी उनीहरूको कामको समीक्षा गर्ने, उनीहरूका आवाज र प्राथमिकताहरू सम्बन्धित निकायमा पुऱ्याउन सहयोग गर्ने ।
११. सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको प्रभाव स्वरूप समुदायस्तरमा देखिएका सकारात्मक नतिजाहरू, असल अभ्यासहरूको प्रचारप्रसार तथा अभिलेख राख्ने ।
१२. समन्वयात्मक रूपमा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न नागरिक सचेतना केन्द्रलाई निरन्तर रूपमा सहयोग गर्ने तथा समयमै जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम अनुदान निकाशा गर्न नगरपालिका र सम्बन्धित वडालाई प्रकृयागत सहयोग पुऱ्याउने ।
१३. नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समिति, नगरपालिका, स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम, राष्ट्रिय सेवा प्रदायकबाट गरिने अनुगमन कार्यका लागि आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने तथा माग गरिएका विवरण तथा तथ्यांकहरू उपलब्ध गराउने ।
१४. जिल्ला विकास समिति, नगर सामाजिक परिचालन समन्वय समिति तथा स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमबाट दिइएका सुझाव तथा पृष्ठपोषणहरूको पालना गर्ने ।
१५. दोश्रो पक्षले स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०६४ मा व्यवस्था भएवमोजिम नगरपालिकाबाट निकासा लिएको रकम छुट्टै खाता खोली संचालन गरी लेखा अभिलेख राख्नु पर्ने र आवधिक रूपमा वित्तीय प्रतिवेदन नगरपालिकामा पेश गर्ने ।

स्थानीय सेवा प्रदायकबाट अपेक्षा गरिएका परिणामहरू :

सामाजिक परिचालन कार्यक्रम प्रभावकरीरूपमा कार्यान्वयन भई स्थानीयस्तरका विकास योजना व्यवस्थापनमा विशेष गरी सामाजिक तथा आर्थिक रूपमा पछिपरेका नागरिकहरूको सहभागिता वृद्धि भएको हुनेछ । सरकारी तथा गैरसरकारी सेवा प्रदायक निकायहरूका कार्यक्रमहरूमा गरीब, महिला, बालबालिका, सामाजिक रूपमा पछि परेका वर्गहरूका लागि उल्लेख्य रूपमा श्रोतको व्यवस्था भएको हुनेछ । जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम समन्वयात्मक रूपमा कार्यान्वयन भई विपन्न परिवारहरूको आर्थिकस्तरमा अनुभूति योग्य परिवर्तन देखिन थाल्नेछन् । कार्यक्रमका हरेक चरणहरूमा सीमान्तकृत नागरिकहरूको सहभागिता मापन योग्य रूपमा वृद्धि भएको हुनेछ ।

कार्य अवधि :

यो द्विपक्षीय सम्झौताको अवधि .....देखि .....सम्म हुनेछ र वार्षिक रूपमा स्थानीय सेवा प्रदायकको कार्यसम्पादन समीक्षा गरी कार्यसम्पादन सन्तोषजनक देखिएमा सम्झौता अवधि तोकिएको अवधिका लागि थप गर्न सकिनेछ । कुनै कारण खुलाई वा नखुलाई स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रमले नगरपालिका मार्फत एक महिनाको पूर्व सूचना दिएर कुनै पनि समयमा कुनै पनि वा सबै स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थासँगको यो करार सम्झौता अन्त्य गर्न सक्नेछ ।

माथि उल्लेखित सेवा र शर्तहरूको अधिनमा रही सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न गराउन हाम्रो मञ्जुरी छ ।

.....
प्रथम पक्षका तर्फबाट
 नाम :.....
 पद :.....
 मिति : .....

.....
दोश्रो पक्षका तर्फबाट
 नाम :.....
 पद :.....
 मिति : .....

साक्षी
 नाम :.....
 पद :.....
 मिति : .....

नाम :.....
 पद :.....
 मिति : .....

नागरिक सचेतना केन्द्र/वडा नागरिक मञ्चमा छलफलका सम्भावित विषयवस्तुहरु :

नागरिक सचेतना केन्द्रमा सहभागीहरुबाट आएका मुख्य सवालहरुमा आधारित भई विभिन्न दैनिक जीवनउयोगी विषयहरुमा छलफल गराउन पर्दछ। त्यसका अतिरिक्त सचेतना केन्द्रमा जीविकोपार्जन सम्बन्धी केही सम्भावित विषयहरु निम्नानुसार हुन सक्ने छन्।

१. सार्वजनिक सेवाप्रवाह सम्बन्धी :

नागरिकता, राहदानी, सवारी चालक प्रमाण पत्र, विविध प्रकृतिका सिफारिश, व्यक्तिगत घटना (जन्म, मृत्यु, विवाह, सम्बन्ध विच्छेद, वसाई सराई आदि), सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी भत्ता, मतदाता शिक्षा, पेन्सन वितरण, प्रसुति सेवा, विभिन्न वर्गलाई सरकारी विशेष सुविधाको व्यवस्था (महिला, दलित, जनजाती, मुस्लिम, मधेसीहरुका लागि सरकारी नोकरी, यातायात सेवा आदिमा सुविधाहरुको व्यवस्था) का नीतिगत व्यवस्था।

२. विकास र सहभागिता :

योजना तर्जुमा प्रकृतिका चरणहरु, स्थानीय निकाय श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०६९ का मुख्य मुख्य व्यवस्थाहरु, लक्षित वर्गहरु तथा लक्षित वर्गमूखी कार्यक्रम, निर्णय प्रकृतिका, उपभोक्ता समिति गठन, अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समिति, विभिन्न निकायहरुबाट प्रवाह गरिने सेवा र सेवा प्राप्तिका प्रकृत्याहरु, विभिन्न निकायका बजेट तथा विकास श्रोतहरु, सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, वालमैत्री स्थानीय शासन, वातावरण मैत्री स्थानीय शासनमा घर तथा वडाको सूचकहरु, नतिजामा आधारित योजना तथा अनुगमन आदि।

३. सामाजिक विषय वस्तु :

जातिगत उच्चनिचता, महिला विरुद्ध हिंसा, बहु विवाह, वाल विवाह, अनमेल विवाह, दांडजो प्रथा, छाउपडी, वोक्सी प्रथा, वाल अधिकार, जुवा तास, मदिरापान, सामाजिक न्याय, सामुदायिक मेलमिलाप, सामुदायिक संस्था, विभिन्न सामुदायिक समूहहरु, विपद् व्यवस्थापन पूर्व तैयारी, साक्षरता, महिला अधिकार, भाग्यवादी संस्कार, खानेपानी तथा सरसफाई, शौचालयको प्रयोग, सार्वजनिक श्रोतहरुको प्रयोग र व्यवस्थापन, खोप, मातृ मृत्युदर, वाल मृत्युदर, महिलाको आङ्ग खस्ने समस्या आदि।

४. आर्थिक क्रियाकलाप तथा आयआर्जन :

आफ्नो स्थानको विकासको आवश्यकता र संभावना, दिगो खेतीपाती, सामुहिक तथा व्यक्तिगत व्यवसाय प्रवर्द्धन, वचत, सहकारी, आयआर्जन, जीविकोपार्जन, सीप विकास, उद्यम व्यवसाय, साना तथा खुद्रा व्यवसाय, व्यवसायिक योजना, उत्पादनमूलक रोजगार, वैदेशिक रोजगारी, श्रम स्वीकृति, विद्यमान वित्तीय संस्थाहरु, मौसमी तथा वेमौसमी तरकारी खेती, नगदे वाली, अन्न वाली, बीउ उत्पादन, फलफूल खेती, च्याउ खेती, माहुरीपालन, माछापालन, फूल खेती, अलैची, वेसार खेती आदि) पशुपालन (गाई, भैसी, बाखा, भेडा, कुखुरा, सुँगुर, बंगुर, हाँस, चौरी पालन आदि) उद्यम विकास (कृषि जन्य जस्तै दुध, दही, छुर्पी, मखन, घीउ, जाम, जेली, अचार, पाउं, सुकुटी, क्यान्डी, पेय पदार्थ, मुढा वनाउने, भकारी, मान्द्रो, अगरवत्ति, सजावटका सामग्री, काष्ठकला, मुर्तिकला, हुंगा कुद्ने, भोला, कोसेलीका सामान आदि), मोटर ड्राईभिङ्ग, मोटर वर्कसप, विजुली सम्बन्धी काम, विद्युतीय सामग्री मर्मत, छाला, जुत्ता तयार, पर्यटन विकास (टुरिष्ट गाईड, होमस्टे, कृषि, साँस्कृतिक, धार्मीक पर्यटन आदि) र किटनाशक औषधी तथा रासायनिक पदार्थको उपयुक्त प्रयोग जस्ता विविध नागरिकसँग सरोकार राख्ने यस्तै खालको विषयहरु।

नागरिक सचेतना केन्द्र सञ्चालन र प्रभावकारिता लेखाजोखा अनुगमन नमूना फाराम

अनुगमनकर्ताको नाम:..... पद..... निकाय:.....

नगरपालिका/गा.वि.स. :..... वडा नं..... जिल्ला:.....

नागरिक सचेतना केन्द्र संचालन भएको मिति:..... संचालित कक्षा संख्या :....., नागरिक सचेतना केन्द्र रहेको स्थान:..... वडा नं.....

कूल सदस्य संख्या:..... महिला ..... पुरुष ..... आदिवासी/जनजाति....., बालबालिका..... दलित....., मधेशी..... मुस्लिम..... अन्य..... नियमित रूपमा सहभागी भइरहने संख्या:.....

सूचकहरू	हालको अवस्था देखिएको अवस्था सम्बन्धि कोठामा (☒) संकेत दिनुहोस ।			अनुगमन कर्ताबाट प्रभावकारी अवस्थामा पुऱ्याउन दिइएका सुझावहरू
	इच्छयाइएको अवस्था प्रभावकारी (थप प्रभावकारिकालागि पहल गरिरहनु पर्ने)	सुरुवात राम्रो भएको अवस्था सन्तोषजनक (तर प्रभावकारी बनाउन तत्काल सुधारको पहल आवश्यक)	नचाहेको अवस्था कमजोर (तत्काल तदारुकताका साथ प्रभावकारी बनाउन पहल नभए विकल्पको खोजी गर्नु पर्ने)	
नागरिक सचेतना केन्द्रको व्यवस्थापन पक्ष				
१. नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरूको छलफल कक्ष (केन्द्र) को व्यवस्था ।	समुदायकै कुनै परिवारले उपलब्ध गराएको (सितैमा अथवा बहालमा) सहभागीहरू सजिलोसंग बस्न सक्ने स्थान भएको बेग्लै कोठा । समुदायले नै व्यवस्था गरेको घाम पानी ओत्ले छाऱा र बार भएको कच्ची घर । सामुदायिक भवन/ सार्वजनिक भवनमा वा अलग्गै कोठा ।	छलफलका बेलामा मात्र बस्न सक्ने स्थान (सितैमा अथवा बहालमा) समुदायकै कुनै परिवारले उपलब्ध गराएको कोठा विद्यालय भवन वा अन्य सार्वजनिक भवन	सार्वजनिक चौर वा चौतारीमा बसेर छलफल गर्ने गरेको । कसैको घरको अँगनमा बसेर छलफल गर्ने गरेको ।	
२. सहभागीहरूको छलफलमा बसाइ व्यवस्थापन पक्ष	उपलब्ध स्थानको समुचित उपयोग गरी एक लाईनमा U आकारमा बसेर छलफल गर्ने गरेको ।	उपलब्ध स्थानका आधारमा दुई देखि तीन लाईनमा U आकारमा बसेर छलफल गर्ने गरेको ।	स्थान उपलब्ध हुदाहुदै पनि अव्यवस्थित तरिकाले बसेर छलफल गर्ने गरेको ।	
३. नागरिक सचेतना केन्द्रको संचालन समय	प्रत्येक हप्ताको बार/ महिनाको गते र समय सहभागीहरूबाटै किटान भएको र नियमित रूपमा सोही अनुरूप छलफल हुने गरेको	प्रत्येक हप्ताको एक दिन छलफल हुने गरेको कहिले र कुन बेला जुट्ने भनेर सामाजिक परिचालकले सूचना दिएपछि जम्मा भई छलफल गर्ने गरेका ।	केन्द्र संचालन अनियमित हुने गरेको । सामाजिक परिचालक र सहभागीहरूको अनुकूल समयमा कुनै महिनामा चार र कुनै महिनामा दुई वा तीन पटक छलफल हुने गरेको ।	
४. सूचना (पोस्टर) सामग्रीहरूको प्रयोग	उपलब्ध सबै पोस्टरहरू (दृष्य सामग्री) सबैले देख्ने गरी सुरक्षित रूपमा टाँसिएको तथा छलफलका लागि उपयुक्त बेलामा प्रयोगमा ल्याउने गरेको	उपलब्ध सबै पोस्टरहरू (दृष्य सामग्री) छलफलका बेला प्रयोगमा ल्याउने गरेको ।	उपलब्ध गराइएका सबै पोस्टरहरू यत्रतत्र छरिएका, छलफलका बेला खासै प्रयोगमा नआएका । सामग्रीका बारेमा कुनै जानकारी नभएको ।	
५. व्यवस्थापन समितिको गठन र जिम्मेवारी निर्वाह	सामाजिक परिचालकहरूका लागि हाते पुस्तिकामा निर्दिष्ट भए अनुसार व्यवस्थापन समिति गठन र प्रभावकारी रूपमा जिम्मेवारी निर्वाह गर्ने गरेको ।	व्यवस्थापन समिति गठन भएको तर जिम्मेवारी निर्वाहको अवस्था सामान्य रहेको	व्यवस्थापन समिति गठन भएको तर जिम्मेवारी बारे समितिलाई थाहा नभएको अथवा समिति नै गठन नभएको ।	
६. सचेतना केन्द्रका सहभागीहरूमा नागरिक सचेतना केन्द्रको बजेट र त्यसको वर्गीकरण बारेको जानकारी	सहभागीहरूमा नागरिक सचेतना केन्द्रको बजेट र त्यसको वर्गीकरण बारेमा पूर्ण जानकारी रहेको खर्च गर्ने निर्णयमा उनीहरू संलग्न रहेको ।	सहभागीहरू नागरिक सचेतना केन्द्रको छलफल गरेको दिन पाउने बजेटका बारेमा मात्र जानकारी रहेको उक्त रकम खर्च गर्ने निर्णयमा उनीहरू संलग्न रहेको ।	कुनै पनि जानकारी नभएको अथवा सामान्य जानकारी भएको । तर उनीहरूको सहमती बिना नै खर्च हुने गरेको ।	
७. नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरू (खास गरेर महिलाहरू) छलफलमा सहभागी हुन घर परिवारले गरेको सहयोगको अवस्था	परिवारका सबैको उत्प्रेरणा र सहयोगले छलफलमा नियमित सहभागी भएको ।	परिवारमा अन्यको खासै उत्प्रेरणा नभए पनि श्रीमानको सल्लाहमा घरको सबै काम सकेर आउने गरेको, कहिलेकाही हिलो वा अनियमित हुने गरेको अवस्था ।	परिवारमा श्रीमान लगायत अन्यको खासै सहमति नभएकाले धेरै अनियमित हुने गरेको	
८. नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरूको बाल अधिकार र बाल सहभागिताको धारणा	सहभागीहरू नागरिक सचेतना केन्द्रमा बाल अधिकार र बाल सहभागिताबारे नियमित छलफल हुने गरेको	सहभागीहरूद्वारा नागरिक सचेतना केन्द्रमा बाल अधिकार र बाल सहभागिताबारे कहिलेकाही छलफल हुने गरेको	सहभागीहरूद्वारा नागरिक सचेतना केन्द्रमा बाल अधिकार र बाल सहभागिताबारे कहिले छलफल हुने नगरेको ।	
९. नागरिक सचेतना केन्द्र र त्यसका सहभागीहरूका सम्बन्धमा छिमेकीहरूको धारणा	उनीहरूले सिकेका कुराहरूबाट हामी पनि लाभान्वित भएको र उनीहरूमा धेरै सकारात्मक परिवर्तन (चेतनाको स्तर, आफ्ना कुराहरू राख्ने क्षमता आदि) देखिएको । सदस्य बाहेकका अन्यले पनि सिकाइको	सचेतना सामान्य रूपमा बढेको पाइएको ।	छिमेकीहरूको यसका सम्बन्धमा कुनै चासो नभएको अवस्था ।	

	सुरुवात गरेका ।			
सशक्तिकरण पक्ष				
१०. सवालहरु कसरी पहिचान गरियो र प्राथमिकता निर्धारणका तरिकाहरु	सहभागीहरुलाई उनीहरुको दैनिक जीवनमा परेका कठिनाइहरु सहभागितात्मक तरिकाले उल्लेखित विधिहरु प्रयोग गरी पहिचान र प्राथमिकता निर्धारण गरिएको ।	सामाजिक परिचालकले आफूले देखेका र भोगेका आधारमा सवालहरु प्रस्तुति, सबैको सकृयतामा छलफल र सामाजिक परिचालकद्वारा प्राथमिकता निर्धारण गरिएको ।	सामाजिक परिचालकबाट छलफलका लागि सवालहरुको प्राथमिकता सहितको सूचि प्रस्तुति अथवा सवालहरुमा प्रवेश नै नभएको ।	
११. सवालहरुको विश्लेषणमा प्रयोगमा आएका हाते पुस्तिकामा उल्लेखित विधि	सवालको प्रकृतिका आधारमा विश्लेषण विधिको प्रयोगको उपयुक्तताका हिसावले हाते पुस्तिकामा उल्लेखित सबै वा धेरै विधिको प्रयोग भइसकेको (सामुदायिक सूचना पाटी राखी महिला र बालबालिकाका समस्याहरुमा छलफल समेत) सहभागीहरुले विश्लेषण गरेका सबै सामग्री सचेतना केन्द्रमा सुरक्षित रहेका तथा उपयुक्त समयमा (छलफलको विषयवस्तुसँग सम्बन्धित सामग्री) प्रयोगमा ल्याइने गरेको ।	सवालको प्रकृतिका आधारमा विश्लेषण विधिको प्रयोगको उपयुक्तताका हिसावले हाते पुस्तिकामा उल्लेखित विधि मध्ये केही विधिहरु ब्याक अथवा हवाईट बोर्ड प्रयोग भइसकेको र अरु प्रयोगको क्रममा रहेका । सहभागीहरुले विश्लेषण गरेका सामग्रीहरु बोर्डमा मेट्टी सकिएकाले सचेतना केन्द्रमा छलफलमा दृष्यात्मक गराउन नसकिएको तर उपयुक्त समयमा संभाउने सम्म गरेको ।	सवालको प्रकृतिका आधारमा विश्लेषण विधिको प्रयोगको उपयुक्तताका हिसावले हाते पुस्तिकामा उल्लेखित विधि मध्ये कुनै दुई वा सो भन्दा कम विधि मात्र प्रयोग भएको सवालहरुमा विश्लेषण विधिको प्रयोग नै नगरी सामान्य मौखिक छलफल भएको/सवालहरुमा छलफल नै नभएको ।	
१२. विश्लेषण गरिएका सवाल सम्बोधनका लागि कार्य योजना तयारी र कार्यान्वयन को पहल र समीक्षा	विश्लेषण गरिएका सवालहरु सम्बोधनका लागि कार्ययोजना तयार गर्ने गरेको, समुदायकै पहलमा सम्बोधन गर्न सकिने सवालहरु समुदायले आफ्नै पहलमा कार्यान्वयनमा ल्याएको, वाध्य सहयोग आवश्यक पर्नेमा सहयोगका लागि पहल र समीक्षा हुने गरेको । योजना कार्यान्वयन तथा त्यसबाट जनजीवनमा परेको प्रभावका बारेमा छलफल हुने गरेको ।	वाध्य सहयोग आवश्यक पर्नेमा मात्र केहीको कार्ययोजना तयार गर्ने गरेको । वाध्य सहयोगका लागि सम्पर्क र पहल भएको र कहीले कही कक्षामा समीक्षा गर्ने गरेको ।	यो विषयमा खासै पहल नभएको । छलफलका विषयमा खासै भन्न नसकेको अवस्था ।	
१३. गा.वि.स./ न.पा. को बजेट (लक्षित समुदायको कार्यक्रमका लागि बजेट: बालबालिका १०, महिला १० र विपन्न तथा सीमान्तकृत १५ प्रतिशत) व्यवस्था र योजना प्रकृयाबारे सहभागीहरुका बीचमा जानकारीको अवस्था	नासकेका सबै सहभागीहरु जानकार रहेको तथा आफ्ना अयोजनाहरु नागरिक सचेतना केन्द्र मार्फत गा.वि.स. / न.पा. संग माग गर्ने तरिकामा प्रष्ट रहेको ।	नासकेका केही सहभागीहरु जानकार रहेको ।	कुनै पनि कुरामा प्रष्ट जानकारी नभएको	
१४. सामाजिक सुरक्षा भत्ता लगायत गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाले उपलब्ध गराउने अन्य सेवाहरु जस्तै: व्यक्तिगत घटना दर्ता, बाल संरक्षण भत्ता (कर्णाली जिल्लाहरु बाहेक अन्य जिल्लाहरुमा बाल संरक्षण भत्ता, पाँच वर्ष मुनिका दलित बालबालिकाहरुलाई मात्र), विभिन्न सिफारिशहरु आदि सम्बन्धमा सहभागीहरुमा जानकारीको अवस्था	सबै सहभागीहरुलाई गाउँ विकास समिति, नगरपालिकामा उपलब्ध हुने सबै सेवाहरुका बारेमा प्रष्ट जानकारी भइसकेको । सरकारले दिने सामाजिक सुरक्षा भत्ताको बारेमा सबै क्षेत्रगत जानकारी भएको अवस्था ।	अधिकांश सहभागीहरुलाई केही न केही सेवाहरुका बारेमा जानकारी भइसकेको ।	कुनै पनि जानकारी नभएको अवस्था ।	
१५. सामा सवाल सम्बोधनका लागि नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरुले आफू जस्तै पीडित अन्य परिवारहरु समेतको सहयोगमा संचालित सामाजिक दबाव प्रभाव जस्ता कार्यहरुको अवस्था	सार्वजनिक सेवा र सुविधाहरु जस्तै : नागरिकता, सामाजिक सुरक्षा, व्यक्तिगत घटना दर्ता, नि:शुल्क भर्नाएका औषधीमा पहुँचमा वृद्धि भएको । सामाजिक भेदभावका विरुद्ध नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरु सामूहिक रुपमा जागरुक भई दबाव र प्रभावका कार्यक्रम संचालनमा आएको ।	धेरै कम सहभागीहरु मात्र जागरुक भएका ।	जागरुक सहभागी संख्या नगण्य वा शुन्य भएका अवस्था ।	
समन्वय र आवद्धता				
१६. स्थानीय स्तरमा कार्यरत सरकारी गैर सरकारी निकायहरु संग को समन्वय र आवद्धताको अवस्था	स्थानीय स्तरमा कार्यरत विभिन्न सरकारी गैर सरकारी संघ संस्थाहरूसँग नागरिक सचेतना केन्द्र आवद्ध भै विविध कार्यक्रमहरु संचालन भएको	स्थानीय स्तरमा कार्यरत विभिन्न सरकारी गैर सरकारी संघ संस्थाहरु नागरिक सचेतना केन्द्रमा विविध कार्यक्रमहरु संचालन हुने गरेको	स्थानीय स्तरमा कार्यरत विभिन्न सरकारी गैर सरकारी संघ संस्थाहरुले नागरिक सचेतना केन्द्रको समन्वयमा कुनै पनि कार्यक्रम संचालन नगरेका	

नोट:

१. सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको अनुगमन गर्दा प्रयोग गरिने यो नमूना फ्रेम वर्कको मस्यौदा हो । अनुगमनकर्ता निकायले कार्यक्रमको नतिजा खाका अनुसार अन्य सूचकहरु समेत समावेश गर्न सक्नेछन् ।
२. यी अनुगमन सूचकको प्रयोग सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, स्थानीय निकायहरु, विकास साभेदारहरु, स्थानीय सेवा प्रदायकहरु तथा अन्य संस्थाले गर्न सक्नेछन् ।
३. प्रत्येक सूचकको अवस्थाले सम्बन्धित सामाजिक परिचालकको दक्षता र प्रभाकारीतालाई समेत इङ्कित गर्नेछ । साथै, स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाका फोकल व्यक्तिकोस्तर पनि भल्काउने छ ।
४. अनुगमनकर्ताले यी सूचकहरु प्रयोग गर्दा गत आ.व. देखि संचालनमा आइसकेका (कम्तिमा ८ महिना पार गरी सकेका नागरिक सचेतना केन्द्रहरुमा) सबै सूचकहरु सघन रुपमा प्रयोग गर्नु पर्नेछ । भर्खरै मात्र संचालनमा आएका नागरिक सचेतना केन्द्रहरुमा व्यवस्थापन पक्ष सघन रुपमा र सशक्तिकरण पक्ष अवस्था अनुसार हेर्दा राम्रो हुनेछ । अन्यका हकमा समय सीमालाई ध्यानमा राखी अनुगमन कर्ताले कुन कुन सूचकहरु हेर्ने यकीन गर्नु पर्नेछ ।
५. अनुगमनकर्ताले अनुगमन पश्चात इच्छयाइएको अवस्थामा पुनका लागि स्थान परिवेशका आधारमा के के कुराहरुमा कसरी सुधार गर्ने भन्ने बुदागत रुपमा सुभाबको कोलममा भरी सोही कुरा नागरिक सचेतना केन्द्रमा रहेको निर्णय अथवा आगन्तुक पुस्तिकामा उल्लेख गरिदिनु पर्नेछ ।
६. अनुगमन गर्ने व्यक्ति, निकाय वा संस्थाले यो फाराम तत्काल जिल्ला/नगर/गाविस सामाजिक परिचालन समन्वय समितिलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । जिल्ला/नगर/गाविस सामाजिक परिचालन समन्वय समितिले यसको छार्याँ प्रति सम्बन्धित स्थानीय सेवा प्रदायकलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
७. सामाजिक परिचालकले सम्बन्धित गाउँ विकास समिति अथवा नगरपालिका वडा सचिव, वडाका बुद्धिजीवी समाजसेवी, गाउँका अगुवाहरु तथा व्यवस्थापन समिति र नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरुको सहयोगमा प्राप्त सुभाबहरु कार्यान्वयनमा ल्याउन सक्नेछ ।

अनुसूचि ६

वडा नागरिक मञ्चको क्रियाशीलता र प्रभावकारिता लेखाजोखाको अनुगमन नमूना फाराम

अनुगमनकर्ताले वडा नागरिक मञ्चका सदस्यहरु, वडा नागरिक मञ्चमा नरहेका अन्य वडावासीहरु र सामाजिक परिचालकसंगको छलफका आधारमा भन्ने

गा.वि.स. / नगरपालिका : .....

जिल्ला: .....

वडा नागरिक मञ्च गठन भएको मिति: .....

वडा नं. ....

सदस्य संख्या प्रत्येक जातजातिको अलग अलग महिला .....

पुरुष .....

महिला:.....

सूचकहरु १	हालको अवस्था देखिएको अवस्था सम्बन्धि कोठामा (√) संकेत दिनुहोस ।			अनुगमन कर्ताको सुभाव
	इच्छयाईएको अवस्था प्रभावकारी (थप प्रभावकारिकालागि पहल गरिरहनु पर्ने)	सुरुवात राम्रो भएको अवस्था सन्तोषजनक (तर प्रभावकारी बनाउन तत्काल सुधारको पहल आवश्यक)	नचाहेको अवस्था कमजोर (तत्काल तदारुकताका साथ प्रभावकारी बनाउन पहल नभए विकल्पको खोजी गर्नुपर्ने अवस्था)	
१. वडा नागरिक मञ्चको गठन प्रकृया र वनौट	गाउँ विकास समिति/न.पा. संगको समन्वयमा वडावासीहरुको व्यापक भेलाबाट (महिला र बालबालिकाहरुको समेत उल्लेख उपस्थितिमा) गठन भएको । गठन गर्नुभन्दा पहिले वडा नागरिक मञ्चको काम, कर्तव्य र दायित्वको विषयमा सबैले बुझ्ने गरी छलफल भएको । कार्यविधिमा उल्लेख भए अनुसार सबै वर्ग, तह र लिङ्गको प्रतिनिधित्व तोकिएको संख्यामा (२५ सदस्यीय) सुनिश्चित गरी गठन गरिएको । कार्यविधिमा उल्लेख भए अनुसार बालबालिकाको प्रतिनिधित्व गराएर उनीहरुको आवाजलाई मान्यता दिएको	गाउँ विकास समिति/न.पा. संगको समन्वयमा वडावासीहरुको भेलाबाट (महिला र बालबालिकाहरुको समेत नगण्य उपस्थितिमा) गठन भएको । गठन गर्नुभन्दा पहिले वडा नागरिक मञ्चको काम, कर्तव्य र दायित्वको विषयमा केही छलफल भएको । सबै वर्ग, तह र लिङ्गको प्रतिनिधित्व तोकिएको संख्यामा पछिसम्म गराउने गरी हाललाई तोकिएको संख्या भन्दा कम (१० देखि २० सदस्यीय) गठन गरिएको अथवा सामान्य विवाद बीच गठन भएको तर हाल विवादव्यवस्थापन भई सकेको अवस्था	गाउँ विकास समिति/न.पा. को सामान्य जानकारीमा सम्बन्धित वडावासीहरुको धेरै कम संख्याको उपस्थितिमा गठन भएको । वडा नागरिक मञ्चको काम, कर्तव्य र दायित्वको विषयमा खासै छलफल नभएको । कार्यविधिमा उल्लेख भए अनुसार सबै वर्ग, तह र लिङ्गको प्रतिनिधित्व तोकिएको संख्यामा पछिसम्म गराउने गरी विवादको अवस्थामा गठन गरिएको र विवाद हाल सम्म कायम । कार्यविधिमा उल्लेख भए अनुसार बालबालिकाको प्रतिनिधित्व नै नभएको अवस्था ।	
२. वडा नागरिक मञ्चका सदस्यहरुले आफ्नो काम कर्तव्य र भूमिकाको निर्वाह	कार्यविधिमा उल्लेखित सबै भूमिकाहरु निर्वाहमा कृयाशील रहेको । लक्षित वर्गका योजना (बालबालिका, महिला र विपन्न तथा सीमान्तकृत) छनोट गर्दा लक्षित वर्गको क्षमता विकास तथा सुधारमा बढी केन्द्रीत हुने गरिएको ।	कार्यविधिमा उल्लेखित भूमिकाहरु मध्ये बढीमा दुई वा तीन भूमिकामा कृयाशील हुने प्रयत्न । योजना छनोट गर्ने भूमिका मात्र हो भन्ने बुझाई रहेको ।	कार्यविधिमा उल्लेखित भूमिकाहरु मध्ये धेरैमा केवल योजना छनोट गर्ने भूमिका मात्र हो भन्ने बुझाई रहेको ।	
३. वडा नागरिक मञ्चहरुको निर्णयित बैठक र निर्णय प्रकृया	बैठक तोकिए अनुसार नियमित बस्ने गरेको । प्राय सबै बैठकमा ९० प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरुको उपस्थिति हुने गरेको । निर्णय प्रकृत्यामा सबै सदस्यहरुले (विशेष गरेर विपन्न तथा सीमान्तकृत, बालबालिका तथा महिला) आफ्ना धारणाहरु राख्न पाउने र विचारको सुनुवाइ हुने गरेको । बैठकको निर्णयहरु व्यवस्थित रुपमा माइल्युट गरिएको र अधिल्लो बैठकको निर्णय कार्यान्वयनको समीक्षा समेत हुने गरेको ।	बैठक आवश्यकताका आधारमा बस्ने गरेको । प्राय सबै बैठकमा ६० प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरुको उपस्थिति हुने गरेको । निर्णय प्रकृत्यामा अधिकांश सदस्यहरुले आफ्ना धारणाहरु राख्ने र विचारको सुनुवाइ हुने गरेको । बैठकको निर्णयहरु व्यवस्थित रुपमा माइल्युट गरिएको र अधिल्लो बैठकको निर्णय कार्यान्वयनको कहिलेकाही सामान्य समीक्षा हुने गरेको ।	बैठक आवश्यकताका आधारमा बस्ने गरेको । प्राय सबै बैठकमा ६० प्रतिशत भन्दा कम सदस्यहरुको उपस्थिति हुने गरेको । निर्णय प्रकृत्यामा अधिकांश सदस्यहरुको मात्र बोलवाला हुने गरेको । बैठकको निर्णयहरु व्यवस्थित रुपमा माइल्युट हुने नगरिएको र अधिल्लो बैठकको निर्णय कार्यान्वयनको समीक्षा हुने गरेको वा चासो नभएको ।	
४. वडा नागरिक मञ्चका सदस्यहरुमा उत्प्रेरणा र चेतनाको अवस्था	वडा नागरिक मञ्चका सबै सदस्यहरु नागरिक अधिकार (महिला तथा बाल अधिकार समेत) प्रति जागरुक र नागरिक कर्तव्य प्रति सचेत रहेको ।	वडा नागरिक मञ्चका अधिकांश सदस्यहरु नागरिक अधिकार प्रति जागरुक भएको ।	वडा नागरिक मञ्चका टाढावाडा सदस्यहरुमात्र नागरिक अधिकार प्रति जागरुक भएको ।	
५. वडा भित्रको सामाजिक श्रोत नक्सा तयार गर्दा पहिचान भएका अति सीमान्तकृत तथा विपन्न परिवारहरुको सशक्तिकरण (नागरिक सचेतना केन्द्रमा आवद्ध भएका परिवार बाहेक)	सामाजिक श्रोत नक्साङ्कनको क्रममा पहिचान भएका अति सीमान्तकृत तथा विपन्न परिवारलाई (२०-२५) परिवारको एउटा रिफ्लेक्ट वृत्तमा आवद्ध गरिएको । (नागरिक सचेतना केन्द्र बाहेकका अन्य वडा र वस्तिहरुमा) । रिफ्लेक्ट वृत्तमा रहेका सदस्यहरुको सशक्तिकरणका लागि निर्णयित रुपमा महिनामा एक पटक भेला गराई उनीहरुका हक अधिकार बारे बोध गराउने र नागरिक कर्तव्यका बारेमा सचेत गराउन विशेष पहल भईरहेको ।	सामाजिक श्रोत नक्साङ्कनको क्रममा पहिचान भएका अति सीमान्तकृत तथा विपन्न परिवारलाई रिफ्लेक्ट वृत्तमा आवद्ध नगरिएको तर सोच बिनरहेको । (नागरिक सचेतना केन्द्र बाहेकका अन्य वडा र वस्तिहरुमा) तर योजना तर्जुमाका वेलामा रिफ्लेक्ट वृत्तमा रहेका सदस्यहरुको माग र आवश्यकताहरुलाई (नागरिक सचेतना केन्द्र बाहेकका अन्य वडा र वस्तिहरुमा) विशेष प्राथमिकता दिईएको ।	खासै चासो नभएको अवस्था ।	
६. वडा नागरिक मञ्चले आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्दा वडाका अन्य सरोकार पक्षसंगको समन्वय ।	सम्बन्धित गाउँ विकास समितिको सचिव वा नगरपालिका वडा सचिव तथा राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु, शिक्षक, वृद्धिर्जवी तथा समुदायका गन्यमान्यहरुसंग सन्तुलित रुपमा राम्रो कार्यात्मक समन्वय रहेको ।	सम्बन्धित गाउँ विकास समिति सचिव वा नगरपालिकाको वडा सचिवसंग राम्रो र अन्यसंग सामान्य समन्वय रहेको ।	सम्बन्धित गाउँ विकास समिति सचिव वा नगरपालिकाका वडा सचिवसंग राम्रो अन्यसंग खासै समन्वय नै नभएको ।	
७. वडा नागरिक मञ्चको बैठकमा पहिचान भएका सवालहरुको विश्लेषणमा विधिको प्रयोग र सवाल	पहिचान भएका सवालहरु विश्लेषणमा कम्तिमा वृक्ष र चुहिने राम्रो विधिको प्रयोग गरी असरलाई ब्यक्तिगत र सामुदायिक घटनासंग जोडी हेर्ने प्रयास भएको । सवाल सम्बोधनका लागि आफ्नो क्षमता भित्रको कार्य गरी थप सहयोगका लागि स्थानीयस्तरमा रहेका निकायहरुसंग सम्पर्क	विश्लेषणमा विभिन्न विधिको प्रयोग नभएको । पहिचान भएका सवाल सम्बोधनका लागि स्थानीयस्तरमा सहयोग गरी रहेका निकायहरुसंग सम्पर्क कायम गर्ने प्रयत्नको थालनी भएको ।	सवालहरुको सूचिमात्र तयार पारी राखिएको ।	

सम्बोधनमा अन्य सहयोगी संस्थाहरूसंग समन्वय ।	कायम । सामुदायिक सूचना पाटी राखी महिला र बालबालिकाका समस्याहरु छलफल गर्ने गरेको			
८. वडा नागरिक मञ्चमा बालबालिका सम्बन्धी योजना	वडा नागरिक मञ्चमा बालबालिका सम्बन्धी योजनाहरु बनी छलफल भई प्राथमिकतामा परेको	वडा नागरिक मञ्चमा बालबालिकाको योजना छलफल मात्र भएको	वडा नागरिक मञ्चको बालबालिकाको योजना नै नबनेको	
९. स्थानीय निकायका परिषदवाट (गा.वि.स. र न.पा.) वडा नागरिक मञ्चमाफत गा.वि.स. र न.पा.मा स्थानीय निकाय श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०६९ को अनुशरण गरी, सिफारिश भईआएका योजना स्वीकृत भएको अवस्था	८० प्रतिशत भन्दा बढी ।	५० प्रतिशत भन्दा बढी ।	५० प्रतिशत भन्दा कम ।	
१०. स्थानीयस्तरमा कार्यरत सरकारी गैर सरकारी संघ संस्थाहरूसंग वडा नागरिक मञ्चसंग आवद्ध भै मञ्चलाई प्रवेश विन्दु मानी विविध कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने गरेको ।	स्थानीयस्तरमा कार्यरत विभिन्न सरकारी गैर सरकारी संघ संस्थाहरूसंग वडा नागरिक मञ्चसंग आवद्ध भै मञ्चलाई प्रवेश विन्दु मानी विविध कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने गरेको ।	स्थानीयस्तरमा कार्यरत विभिन्न सरकारी गैर सरकारी संघ संस्थाहरु वडा नागरिक मञ्च माफत विविध कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने गरेको ।	स्थानीय स्तरमा कार्यरत विभिन्न सरकारी गैर सरकारी संघ संस्थाहरुले वडा नागरिक मञ्च को समन्वयमा कुनै पनि कार्यक्रम संचालन नगरेका अवस्था ।	

नोट:

- सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको अनुगमन गर्दा प्रयोग गरिने यो नमूना फ्रेमवर्कको मस्यौदा हो । अनुगमनकर्ता निकायले कार्यक्रमको नतिजा खाका अनुसार अन्य सूचकहरु समेत समावेश गर्न सक्नेछन् ।
- यी अनुगमन सूचकको प्रयोग सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, स्थानीय विकास मन्त्रालय, विकास साभेदारहरु, स्थानीय सेवा प्रदायकहरु तथा अन्य संस्थाले गर्न सक्नेछन् ।
- प्रत्येक सूचकको अवस्थाले सम्बन्धित सामाजिक परिचालकको दक्षता र प्रभाकारीतालाई समेत इङ्कित गर्नेछ । साथै, स्थानीय सेवा प्रदायक संस्थाका फोकल व्यक्तिकोस्तर पनि भल्काउने छ ।
- अनुगमनकर्ताले यी सूचकहरु प्रयोग गर्दा गत आ.व. देखि संचालनमा आइसकेका (कम्तिमा ८ महिना पार गरि सकेका वडा नागरिक मञ्चका सबै सूचकहरु सघन रुपमा प्रयोग गर्नु पर्नेछ । भर्खरै मात्र संचालनमा आएका वडा नागरिक मञ्चमा व्यवस्थापन पक्ष सघन रुपमा र सशक्तिकरण पक्ष अवस्था अनुसार हेर्दा राम्रो हुनेछ । अन्यका हकमा समय सीमालाई ध्यानमा राखी अनुगमन कर्ताले कुन कुन सूचकहरु हेर्ने यकीन गर्नु पर्नेछ ।
- अनुगमनकर्ताले अनुगमन पश्चात इच्छयाइएको अवस्थामा पुग्नका लागि स्थान परिवेशका आधारमा के के कुराहरुमा कसरी सुधार गर्ने बुदागत रुपमा सुभावको कोलममा भरी सोही कुरा वडा नागरिक मञ्चमा रहेको निर्णय अथवा आगन्तुक पुस्तिकामा उल्लेख गरिदिनु पर्नेछ ।
- अनुगमन गर्ने व्यक्ति, निकाय वा संस्थाले यो फाराम तत्काल जिल्ला/नगर/गासवि सामाजिक परिचालन समन्वय समितिलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । जिल्ला/नगर/गाविस सामाजिक परिचालन समन्वय समितिले यसको छार्या प्रति सम्बन्धित स्थानीय सेवा प्रदायकलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- सामाजिक परिचालकले सम्बन्धित गा.वि.स. अथवा नगरपालिका वडा सचिव, वडाका बुद्धिजीवी समाजसेवी, गाउँका अगुवाहरु तथा व्यवस्थापन समिति र नागरिक सचेतना केन्द्रका सहभागीहरुको सहयोगमा प्राप्त सुभावहरु कार्यान्वयनमा ल्याउन सक्नेछ ।

अनुसूचि ७

गाउँ विकास समिति/नपाको वडाको मासिक तथा चौमासिक प्रगति प्रतिवेदनको ढाँचा

सामाजिक परिचालन कार्यक्रम चौमासिक प्रगति प्रतिवेदन

..... गाउँ विकास समिति/नपाको वडाको कार्यालय .....जिल्ला

चौमासिक प्रथम/द्वितीय/तृतीय : .....

१. गाउँ विकास समिति/नपाको वडाको संक्षिप्त परिचय : (सदरमुकाम देखि दुरी, घरधुरी संख्या, मुख्य जातजाति, पेशा, सामाजिक परिचालन प्रारम्भ भएको वर्ष आदि।

२. यस महिनामा सम्पन्न मुख्य क्रियाकलापहरु :

- (१)
- (२)
- (३)

२.२. मुख्य उपलब्धीहरु : (राम्रा कामहरु के के भए)

- (१)
- (२)

२.३. क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्दा देखिएका समस्याहरु :

- (१)
- (२)
- (३)

२.४. क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्दा समस्याहरु भए समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरु :

- (१)
- (२)

५. सुझाव/सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :

- (१)
- (२)

क. गाउँ विकास समितिमा भएका अन्य संघ संस्थाहरु र कार्यगत सम्बन्ध:

संघ संस्थाको नाम	कार्य क्षेत्र (कुन विषयमा काम गर्ने)	वडा नागरिक मञ्चसँग सहकार्य छ, छैन	नागरिक सचेतना केन्द्रसँग सहकार्य छ, छैन

यी संस्थाहरुसंगको सह कार्यमा भएका उल्लेखनीय कामहरु :

१.....

ख. नागरिक सचेतना केन्द्रमा सदस्य संख्या

महिला : पुरुष : दलित : जनजाति : अन्य : जम्मा :.....जना

ग. यस महिनामा नागरिक सचेतना केन्द्रमा छलफल गरिएका विषयहरु

छलफल गरिएका विषय	छलफलबाट भएको उपलब्धि (सिकाई के भयो)	छलफल गरिएका विषय व्यवहारमा ल्याइयो वा ल्याइएन
१		
२		

घ. सामाजिक परिचालनको प्रभाव निम्न क्षेत्रहरुमा पत्थो की परेन ? समुदायमा के के क्रामा परिवर्तन देख्न सकिन्छ ?

विषय क्षेत्र	पहिलेको अवस्था	अहिलेको अवस्था
स्वास्थ्य तथा सर सफाई, चर्पी प्रयोग गर्ने घरधुरी (कति संख्या खुलाउने)		
घरेलु हिंसा, दाइजो प्रथा, बालविवाह		
बोक्सी प्रथा, छुवाछुत प्रथा		
विकासका काममा चासो		
व्यक्तिगत घटना दर्ता		
गाउँ विकास समिति तथा अन्य संघ संस्थाका काम वारे चासो र जानकारी		
अन्य भए खुलाउने		

सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको प्रभावबाट भएका सकारात्मक परिवर्तनहरु के के हुन् (बुदाँगत रुपमा स्थानको नाम सहित खुलाउने)

१.....

२.....

ड. जिवीकोपार्जन सुधार कार्यक्रम: (केवल LIP लागू भएका गाउँ विकास समिति/नपाका वडाहरुका लागि मात्र)

सञ्चालित व्यवसायहरु [व्यवसायको प्रकार]	शुरु गरेको मिति	लगानी रकम			रोजगारी सृजना (आशिक, पुर्ण) कति जनालाई	सरदर नाफा
		आफ्नै	गाविस, जिविस LGCDP	अन्य		

च. वडा नागरिक मञ्चमा सदस्यहरुको विवरण

वडा नं.	सदस्य संख्या		गठन भएको मिति	वनाम पुर्नगठन गरियो, गरिएन कहिले गरियो	कुन कुन संस्थाको प्रतिनिधित्व छ	संयोजकको नाम
	महिला	पुरुष				
१						
२						
३						
जम्मा						

छ. वडा नागरिक मञ्चबाट भएका पूर्व महत्वपूर्ण निर्णयहरु कार्यान्वयन भए/ भएनन् (नभए तिनका कारणहरु)

- (१)
(२)

वडा नं	यस वर्ष वडा नागरिक मञ्चको प्राथमिकतामा भएका र गाउँ विकास समिति/नपामा सिफारिश गरिएका कार्यक्रम तथा योजना	गाउँ विकास समिति/नपाबाट स्वीकृत योजना तथा कार्यक्रम	स्वीकृत वजेट	वडा स्तरीय योजना तर्जुमामा सहभागिताको अवस्था	
				महिला	पुरुष
१					
२					
जम्मा					

ज. गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाको बैठक : यस चौमासिकमा गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाको बैठक भयो भएन, भएको भए : के के विषयमा छलफल भयो र मुख्य निर्णय के के भए ?

- १.....
२.....

क्र. आय व्यय क्षेत्र	आय	व्यय
आन्तरिक स्रोत	रु	रु
सरकारी अनुदान	रु	रु
अन्य	रु	रु
जम्मा	रु	रु

ग. सञ्चालित लक्षित कार्यक्रमहरु :

लक्षित वर्ग तर्फका कार्यक्रमहरु		
महिला तर्फका कार्यक्रम	विनियोजित वजेट	लाभान्वित परिवार
१.		
२.		
बालबालिका तर्फका कार्यक्रम		
१.		
२.		
विपन्न वर्ग कार्यक्रम		
१.		
२.		

सञ्चालित अन्य कार्यक्रमहरु

- १.....
२.....

वजेट

- .....
.....

लाभान्वित परिवार

- .....
.....

समुदायमा देखिएका सफलताका कथा तथा असल अभ्याहरु : सम्भव भए फोटो सहित राख्ने : प्रतिवेदन तयार गर्ने : .....

प्रमाणित गर्ने

नाम:.....सा.प.

नाम:.....गाउँ विकास समिति/नपाको वडाको सचिव

हस्ताक्षर:.....

हस्ताक्षर:.....

मिति:

मिति :